

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA**

**JŪRATĖ JANKŪNAITĖ
TEISĖS IR VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA**

**NEVEIKIMAS IR BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS UŽ JĮ.
TEORIJA IR PRAKTIKA**
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Docentas
Daktaras
Aurelijus Gutauskas

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS	3
1. NUSIKALSTAMOS VEIKOS SAMPRATA IR JOS FORMOS.....	8
1.1. Nusikalstamos veikos samprata.....	8
1.1.1 Pavojingos veikimo samprata	9
1.1.2 Pavojingas neveikimas ir jo sudėties įrodinėjimo problematika	10
2. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS UŽ NEVEIKIMĄ.....	17
2.1 Asmens pareiga veikti	17
2.2 Asmens galimybė veikti ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas	29
2.3. Galimybė veikiant pagal teisės aktų nuostatas išvengti žalingų padarinių.....	32
3. NEVEIKIMAS IR JO BAUDŽIAMASIS TEISINIS VERTINIMAS UŽSIENIO ŠALIŲ BAUDŽIAMUOSIUOSE ĮSTATYMUOSE.....	38
3.1. Neveikimo vertinimas anglosaksų teisės tradicijos šalyse	38
3.2 Neveikimo vertinimas kontinentinių teisės tradicijų šalyse	47
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	52
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	56
SANTRAUKA	60
SUMMARY	61

IVADAS

1.1. Darbo naujumas ir aktualumas. Pavojinga neveikimo ir baudžiamosios atsakomybės sąlygų nustatymo problematika Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje iki šiol nebuvo plačiai nagrinėta. Šia tema nėra daug mokslinių darbų. Tačiau žinant tai, kad neveikimu padaromi nusikaltimai savo žalingais padariniais gali būti prilyginami, ar net viršyti aktyviais veiksmais padaromų nusikaltimų žala, galima daryti išvadą, jog nusikalstamo neveikimo tematika „pelnytai“ turi būti labiau išnagrinėta.

Remiantis užsienio ir lietuvių autorių mokslinėmis analizėmis bei teismų praktika, šiame darbe siekiama atskleisti, kad neveikimas, kaip pavojinga veikos padarymo forma, užima labai svarbią vietą visame nusikaltimo institute, ir yra vertas išsamesnės analizės bei diskusijų. Šis darbas- tai vienas iš būdų susistemintai pažvelgti į tą pasyvią nusikalstamos veikos formą, kuri užima palyginti mažai vietos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. Būtina pažymėti, kad teisinės valstybės kūrimas labai susijęs su psichologiniu elementu – teisinės *pareigos* visuomenėje suvokimo formavimu ir sąmoningu jos vykdymu. Teisinės institucijos, šalindamos nusikalstamą veikimą, turėtų ne ką mažiau dėmesio skirti nusikalstamo neveikimo įvairiose gyvenimo srityse šalinimui.

Kadangi baudžiamoji atsakomybė yra pati griežčiausia atsakomybės forma, lyginant su kitų teisės šakų atsakomybe, todėl siekiant išvengti nekaltų asmenų nubaudimo, o kaltus- nubausti, baudžiamosios teisės normose turi būti aiškiai įtvirtinta, kokioms sąlygoms esant asmenį galima pagrįstai traukti baudžiamojon atsakomybėn už neveikimą. Atsakomybė turi būti taikoma tik tam asmenų ratui ir tokiomis aplinkybėmis, kai neveikimas gali turėti itin neigiamus padarinius visuomenės branginamoms vertybėms. Šiame darbe teisinės pareigos aprašomos remiantis skirtingų autorių išsakytu požiūriu bei teismų praktika. Nors dažnai visuomenėje moralinė ir teisinė pareiga yra sulyginama, tačiau teisinio vertinimo požiūriu jos yra skirtingo pobūdžio. Šiame darbe ir pabrėžiama, jog negalima bausti asmens vien už moralinės pareigos neatlikimą- turi būti teisinė pareiga veikti.

1.2. Problemos formulavimas. Neveikimu padaromi nusikaltimai turi iš esmės skirtingų požymių, palyginti su tos pačios rūšies nusikaltimais, padarytais aktyviais veiksmais. Neveikimo, kaip veikos formos, požymius nustatyti ir tinkamai įvertinti kartais būna gana sunku. Netinkamai nustačius nusikaltimo sudėties požymius, atsiranda pagrindas be pagrindo nubausti nusikaltimą padariusį asmenį.

Lietuvos teismų praktika nusikalstamo neveikimo atvejais- minimali, taigi sunku charakterizuoti bendrą teismų poziciją neveikimo atžvilgiu. Be to, teismų praktika daugiau dėmesio skiria veikimo, kaip nusikalstamos veikos, išaiškinimui konkrečiu atveju, kai tuo tarpu neveikimas iš pažiūros atrodytų ne taip „griežtai“ vertinamas. Taigi, norint susidaryti nuomonę, kaip

ankstesnėje ir šiandieninėje teisės praktikoje vertinami pavojingo neveikimo nusikaltimai, reikalinga plačiau panagrinėti mokslininkų teoretikų darbus bei apžvelgti įvairių šalių, o tuo pačiu ir Lietuvos, teismų praktikos ypatumus šiuo klausimu.

Šiame darbe pagrindinė problematika pasižymi tuo, kad neveikimas, kaip nusikalstamos veikos forma, turi tam tikrų ypatumų: norint patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn, reikalinga išaiškinti, iš kur kyla teisinė pareiga veikti.

Pirmoji problema- įrodinėjant nusikaltimo sudėtį, susiduriama su tam tikra pavojingo neveikimo sudėties įrodinėjimo problematika: kartais praktikoje gali būti sudėtinga įrodyti priežastinio ryšio buvimą, bei asmens kaltę tokio tipo nusikaltimuose. Sprendžiant šį klausimą, išaiškinami tam tikri priežastinio ryšio bei kaltės klausimai teoriniame bei praktiniame lygmenyje.

Antroji problema- nors neveikimo sąvoka tiksliai apibrėžta baudžiamosios teisės teorijoje, tačiau lieka neaišku, kokios yra pagrindinės pavojingo neveikimo baudžiamosios atsakomybės sąlygos, ir kaip jos vertinamos praktikoje. Sprendžiant šią problemą, atskleidžiamos trys pagrindinės baudžiamosios atsakomybės sąlygos už neveikimą, pateikiami Lietuvos teismų praktikos pavyzdžiai.

Trečioji problema- nėra neaišku, ar Lietuvoje asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už neveikimą, jei jis yra pašalinis įvykiui žmogus, ir matydamas, kad kitas yra pavojingoje gyvybei padėtyje, bei turėdamas galimybę jam padėti- nepagelbėja. Atsakant į šį klausimą, buvo remiamasi įvairių autorių nuomone bei teismų praktika, išaiškinant, kodėl Lietuvoje rengiant naująjį BK bendrinė pareiga pagelbėti kitam buvo panaikinta, ir šiuo metu nebegalioja. Taipogi pateikiami pasiūlymai, kaip būtų galima įtakoti tiek teisinės, tiek moralinės pareigos vykdymą visuomenėje.

1.3. Darbo objekto ir dalyko nustatymas

1.3.1. Darbo objektas. Nusikalstama veika apima dvi žmogaus elgesio pasireiškimo formas: *veikimą ir neveikimą*.

Kadangi ne už visus neveikimu padaromus nusikaltimus yra baudžiama, todėl reikalinga atsakyti į klausimą, kokiomis sąlygomis asmuo turi specialią pareigą veikti, kad išvengtų žalingų padarinių. Todėl svarbiausia yra atskleisti nusikalstamo neveikimo ir sąlygų, kai reikalinga veikti, ypatumus baudžiamosios teisės šakoje. Magistro baigiamojo darbo **objektas-** nusikalstamas neveikimas, kaip veikos padarymo forma, baudžiamajoje teisėje.

1.3.2. Darbo dalykas. Magistro baigiamojo darbo tyrimo dalykas- neveikimu padaromų nusikaltimų baudžiamosios atsakomybės sąlygos. Darbe nagrinėjamos baudžiamosios atsakomybės sąlygos: *esant asmens pareigai veikti; esant asmens pareigai ir realiai galimybei veikti ir esant asmens galimybei veikiant pagal teisės aktų nuostatas išvengti žalingų padarinių*

1.4. Darbo tikslo ir uždavinių formulavimas

1.4.1. Darbo tikslas

Pagrindinis darbo tikslas- kompleksiškai, atsižvelgiant į baudžiamosios atsakomybės pagrindų sistemą, išanalizuoti neveikimu padaromų nusikaltimų baudžiamosios atsakomybės sąlygų teorinius ir praktinius aspektus.

1.4.2. Darbo uždaviniai

1. Remiantis Lietuvos Respublikos bei užsienio šalių mokslinė literatūra bei teismų praktika, atskleisti ir išsamiai aprašyti neveikimo, kaip nusikalstamos veikos padarymo formos, sampratą baudžiamosios teisės instituto kontekste ir aptarti, kokia yra neveikimo nusikaltimų sudėties įrodinėjimo problematika
2. Teoriniame ir praktiniame lygmenyje atskleisti baudžiamosios atsakomybės sąlygą, kai asmuo turi specialią pareigą veikti
3. Išanalizuoti baudžiamosios atsakomybės sąlygą ir pateikti jos baudžiamąjį teisinį vertinimą, esant asmens specialiai pareigai ir galimybei tą pareigą įvykdyti
4. Atskleisti baudžiamosios atsakomybės sąlygą, kai specialus subjektas, turėdamas pareigą bei galimybę veikti, gali išvengti žalingų padarinių
5. Apžvelgti, kokie yra pavojingo neveikimo baudžiamosios atsakomybės sąlygų ypatumai užsienio valstybių baudžiamojoje teisėje (anglosaksų ir kontinentinės tradicijos šalyse)

1.5. Hipotezės iškėlimas

Hipotezė Nr. 1. Asmuo, matydamas, kad skęsta nepažįstamas žmogus ir turėdamas galimybę jį išgelbėti, bei to nedarydamas, Lietuvos valstybėje bus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už neveikimą

Hipotezė Nr. 2. Subjektas, turintis specialią pareigą veikti, privalo rizikuoti savo gyvybe, gelbėdamas pavojingoje gyvybei padėtyje esantį kitą žmogų

1.6. Tyrimo metodai

Siekiant visapusiškai išnagrinėti tyrimo objektą ir dalyką- nusikalstamo neveikimo sampratą ir baudžiamosios atsakomybės sąlygas už jį, magistro baigiamajame darbe kompleksiai buvo panaudoti teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai.

1.6.1. Teoriniai tyrimo metodai

- Vienas pagrindinių šiame darbe naudotų metodų- **lyginamasis metodas**. Siekiant išsamiai atskleisti pavojingo neveikimo sampratą, lyginamos įvairios mokslinės koncepcijos, baudžiamosios teisės ir mokslininkų nuomonės (Lietuvos bei užsienio šalių autorių- Jungtinių Amerikos Valstijų, Rusijos, Vokietijos, Didžiosios Britanijos).
- Darbe panaudotas ir **loginis – dogmatinis** metodas aiškinant kai kurias sąvokas bei vertinant įvairių autorių argumentaciją

• **Sisteminės analizės** metodas leido nagrinti tyrimo objektą, kaip sistemos dalį. Baudžiamajame kodekse įtvirtinta neveikimo sudėtis bei kitos su baudžiamosios atsakomybės sąlygomis susijusios nuostatos, analizuotos kaip viena sistema, atskleidžiant jos elementų tarpusavio ryšius.

• **Lyginimasis istorinis metodas** taikytas analizuojant senuosius ir naujuosius Baudžiamosios teisės literatūros šaltinius, bei anksčiau ir šiuo metu galiojančias baudžiamojo kodekso normas, kitų teisės aktų nuostatas.

• **Apibendrinimo metodas** darbe buvo panaudotas išanalizuotai medžiagai apibendrinti, išvadoms bei pasiūlymams pateikti.

1.6.2. Empiriniai tyrimo metodai.

Magistro baigiamajame darbe taikytas empirinis metodas - *dokumentų analizės metodas*. Būdami skirtingos praktinės reikšmės, tokie teisiniai dokumentai, kaip Aukščiausiojo Teismo sprendimai, nutartys, įstatymai, mokslinės publikacijos, juridinė kronika žurnaluose, padėjo išanalizuoti pavojingo neveikimo, kaip vieno iš nusikaltimo padarymo būdų ypatumus, bei baudžiamosios atsakomybės sąlygas už jį.

1.7. Darbo reikšmė

Darbe akcentuojamas baudžiamosios teisės doktrinoje išsamiai neatskleistas pavojingo neveikimo klausimas, kuris, būdamas tarsi „nematomas“, daugelio visuomenės narių *akimis*-mažiau pavojingas nei aktyviais veiksmais padaromi nusikaltimai. Šiame darbe akcentuojama, kad pavojingas neveikimas savo padariniais gali ne tik prilygti, bet ir viršyti aktyviais veiksmais padaromų nusikaltimų žalą, bandoma atkreipti skaitytojo dėmesį, jog dažnai neveikimą galima prilyginti veikimui pagal kaltininko sąmonės santykį su daromu nusikaltimu, - skiriasi tik išraiškos forma. Šiame darbe pagrįste analizuojami pavojingo neveikimo klausimai, susiję su Lietuvos teismų praktika, kadangi skaitytojui aktualu žinoti, kaip Lietuvoje reglamentuojami neveikimo nusikaltimai, kokios baudžiamojo kodekso normos numato baudžiamąją atsakomybę už neveikimą, išaiškinama, jog baudžiamoji atsakomybė gresia tik teisinę pareigą turinčiam asmeniui. Šiame darbe atkreipiamas dėmesys, jog pareigos kilimo šaltinių gali būti įvairių, pateikiami pavyzdžiai, iliustruojantys pareigos kilimo šaltinį. Šis darbas reikšmingas tuo, kad teoriniai teiginiai iliustruojami praktiniais pavyzdžiais. Visa tai leidžia susidaryti atitinkamą teismų praktikos poziciją pavojingo neveikimo atžvilgiu. Palyginimas su užsienio šalių teisės doktrinomis skaitytojui leidžia išvelgti tam tikrą pavojingo neveikimo baudžiamojo teisinio vertinimo paralelę Lietuvos bei užsienio šalių teisėje.

1.8. Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados bei pasiūlymai. Pirmajame skyriuje yra trys poskyriai: pirmajame atskleidžiama pavojingo veikimo, kaip vienos iš veikos formų samprata. Antrajame pateikiama pavojingo neveikimo samprata bei

atskleidžiama tam tikra neveikimo sudėties įrodinėjimo problematika tiek teoriniame, tiek praktiniame lygmenyje. Antrajame darbo skyriuje yra trys poskyriai: juose analizuojamos nusikalstamo neveikimo baudžiamosios atsakomybės sąlygos. Pirmajame poskyryje aptariama, kokie yra teisinės pareigos kilimo šaltiniai, ir kaip Lietuvos teismų praktikoje vertinamas toks pareigos buvimas ir jos nevykdymas. Antrajame poskyryje analizuojama antroji baudžiamosios atsakomybės sąlyga: asmens reali galimybė veikti esant įstatymo numatytoms pareigoms, pateikiami iliustruojantys pavyzdžiai iš Lietuvos teismų praktikos. Trečiajame poskyryje analizuojama specialaus subjekto pareiga veikiant pagal teisės aktų nuostatas išvengti žalingų padarinių atsiradimo, ir kokiais atvejais galima atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės už tokį pareigos nevykdymą. Šiame poskyryje labiausiai akcentuojamas gydytojo, kaip specialaus subjekto atsisakymas toliau gydyti beviltiškos būklės ligonį. Trečiajame šio darbo skyriuje atliekama užsienio mokslininkų teisės šaltinių analizė pavojingo neveikimo baudžiamosios atsakomybės klausimu, pateikiami dviejų teisės tradicijų pavyzdžiai-anglosaksų (*angl.common law*) bei kontinentinės (*romanu - germanu*) tradicijos šalių kontekste. Aiškinama, kaip užsienio valstybių teisinėse sistemose vertinamas nusikalstamas neveikimas, kokios baudžiamosios atsakomybės sąlygos turi tenkinti teismą, kad asmuo būtų apkaltintas už pavojingą neveikimą. Darbo pabaigoje padaromos išvados bei pateikiami pasiūlymai įstatymų leidėjui bei skaitytojui.

1.9. Tyrimo šaltiniai

Rašant darbą, remtasi Lietuvos ir užsienio specialistų moksliniais straipsniais, jų duomenimis. Reikšminga medžiagos dalis gauta studijuojant baudžiamosios teisės literatūrą, norminius aktus, teisės mokslo darbo leidinius, periodinės spaudos straipsnius, kitą mokslinę literatūrą. Teisinė literatūra, teismų praktika, Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamieji kodeksai bei įvairūs norminiai aktai, sudaro pagrindą nagrinėjant neveikimo sampratą bei baudžiamosios atsakomybės sąlygas už jį. Iš Lietuvos autorių darbų paminėtinas doc.dr.V. Pavilionio moksliniame žurnale „Justitia“ straipsnis „Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus.“ (1997m.), taip pat prof. habil. dr. Vytauto Piesliako Lietuvos baudžiamosios teisės vadovėlyje (2009m.) išskirti pavojingo neveikimo baudžiamosios atsakomybės sąlygų ypatumai. Iš užsienio autorių paminėtini autoriaus P. M. Agulnick, kuris analizavo pavojingo neveikimo vertinimo skirtumus JAV ir Prancūzijos baudžiamosios teisės kontekste. Žymią dalį magistro baigiamajame darbe naudotos medžiagos sudaro informacija, gauta iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutarčių.

1. NUSIKALSTAMOS VEIKOS SAMPRATA IR JOS FORMOS

1.1. Nusikalstamos veikos samprata

Lietuvoje mokslinių straipsnių bei teismų praktikos išaiškinimo pavojingo neveikimo tematika yra labai maža. Daugiausiai teisės doktrinoje bei teismų praktikoje išaiškinami pavojingo veikimo klausimai. Natūralu- juk žymiai daugiau nusikaltimų yra padaromi aktyviais veiksmais. Tiek pavojingas veikimas, tiek neveikimas yra dvi skirtingos pavojingos veikos formos. Todėl, visų pirmiausia, turi būti atskleidžiama, kas yra nusikalstama veika apskritai.

Atsižvelgiant į faktą, kad Lietuvos naujasis baudžiamasis kodeksas buvo priimtas 2000 m. rugsėjį, o įsigaliojo tik 2003 m. gegužės 1d., galima teigti, kad moderni Lietuvos Baudžiamoji teisė yra palyginus jauna. Per daugelį okupacijos metų Lietuva buvo priversta pripažinti kitų šalių įstatymus, todėl ir neturėjo galimybių išvystyti ilgų baudžiamųjų teisės tradicijų. Anot prof. habil. dr. Vytauto Piesliako ¹, viena iš tų šalių, kurios baudžiamoji teisė padarė įtaką Lietuvai tiek Tarybų Sąjungos metu, tiek po Nepriklausomybės atkūrimo, yra Vokietija. Taigi galima teigti, kad Vokietijos baudžiamoji teisė, ypač mokymas apie *nusikalstamą veiką* ir jos sudėtį, padarė vieną didžiausių įtakų Lietuvos baudžiamajai teisei. Baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą veiką yra numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Juo remiantis, galima susidaryti aiškesnį vaizdą, kaip Lietuvos Respublikos baudžiamasis įstatymas „*baudžiamosios teisės priemonėmis gina žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų*“ ². Baudžiamajame kodekse (toliau BK) numatyta atsakomybė už įvairias nusikalstamas veikas- tiek veikimą, tiek neveikimą. Naudojant BK, kaip pagrindinį šio magistrinio darbo įrankį, išaiškinamos asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos už pavojingą neveikimą Lietuvoje.

Nusikalstamą veiką paprasčiausiai galima apibūdinti, kaip „*priešingą teisei, pavojingą, sąmoningą ir valingą žmogaus elgesį išoriniame pasaulyje*“, kuris gali apimti dvi žmogaus elgesio pasireiškimo formas: *veikimą ir neveikimą*. Kiekviena nusikalstama veika yra laikoma sudėtingu reiškiniu, kuris apima įvairias žmogaus veiklos sritis. Nusikalstama veika objektyviai yra laikoma *pavojinga* ir jos pavojingumas yra tas, kad ja padaroma žala įstatymo saugomoms visuomenės vertybėms. Doc. dr. Armanas Abramavičius pabrėžia, jog dažnai praktikoje yra painiojamos veikos pavojingumo ir nusikaltimo pavojingumo sąvokos. Tačiau nusikaltimo pavojingumą lemia jo objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma, o tarp jų, ir veikos pavojingumas. Veikos pavojingumas reiškia, kad kėsিনamasi ne tik į valstybės saugomus gėrius, bet ir į teisinius gėrius, kurie priklauso pavieniams asmenims.³ A. Bielinis ⁴ akcentuoja, kad nusikalstama veika yra

¹ Piesliakas V. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso principinės nuostatos ir baudžiamoji politika.// Jurisprudencija: mokslo darbai. 1998, Nr.10 (2). P.41

² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741; I skyrius. 2str. 1d.

³ Abramavičius A. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečias pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2003.P. 172

pavojinga, tačiau šis pavojingumas konstatuojamas tik tada, kai veika atitinka įstatyme numatytą sudėtį, nes įstatymas numato atsakomybę tik už pavojingas veikas. Kadangi pavojinga veika yra vienas pagrindinių nusikaltimo objektyviųjų požymių, todėl šis požymis turi būti nustatytas įrodinėjant bet kokią nusikaltimo sudėtį.⁵

Kalbant apie nusikalstamą veiką, svarbu pabrėžti, kad veika gali būti laikomas tik žmogaus elgesio pasireiškimas išoriniame pasaulyje, vadinasi, už savo mintis ar įsitikinimus žmogus negali būti baudžiamas. Kadangi nusikalstama veika yra viena iš žmogaus elgesio pasireiškimo formų, tai ji turi būti sąmoninga ir valinga. Todėl nusikaltimu nebus laikoma tokia veika, kuri nėra kontroliuojama žmogaus sąmonės, arba veika, nors ir suvokiama, tačiau nevaldoma. Šis požymis labai svarbus todėl, kad pavyzdžiui, jeigu asmuo veikė dėl nenugalimos jėgos ar fizinės prievartos, tai negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Taip yra tiek nusikalstamo veikimo, tiek neveikimo atvejais.⁶

Gali kilti klausimas, kokia yra praktinė reikšmė skirstant veiką į veikimą ir neveikimą, ir kodėl svarbu žinoti galimas veikos formas konkrečiose nusikalstamų veikų sudėtyse. Anot prof. habil. dr. V. Piesliako, tokios žinios nepamainomai reikalingos sprendžiant problemas, susijusias su veikų nusikalstamumo bei kvalifikavimo klausimais.⁷

Kadangi nusikalstama veika, turi dvi išorines pasireiškimo formas: *veikimą ir neveikimą*, tai norint tinkamai atskleisti pavojingo neveikimo ypatumus, pirmiausia trumpai aptarsime, kokia yra priešinga jam veikos forma- pavojingas veikimas.

1. 1.1 Pavojingo veikimo samprata

Vienas iš teisinės literatūros autorių, G. Dambrauskas, patvirtina anksčiau minėtą teiginį, jog visuomenėje pavojingas veikimas yra dažniausiai pasitaikanti nusikalstamos veikos forma.⁸ Anot prof. V. Piesliako, atsakomybę už pavojingą veikimą numato net 99 procentai BK esančių normų.⁹ Tokia veika dažniausiai pasireiškia fiziniu (smurtiniu) poveikiu kitam žmogui, kaip, pavyzdžiui, nusikaltimai asmens gyvybei ar sveikatai. Tačiau nusikalstama veika gali būti padaroma ir fiziniais nesmurtinio poveikio kūno judesiais paveikiant nusikaltimo dalyką. Taip padaroma vagystė, dokumentų klastojimas, kyšininkavimas, turto sunaikinimas ir kita. Anot prof. V. Piesliako¹⁰, veika, kuri padaroma žodžiais, ir savyje turi piktybiškumo (pavyzdžiui kito

⁴ Bielinis A. Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamajoje teisėje: lyginamoji analizė// Teisės problemos. 2007, Nr. 3 (57). P.62

⁵ Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. P. 71

⁶ Abramavičius A. Baudžiamoj teisė. P. 172-173

⁷ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės galiojimo pagrindai. Vilnius: Justitia, 2009. P. 270

⁸ Dambrauskas G., Marcijonas A. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004. P. 469

⁹ Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius: Justitia, 1996. P. 80

¹⁰ Ten. pat. P. 81

žmogaus šmeižimas ar įžeidimas), ir tokiu būdu sukelia žalingus padarinius, taipogi gali būti laikoma pavojinga. Pvz. LR BK 155 str. numatyta baudžiamoji atsakomybė būtent už veikos padarymą žodžiais: „tas, kas viešai veiksniu, žodžiu ar raštu užgauliai pažemino žmogų<...>“. ¹¹ Prof. V. Piesliakas pabrėžia, jog tam tikra dalis BK straipsnių numato, jog pavojingas gali būti laikomas ir toks veikimas, kuris padaromas rašant, piešiant, fotografuojant ar filmuojant. Taip pat pavojingas veikimas įmanomas ir tam tikrais konkludentiniais veiksmais (kūno judesiais, gestais). ¹²

Anot doc. dr. A. Abramavičiaus, veikimas, kaip pavojingos veikos forma, pasireiškia įvairių veiksmų, kuriais kėsinama į baudžiamojo įstatymo saugomus teisinius gėrius, atlikimu, gali būti padaromas įvairiais būdais. ¹³ Įstatymų leidėjas veikimui apibūdinti baudžiamojo kodekso specialiosios dalies dispozicijose naudoja terminus, kaip „nužudymas“, „gaminimas“, „pagrobimas“ ir panašiai.

Taigi, sprendžiant asmens patraukimo baudžiamajon atsakomybėn klausimą visuomet reikalinga išsiaiškinti, ar asmuo tikrai padarė veiką, numatytą įstatyme, nes tik baudžiamojo įstatymo sudėtį atitinkanti veika yra baudžiama.

Taigi, trumpai tariant, veikimas, kaip viena iš pavojingos veikos formų yra pagrindinė nusikaltimo padarymo forma praktikoje, todėl teisės doktrinoje jis „pelnytai“ susilaukia daugiau dėmesio nei pavojingas neveikimas. Tačiau neveikimas irgi yra pavojingas ir gali sukelti didelę žalą visuomenės vertybėms, todėl sekančiame poskyryje teoriniame bei praktiniame lygmenyje atskleidžiami pavojingo neveikimo ypatumai.

1.1.2 Pavojingas neveikimas ir jo sudėties įrodinėjimo problematika

Atskleidžiant pavojingo neveikimo sampratą, reikalinga priminti, jog pavojingas neveikimas yra antra pavojingos veikos padarymo forma ir praktikoje pasireiškia rečiau nei veikimo nusikaltimai. Doc. dr. A. Abramavičius *pavojingą neveikimą* apibrėžia, kaip „pasyvų žmogaus elgesį, kai asmuo tam tikromis sąlygomis privalo atlikti tam tikrus kūno judesius erdvėje, bet dėl įvairių priežasčių to neatlieka, ir tai sukelia išoriniame pasaulyje neigiamus padarinius“. Neveikimas nuo veikimo skiriasi būtent fizine prasme, o kitaip- pasireiškimo forma išoriniame pasaulyje. Jei veikimo atveju nusikaltimo subjektas *daro* tam tikrus kūno judesius, tai neveikimo atveju jis *neatlieka* tokių kūno judesių, kuriuos jis gali ir privalo atlikti. ¹⁴ Neveikimui, kaip ir veikimui, yra būdingi pavojingumas ir priešingumas teisei. Neveikimo pavojingumas pasireiškia

¹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. XXII skyrius, 155 str.

¹² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės galiojimo pagrindai. P. 272

¹³ Abramavičius A. Baudžiamoji teisė. P. 172

¹⁴ Ten pat. P. 174- 175

tuo, kad asmeniui susilaikant nuo tam tikrų veiksmų atlikimo atsiranda žala teisiniams gėriams ar keliami tokios žalos grėsmė.¹⁵

Analizuojant pavojingo neveikimo ypatumus, būtina išskirti juos pagal tam tikrą vidinę struktūrą į dvi rūšis. Vokiečių teisės mokslininkas Jean Pradel, remdamasis XIX amžiaus vokiečių teoretikų klasifikacija, išskyrė neveikimo nusikaltimus į tokias rūšis:

- *Tikri neveikimu padaromi nusikaltimai* (kitaip vadinami *grynojo neveikimo nusikaltimai*)- tai tokia baudžiamoji veika, kai yra pažeidžiama įpareigojanti veikti norma.¹⁶ Pasak autoriaus Johannes Wessels, šiuo atveju veikos neteisėtumas pasireiškia įpareigojančios normos nevykdymu, kai neatliekama konkreti, įstatyme numatyta veika.¹⁷ Tikri neveikimu padaromi nusikaltimui yra laikomi tokie, kaip, pavyzdžiui, „nepranešimas apie nusikaltimą“; „pagalbos nesuteikimas nukentėjusiajam“.
- *Netikri neveikimu padaromi nusikaltimai*- tai tokia baudžiamoji veika, kai asmuo turi specialią pareigą atitinkamu būdu veikti, jis tos pareigos nevykdo ir dėl to, kad jos nevykdo, atsiranda tam tikrų padarinių.¹⁸ Šiuo atveju vertinant neveikimą, jo padariniai prilyginami aktyviais veiksmais sukeltiems padariniams. Žalingų padarinių astiradimas čia priklauso neteisėtos veikos sudėčiai.¹⁹ *Netikro neveikimo nusikaltimo* iliustravimui galima pateikti tokį pavyzdį:

Draudžiančioji norma „negalima žudyti“ reiškia, kad privaloma išvengti žalingų padarinių, tokių kaip žmogaus mirtis. Tarkime, motina tyčia nemaitina savo vaiko, norėdama kad jis mirtų iš bado. Teisiškai vertinant nėra jokio skirtumo, ar motina tyčia nuuodija savo vaiką, ar leidžia jam mirti iš bado, nes žalingi padariniai abiem atvejais yra vaiko mirtis. Taigi, šiuo atveju motinos neveikimu padarytas nužudymas yra sulyginamas su aktyviais veiksmais padaryta žmogžudyste pagal žalingus padarinius- vaiko mirtį. Motina, leidžianti numirti vaikui iš bado, pažeidžia ir specialią teisinę pareigą veikti - išvengti žalingų padarinių atsiradimo.

Taigi šis pavyzdys patvirtina anksčiau išsakytą nuostatą, jog neveikimu padaroma žala gali būt prilyginama aktyviais veiksmais padaromam nusikaltimui pagal žaigus padarinius.

Visuomenėje dažnai teisinės pareigos buvimas painiojamas su moraline pareiga veikti. Anot doc. dr. A. Abramavičiaus, tam, kad asmuo būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už neveikimą visų pirma reikia nustatyti, ar asmuo turėjo teisinę pareigą veikti.²⁰ Anot, JAV teisininko M.J. Stewart²¹ problematiškas yra moralinės ir teisinės pareigos santykio klausimas. Nors teisinė pareiga bet kuriuo atveju kyla iš moralinės pareigos, tačiau už moralinės pareigos nevykdymą baudžiamoji atsakomybė nekyla. Pavyzdžiui, moralinė pareiga pagelbėti kitam, remiasi daugiau „moraliniu kompasu“, kuomet asmuo suvokia, jog esamos aplinkybės reikalauja pagelbėti pavojuje

¹⁵ Ten pat. P. 174

¹⁶ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 223-224

¹⁷ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Vilnius: Eugrimas, 2003. P.33

¹⁸ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus// Teisės problemos. Vilnius: Justitia, 1997, Nr. 1. P. 6

¹⁹ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. P. 223-224

²⁰ Abramavičius A. Baudžiamoji teisė. P. 175

²¹ Melody J. Stewart. How making the Failure to Assist Illegal Fail to Assist: an Observation of Expanding Criminal Omission Liability. //American Journal of Criminal Law. 1998 (385), Vol. 25

esančiam žmogui, ir asmuo turi aukotis, atsisakyti savo interesų vardan kito gerovės.²² Ši pareiga pagrįsta kito asmens vertybių branginimu ir siekiu jas išsaugoti. JAV Alabamos Teisės universiteto prof. T. M. Benditt nuomone, moralinis įpareigojimas remiasi kiekvieno asmens moralės lygiu bei vadinamuoju „sąžinės reikalu“, todėl skirtingi individai gali skirtingai suvokti, kas yra moralu, ir kaip dera elgtis vienu ar kitu atveju.²³

Tačiau, kai kalbama apie fundamentalių visuomenės vertybių apsaugojimą, įstatymų leidėjas yra priverstas „įsikišti“ ir įpareigoti asmenis veikti, kad šių vertybių apsauga būtų pilnai užtikrinta. Galima pilnai sutikti su kito užsienio autoriaus, teisininko A.M. Honore nuomone, jog įstatymo siekis apsaugoti esmines vertybes neturėtų būti žmonių traktuojamas, kaip pernelyg didelis kišimasis į žmogaus privatų gyvenimą ar „nepamatuotas“ pareigos uždėjimas individui, kuris veikdamas turi galimybę apsaugoti kitą nuo didelės žalos.²⁴ Reikia pripažinti, kad įstatymų leidėjas tikrai ne be pagrindo uždeda pareigą veikti: pareiga veikti kyla tik tada, kai visuomenės branginamoms vertybėms kyla didelės žalos grėsmė. Tad visuomenėje vyraujanti nuomone, jog teisinė pareiga veikti yra „pernelyg varžanti žmogaus asmeninę apsisprendimo laisvę“, mūsų manymu, laikytina visiškai nepagrįsta.

Analizuojant neveikimo nusikaltimų ypatumus, reikalinga atkreipti dėmesį, kad susiduriama su tam tikra *pavojingo neveikimo sudėties įrodinėjimo problematika*. Anot doc.dr. V. Pavilionio, neveikimu padaromi nusikaltimai savo požymiais iš esmės skiriasi nuo aktyviais veiksmais padaromų nusikaltimų, ir tuos požymius tinkamai juridiskai įvertinti bei įrodyti gali būti ganėtinai sunku.²⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nurodyta, jog pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta *veika* atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį.²⁶ Vadinasi, nesant BK numatytos nusikaltimo sudėties, asmuo baudžiamojon atsakomybėn nebus traukiamas. Taigi teismams tenka itin atsakingas darbas, kadangi netinkamai įvertinus ir kvalifikavus nusikalstamą veiką, asmuo gali būti neteisėtai patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už neveikimą. Remiantis doc. dr. V. Pavilionio požiūriu, neveikimu padaromuose nusikaltimuose ypač sudėtinga nustatyti priežastinį ryšį tarp neveikimo ir žalingų padarinių. Vakarų šalių baudžiamojoje teisėje naudojamas terminas „*conditio sine qua non*“ reiškia, kad „*neveikimas kažko pažeisti negali, nes ten, kur nėra veiksmo, negali būti ir priežastinio ryšio*“. Tarkime, jei sužalotam autoavarijoje žmogui kaltininkas nepagelbėja, tai nukentėjusiojo mirties priežastis yra ne kaltininko *neveikimas*, o būtent- padaryti sužalojimai avarijos metu.²⁷ Kyla

²² Autoriaus pastaba: čia daugiau turimi omenyje pavojingo neveikimo atvejai, kai nevykdoma pareiga gelbėti pavojuje esantį žmogų. Remiantis moralės normomis ir būnant atsakingu piliečiu, iš esmės „derėtų“ gelbėti nepažįstamą skęstantį žmogų, jei pačiam dėl to nekyla pavojus ir yra reali galimybė veikti.

²³ Benditt T. M. Liability for failure to rescue. // Law and Philosophy: Springer Netherlands. 1982. No. 3

²⁴ Honore A. M. Laws, Morals and Rescue. The Good Samaritan and the Law // Garden city: Ratcliffe, 1966.P. 239

²⁵ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus. P. 6

²⁶ LR Baudžiamasis kodeksas. I sk. 2str.

²⁷ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus. P.22

klausimas, kodėl toks problematiškas padarinių ir pavojingo neveikimo ryšys. Taip yra todėl, kad neveikimas retai kada turi tiesioginį priežastinį ryšį su padariniais.

*Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. birželio 12d. nutartimi baudžiamojoje byloje Nr. 2K-554 išaiškinta, jog nukentėjusiojo R.Č. mirties tiesiogine priežastimi laikomi medžiotojo A.K., neteisėtai miške iššovusio į R.Č., padaryti šautiniai sužalojimai, o ne gydytojo S.P. aplaidumas (padarytas neveikimu) vėliau gydant nukentėjusį (nes gydytojas **nepastebėjo** sužeidimų, kurie galėjo turėti įtakos bendros ligonio būklės pablogėjimui ir mirtinų komplikacijų išsivystymui). Nors gydytojui iš pradžių buvo iškelta baudžiamoji byla dėl aplaidaus pareigos vykdymo, tačiau byla buvo nutraukta nebuvus nusikaltimo sudėties. Vis dėlto nukentėjusiojo mirties priežastimi laikoma A.K. neteisėta veika padaryti šautiniai sužalojimai, o ne gydytojo pareigos neatlikimas.*²⁸

Žymių rusų profesorių teisininkų M.Šorgorodskio²⁹ ir N. Sergijevskio³⁰ nuomone, jei kaltininkas *norėjo* žalingų padarinių ir *neveikė* sąmoningai bei valios pastangomis, tai tokiu atveju jis atsako už neveikimą. Nors šiuo atveju priežastinio ryšio ir nėra, tačiau visgi jis privalėjo veikti ir išvengti neigiamų padarinių (pavyzdžiui nukentėjusiojo mirties, kurios būtų išvengta, jei kaltininkas būtų veikęs). Tačiau priešingai nei minėti rusų mokslininkai, dauguma profesorių, tokių, kaip prof. N. Tagancevas, S. Poznyševas vis dėlto bandė pagrįsti (patvirtinti) neveikimo ir padarinių priežastinio ryšio galimybę.³¹ Šiuolaikinės baudžiamosios teisės atstovas, vokiečių prof. H. Velcelis³², kalbėdamas apie nusikalstamą neveikimą, teigia, kad vis dėlto *gali* būti neveikimo ir normos dispozicijoje aprašytų padarinių priežastinis ryšys, ir tą ryšį jis grindžia įstatyme aprašytos nusikaltimo sudėties atžvilgiu. Tačiau autoriaus V. Pavilionio teigimu, visgi objektyviai tą ryšį nustatyti gali būti labai sunku. Pavyzdžiui, motina, turinti vaiką invalidą, norėdama jį numarinti ir išvengti aplinkinių įtarimo, jam susirgus neduoda vaistų. Kadangi liga vystosi, vaikas negauna vaistų, todėl miršta. Tačiau jeigu būtų tokia situacija, kai motina, norėdama nužudyti vaiką invalidą neduoda jam vaistų, tačiau vaikas vis tiek nemiršta? Vadinasi šiuo atveju sudėtinga išaiškinti objektyvus priežastinio ryšio klausimą ir nubausti motiną už tokį nusikalstamą elgesį vaiko atžvilgiu.

Autoriaus V. Pavilionio nuomone, priežastinio ryšio klausimą būtų daug lengviau spręsti, jei įstatymų leidėjas, nustatydamas pareigą veikti, kartu normos dispozicijoje įvardintų ir žalingus padarinius dėl neveikimo. Tokiu atveju įstatymo požiūriu tampa nebesvarbu dėl kokių faktinių priežasčių asmuo neveikia- svarbu yra tik tai, kad jo neveikimas sukelia žalingus padarinius. Kadangi neveikimas visuomet padaro žalą tam tikrai teisei vertybei, tai galima išvelgti ryšį tarp neveikimo bei įstatymo ginamai vertybei padarytos žalos.³³

Autoriaus J. Kleining nuomone, pareigos gelbėti *nevykdymas* negali būti laikomas tiesiogine žalingų *padarinių priežastimi*, tačiau gali būti laikomas, kaip vienas iš *priežastinių faktorių* „leidžiant“ neigiamiems padariniams atsirasti ir nieko nedarant. Autoriaus teigimu, tokia

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001m. birželio 12 d. nutartis Kasacinėje byloje Nr. 2K-554

²⁹ Šorgodski M. Prestuplenji profet žizni i zdorovje. Moskva 1948. C 98.

³⁰ Sergijevskij. N. Ruskoje ugovnoje pravo, Moskva 1911, C. 279

³¹ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus P. 22

³² Welzel H. Das Deutsche Strafrecht 2 Auflage, 1995, P. 711

³³ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus. P. 22.

sąvoka turi būti apibūdinama kaip „žalos esamoje situacijoje didinimas“, o ne „tiesioginis žalos darymas“. ³⁴ Tačiau negalima nuvertinti sąsajos tarp pareigos nevykdymo ir žalingų padarinių. Juk kartais būtent specialios pareigos vykdymas galėjo padėti išvengti situacijos pablogėjimo (pvz. avarijoje sužeistam žmogui buvo laiku pagelbėta, ir jis išvengė mirties). Tai, kad priežastinis ryšys tarp neveikimo ir žalingų padarinių ir nėra tiesioginis, vis tiek, pasak autoriaus J. Kleining, yra laikomas svarbiu. Kai kurių nusikaltimų atveju, yra labai svarbu įvertinti kaltininko „indėlių“ į galutinį neigiamų padarinių atsiradimą. Užsienio mokslininkas Arnold H. Loewy, pateikia pavyzdį, kuriame priežastinio ryšio klausimas sprendžiamas vienareikšmiškai.

Tarkime nusikaltėlis išprievartauja moterį ir ši išsielvarato prie nusikaltėlio akių nušoka nuo tilto ir nusižudo. Tokiu atveju asmeniui, išprievartavusiam moterį bei leidusiam jai nusižudyti, gali grėsti baudžiamoji atsakomybė dėl jos mirties, nes iš esmės jis galėjo ją išgelbėti, tačiau to nepadarė. ³⁵ Nusikaltėlis, išprievartavęs moterį, negalėjo ir neturėjo suvokti, kad iš moters pusės bus būtent tokia reakcija, kaip ketinimas nusižudyti. Ir jei ji būtų nusižudžiusi vėliau ar nusikaltėliui nematant, tai priežastinio ryšio klausimas būtų pernelyg sudėtingas. Tačiau prievartautojas, akivaizdžiai suvokdamas, kad ji ruošiasi žudyti, turėjo ją sustabdyti nuo šio žingsnio, nes pats buvo sukėlęs jai tokią situaciją (savo išprievartavimu). Vadinasi tokia situacija vertintina, kaip „pareigos neatlikimas, kai asmens padaryti veiksmai sukelia pavojų nukentėjusiajam“. Šiuo atveju prievartautojui imantis rekomenduojamo gelbėjimo poelgio - teisinis gėris būtų buvęs apsaugotas ir žalingų padarinių (moters savižudybės) būtų buvę išvengta.

Kalbant apie pavojingo neveikimo nusikaltimo sudėties įrodinėjimo problematiką, reikalinga paminėti, kad ne tik objektyvieji, bet ir subjektyvieji neveikimo požymiai yra sunkiai įrodinėjami. Labai svarbu įrodyti ir vieną svarbiausių subjektyviųjų požymių- asmens kaltę, nes baudžiamoji atsakomybė už neveikimą padarytą žalą negalima, jei neįrodyta asmens kaltė. ³⁶ Pasak doc. dr. V. Pavilionio, asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už neveikimą tada, kai jo kaltė pasireiškia *tyčine kalte* (tiesiogine ar netiesiogine).³⁷ Traukiant baudžiamojon atsakomybėn už neveikimą turi būti įrodyta, jog šis nusikaltimas *padarytas* ³⁸ sąmoningai ir valingai. Kalbant apie neveikimo nusikaltimus, sąmoningumo buvimas šiuo atveju reiškia, kad asmuo suvokia, jog jis privalo veikti tam tikroje situacijoje, privalo išvengti žalingų padarinių, tačiau to nedaro. Jeigu asmuo apie tokį pareigos buvimą *nesuvokė*, ir negalėjo to suvokti, tai baudžiamoji atsakomybė jam nekyla. Intelektinis tyčios aspektas neveikimo nusikaltimuose pasireiškia specialios pareigos nevykdymu, asmeniui suvokiant, kad ją privalo vykdyti, jis gali ją įvykdyti be didelės grėsmės sau ar kitiems, tačiau elgiasi priešingai. Jei asmuo neturėjo realios fizinės galimybės veikti, tai negalima reikalauti iš asmens to, ko jis fiziškai negali padaryti. Galimybė vykdyti pareigą remiasi tuo, jog nėra baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių. ³⁹

³⁴ Kleinig John. Good Samaritanism// Philosophy & Public Affairs 5, 1976 P. 393.

³⁵ Arnold H. Loewy. Criminal Law in a Nutshell. St. Paul: West Pub. Co., 5th edition, 2009. P. 280

³⁶ Remiantis LR BK I sk. 2 str. 2 dalimi: „asmuo pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tada, kad jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką“ 3 dalimi: „<...>, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo sudėtį“

³⁷ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimą padarytus nusikaltimus (2)// Teisės problemos. Vilnius: Justitia, 1997, Nr. 2. P.6

³⁸ Autoriaus pastaba: kiek kontraversiškai skamba „padarytas nusikaltimas“. Juk iš esmės neveikimas yra „nepadaromas“, nes pasireiškia veiksnių nebuvimu. Tačiau remiantis teisės teorija, visgi laikoma, jog veika gali būti *padaroma* tiek veikimu, tiek neveikimu. Todėl ir neveikimas teisinėje literatūroje įvardijamas, kaip „padaromas“.

³⁹ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimą padarytus nusikaltimus (2). P.6

Neveikimo kaltės įrodinėjimo problematika remiasi tuo, jog kartais sudėtinga nustatyti *netiesioginę tyčią* neveikimo nusikaltime- juk kaltininkas žalingus padarinius gali įsivaizduoti tik kaip galimus, bet ne norimus, tačiau padarinių atsiradimo galimybę *numato* kaip *realią*. Taipogi neigiamų padarinių jis nenori, bet dėl savo neveikimo leidžia jiems kilti.⁴⁰

Pavyzdžiui, asmuo kuris yra atsakingas už darbo apsaugą- dėl vienokių ar kitokių priežasčių neinstrukuoja darbininkų apie esančius pavojus bei galimus žalingus padarinius darbo vietoje, jei nebus laikomasi atsargumo taisyklių. Darbų vadovas suvokia, kad tokiu savo pareigos neatlikimu kelia pavojų darbininkams, nes bet kuris gali susižaloti ar žūti. Jei vienas iš darbininkų susižaluoja ar žūsta, tai tokį darbdavį galima traukti baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 176 str. (Jo veika laikoma padaryta netiesiogine tyčia).

Vertinant asmens kaltės buvimą neatsargaus nusikaltimo atveju, atsakomybės klausimas esant nusikalstamam pasitikėjimui yra ganėtinai problematiškas, nes kaltininkas suvokia savo pareigą veikti, galimus pareigos nevykdymo padarinius, ir nėra padariniams abejingas- jis tikisi jų išvengti, nors gali suvokti, kad tokiu atveju žalingi padariniai gali atsirasti. Šiuo atveju padarinių tikimybė yra abstrakti.

Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, nagrinėdama kasacinę bylą Nr. 2K-565/1999, sprendė kaltės R.M. klausimą, ar jis galėjo numatyti žalingus padarinius dėl neveikimo. Byloje minėtas asmuo buvo kaltinamas tuo, jog būdamas girtas, vėždamas automobilyje du keleivius, stabdomas policijos pareigūnų nesustojo, kai policininkai įspėjamaisiais šūviais ir garsiniais signalais nurodė jam sustoti, ir rizikuodamas savo ir keleivių gyvybe toliau važiavo, kol po kurio laiko patekus į viršilios S.G. apšaudomą zoną, buvo mirtinai sužaloti du automobilio „Ford Escort“ keleiviai: viena kulka į nugarą šalia vairuotojo sėdėjęs D.J. ir viena kulka į nugarą sėdėjęs ant galinės sėdynės D.B.

Iš esmės, galima sutikti su prokuroro teigimu, jog nors šis ryšys dėl betarpiškumo nebuvimo nėra akivaizdus, tačiau jis vis dėlto yra: juk suprantama, kad jei R.M. galėjo numatyti, kad toliau važiuoti yra pavojinga (juk pareigūnai turi teisę panaudoti ginklą ir į automobilio ratus, kas gali sukelti keleivių žūtį esant kulkos rikošetavimui). Jei R.M. būtų sustojęs, pavojingos pasekmės nebūtų atsiradusios. Pabrėžiama, jog baudžiamosios teisės adekvataus priežastinio ryšio teorija nurodo, kad žalingų pasekmių tiesiogine priežastimi gali būti ir veika, nesanti betarpiškame ryšyje su pasekme.⁴¹

Vis dėlto kasacinis prokuroro skundas buvo atmestas, nes konstatuota jog keleivių žūtis, kaip žalingos pasekmės, atsirado ne nuo R.M. tiesioginių veiksmų, nes į D.J. ir D.B. šaudė ir juos nušovė ne jis. Teigiama, jog R.R. negalėjo numatyti būtent tokių pasekmių, kaip keleivių žūtis, kadangi nusikalstamų pasekmių numatymas turi *neperžengti* asmens galimybių ribų. Tokia R.M. veika teismų buvo pripažinta įvykiu (kazusu), ir R.M. buvo išteisintas. Visgi, autoriaus nuomone, teismų pripažinimas R.M. veiką kazusu yra diskutuotinas: remiantis prokuroro argumentacija R.M. galėjo numatyti žalingas pasekmes, kaip galimas. Todėl, mūsų nuomone, šiuo atveju R.M. galima būtų kelti baudžiamosios atsakomybės klausimą būtent už nusikalstamą nerūpestingumą.

Pasak V. Pavilionio, reikėtų akcentuoti, kad tik kaltininkui nesuvokiant pareigos užkirsti kelią žalingiems padariniams atsirasti, baudžiamosios atsakomybės klausimas vargu ar kyla.

⁴⁰ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus (2). P. 7

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 1999m. spalio 12d. nutartis Kasacinėje byloje Nr.2K-565/1999

Objektyvus pareigos suvokimo kriterijus yra norminis ir remiasi tuo, jog asmuo, būdamas rūpestingas bei apdairus gali numatyti neigiamus padarinius. Galimybė veikti priklauso ir nuo žmogaus profesijos, amžiaus, patirties, reakcijos, išprusimo ir pan., kas leidžia jam suvokti atsirasiančius žalingus padarinius. Pavyzdžiui, vienoje byloje iš Lietuvos teismų praktikos, buvo išaiškinta, jog pareigūnas negalėjo numatyti būtent tokios įvykių baigties, todėl buvo išteisintas dėl kaltės jo veikoje nebuvimo.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 1999m. spalio d. nutartyje, kuri priimta A.D. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-327/2004, buvo išaiškinta, jog pareigūno veikoje nebuvo veikos sudėties, numatytos LR BK 229 straipsnyje (Tarnybos pareigų neatlikimas). Taigi, žemesnės instancijos teismo nuosprendyje buvo teigiama, jog A.D., dirbdamas policijos komisariato inspektoriumi ir būdamas atsakingas už nuovados budėtojų dalies darbo kontrolę, budėjimo perdavimo- priėmimo metu, gavęs iš budėtojo dviejų nukentėjusiųjų E.R. ir R.R. pareiškimus, jog B.R. (būdamas E.R. sutuoktinis) sukėlė muštynes ir grasino nužudyti E.R., - pažeidė Policijos įstatymo ir kitų teisės aktų reikalavimus, - neįregistravo minėtų pareiškimų, nesiėmė veiksmų išdėstytiems juose faktams patikrinti, nesiėmė priemonių, kad būtų išvengta B.R. grasinimo nužudyti įvykdymo ir tokiu būdu, sudarė sąlygas B.R. įvykdyti nusikaltimą; sekančią dieną nuteistasis B.R. nužudė savo žmoną E.R., dukrai R.R. padarė lengvą kūno sužalojimą, o po viso šito ir pats B.R. nusižudė.⁴²

Tačiau baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija išaiškino, kad visgi A.D. veikoje nusikaltimo sudėties, numatytos BK 229 straipsnyje, nėra, nes A.D. negalėjo numatyti būtent tokios įvykių atomazgos, nes tai viršytų jo suvokimo ribas: A.D. pranešimą gavo ne tiesiogiai iš nukentėjusiųjų, o iš budėtojų dalies pareigūnų, kurie tvirtino atlikę visus procesinius veiksmus, bei įsitikinę, jog paleistas iš nuovados B.R. nebuvo agresyvus. Teisme buvo išaiškinta, kad reikalauti iš A.D. numatyti būtent tokią įvykių atomazgą – neteisinga, nes tai viršytų A.D. suvokimo ribas.

Taigi, šiuo atveju, nors A.D. gal ir ne visiškai pilnai atliko pareigas pagal reikalavimus, tačiau sieti tiesioginiu priežastiniu ryšiu jo pareigos neatlikimo su R.R. nužudymu negalima. A.D. buvo išteisintas neradus jo veikoje nusikaltimo sudėties.

Apibendrinant, kas buvo išdėstyta apie pavojingą neveikimą, galima teigti, pavojingas neveikimas yra *asmeniui nustatytos teisinės pareigos nevykdymas, kai baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms gresia pavojus ir asmens neveikimas sukelia neigiamus padarinius*. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimą kyla tik tada, asmuo turi teisinę pareigą veikti,- ne vien moralinę. Praktikoje vertinant, asmens kaltės klausimą, susiduriama su pavojingo neveikimo sudėties įrodinėjimo problematika: šiuose nusikaltimuose daug sunkiau įrodinėjama kaltė (ypač tada, kai asmuo *nenumano* apie žalingų padarinių atsiradimą, nors privalėtų suvokti, kad neveikiant jie atsiras), bei priežastinis ryšys tarp neveikimo bei žalingų padarinių (ypač tada, kai įstatymas nereikalauja žalingų padarinių atsiradimo, būtent- esant formaliai nusikaltimo sudėčiai). Alskleidus pavojingo neveikimo sampratą bei tam tikrus probleminius klausimus, susijusius su kaltės bei priežastinio ryšio įrodinėjimu, daug paprasčiau tampa įvardinti konkrečias baudžiamosios atsakomybės sąlygas už neveikimą, kurios nagrinėjamos sekančiame magistro baigiamo darbo skyriuje.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 1999m. spalio 5d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-575/1999

2. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS UŽ NEVEIKIMĄ

Baudžiamoji atsakomybė yra klasikinė nusikaltimo padarymo pasekmė, teisinis padarinys, numatytas LR baudžiamajame kodekse.⁴³ Baudžiamosios atsakomybės sąlygos, pasak doc. dr. R. Drakšo,⁴⁴ yra tos aplinkybės, kurioms esant, asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Remiantis prof. habil.dr. Alfonso Vaišvilos (2004 m.)⁴⁵ teiginiu, jog „pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių praradimu“, galima teigti, kad jei asmuo atsisako vykdyti jam priklausančią teisinę pareigą, tai natūrali pasekmė bus atitinkamas jo teisių suvaržymas. Patraukimo baudžiamojon atsakomybėn pagrindas- asmens kaltai padarytas nusikaltimas, kadangi kiekvienas asmuo atsako už konkrečią kaltai padarytą nusikalstamą veiką, kurios požymiai yra nustatyti baudžiamojo kodekso specialiosios dalies normose. Autoriaus W.Wolter teigimu, baudžiamosios atsakomybės klausimas už pavojingo neveikimo nusikaltimus yra bene labiausiai kontraversiškas klausimas visoje baudžiamosios teisės istorijoje : tiek veikos kvalifikavimas, tiek priežastinio ryšio su žalingais padariniais nustatymo bei kaltės klausimai yra diskutuoti.⁴⁶

Pasak doc. dr. A. Abramavičiaus⁴⁷, nusikalstamą veiką padaręs asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn tik tuo atveju, jeigu šios veikos padarymo metu, iš jo buvo galima reikalauti įstatymą atitinkančio elgesio. Vadinasi, jis privalėjo turėti teisinę pareigą veikti. Sekančiame poskyryje atskleidžiama baudžiamosios atsakomybės sąlyga už neveikimą: *asmens pareiga veikti*.

2.1 Asmens pareiga veikti

Analizuojant privalomos pareigos veikti kilimo šaltinį, pirmiausia reikalinga priminti apie moralinės ir teisinės pareigos skirtumus: moralinės pareigos nevykdymas gali sulaukti tik visuomenės moralinio pasmerkimo, o teisinės pareigos nevykdymo pasekmė gali būti ir baudžiamoji atsakomybė. Autoriaus Holmes Oliver teigimu, norint asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn už numatytos pareigos nevykdymą, pirmiausia privalu įrodyti, kad asmuo iš tiesų buvo įpareigotas atlikti tą pareigą teisiškai, o ne vien moraliai.⁴⁸ *Asmens pareigą veikti, pagrįstai galima įvardinti, kaip pirmąją baudžiamosios atsakomybės už neveikimą sąlygą.*

⁴³ Piesliakas V. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys// Jurisprudencija: mokslo darbai. 2007, Nr. 8 (98). P. 7

⁴⁴ Ten pat. P. 28

⁴⁵ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 350

⁴⁶ Wolter W. Przeszeczce przeszkozdeni//Czasopismo Prawnicze, t. XXXII. P.18

⁴⁷ Abramavičius A. Baudžiamoj teisė. P. 59

⁴⁸ O. Wendell Holmes, The Common Law . Boston: Little, Brown and Co., 1963. P. 145.

Anot doc. dr. V. Pavilionio ⁴⁹, pareiga veikti kyla iš konkrečių šaltinių: įstatymo, subjektų tarpusavio santykių, norminių aktų reikalavimų, teisinių sutarčių, ankstesnės kaltininko veiklos. Autorius patvirtina tiek lietuvių, tiek užsienio autorių išsakytą nuomonę dėl baudžiamosios atsakomybės sąlygų: traukiant asmenį baudžiamojon atsakomybėn, pirmiausia privaloma išsiaiškinti, ar asmuo turėjo teisinę pareigą veikti, nes neprivaloma veikti daugiau, nei asmuo įpareigotas pagal įstatymą. Taip pat reikia pabrėžti, kad baudžiamoji atsakomybė nekyla tada, kai asmuo, turėdamas pareigą veikti, nevykdo jos dėl to, jog pagrįstai neturi galimybės tą pareigą įvydyti. Tačiau apie galimybės veikti buvimo koncepciją, plačiau atskleidžiama sekančiame skyriuje.

Anot prof. V. Piesliako, formaliai pareiga veikti gali būti numatyta ir vien *baudžiamajame įstatyme*. Tokiu atveju atsakomybė už neveikimą yra susijusi su specialaus subjekto požymiais, kurie įvardyti BK straipsnio dispozicijoje. ⁵⁰ Svarbu atskleisti, kaip BK normos dispozicijoje formuluojama specialaus subjekto pareiga veikti.

Kaip žinoma, *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas* ⁵¹ (toliau BK), nustato baudžiamąją atsakomybę ne tik už *veikimu* padarytus nusikaltimus, bet ir už *neveikimu*. Tam tikra dalis BK normose aprašytų nusikaltimų objektyvieji požymiai apima ir *veikimą*, ir *neveikimą*. Pavyzdžiui BK 129 straipsnio (*Nužudymas*) objektyvieji požymiai apima ir *veikimą*, ir *neveikimą*: *pavyzdžiui, motina nemaitina savo vaiko, dėlto šis miršta*. Tai – nužudymas, padarytas *neveikimu*. Tačiau motina gali uždusinti vaiką pagalve. Tai- jau *aktyviais* veiksmais padaroma žmogžudystė. Atsakomybei už nužudymą, padarytą *neveikimu*, būtina sąlyga kilti būtina sąlyga yra *asmens pareiga veikti*. Prof. V. Piesliakas akcentuoja, jog už aktyviais veiksmais padarytą nužudymą atsakys kiekvienas asmuo, o už *neveikimu* padarytą nužudymą- tik turintis pareigą veikti asmuo.⁵² Tai patvirtina žemiau pateikiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarime išsakyta pozicija dėl nužudymo, padaryto *neveikimu*.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarime „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ kontatuojiama, jog „veika, pasireiškusį neveikimu ir sukėlusį mirtį, kvalifikuojama kaip nužudymas tik tada, kai nustatyta, kad kaltininkas turėjo teisinę pareigą rūpintis nukentėjusiuoju, ir kad jis galėjo atlikti tam tikrus veiksmus, kuriais būtų išvengta pastarojo mirties“.*⁵³

Veikimu ir neveikimu gali būti padaryti ir kiti nusikaltimai, kaip pavyzdžiui, sveikatos sutrikdymas (BK 135; 138 straipniai); taip pat BK 133 straipsnis (*Sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės*): asmuo- arba imasi veiksmų, įkalbinėja, arba lieka abejingas ir piktybiškai nesiima priemonių užkirsti kelią kito žmogaus savižudybei. BK 176 straipsnyje (*Darbu saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimas*) baudžiamoji atsakomybė galima esant

⁴⁹ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus (2) . P. 7

⁵⁰ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės galiojimo pagrindai. Vilnius: Justitia. 2009. P.275- 276

⁵¹ LR BK patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d., įstatymu Nr. VIII-1968 // Valstybės žinios, 2000-10-25. Nr. 89-2741

⁵² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės galiojimo pagrindai. P.277

⁵³ 2004 m. birželio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“//Teismų praktika. 2004. Nr. 21

veikimui ir neveikimui. Kai darbdavys ar jo įgaliotas asmuo pažeidžia darbų saugos įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytus darbų saugos, ar sveikatos apsaugos darbe reikalavimus (nesilaikoma tam tikrų taisyklių, neinstruktuojamas personalas, neapmokoma ir pan.), ir dėl to įvyksta nelaimingas atsitikimas žmonėms, avarija, ar atsiranda kitokių sunkių padarinių, tai tokiu atveju minėtiems asmenims gali grėsti baudžiamoji atsakomybė.⁵⁴

Baudžiamajame kodekse numatyta dalis nusikaltimų sudėčių, kur baudžiamosios atsakomybės pagrindas išimtinai yra neveikimu padaromas nusikaltimas. Visas neveikimo nusikaltimus reglamentuojančias LR BK normas vargu ar tikslinga išvardinti. Reikalinga paminėti tik tas nomas, kurio aktualios ir susiję su problemineis neveikimo klausimais šiame magistriniame darbe. Jos yra šios:

•BK 144 straipsnyje (toliau str.) (*Palikimas be pagalbos, kai gresia pavojus žmogaus gyvybei*) nustatyta:

„Tas, kas sukėlęs pavojų ar turėdamas pareigą rūpintis nukentėjusiu asmeniu jam nepagelbėjo, kai grėsė pavojus šio žmogaus gyvybei, nors turėjo galimybę suteikti jam pagalbą, baudžiamas <...>“

•BK 158 str. (*Vaiko palikimas*) numatyta :

„Tėvas, motina ar globėjas arba kitas teisėtas vaiko atstovas, palikęs negalintį savimi pasirūpinti mažametį vaiką be būtinos priežiūros norėdamas juo atsikratyti, baudžiamas <...>“

•BK 163 str. (*Piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko*

atstovų teisėmis ar pareigomis) nurodoma, jog:

„Tas, kas piktnaudžiavo tėvo, motinos, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis fiziškai ar psichiškai gniuždydamas vaiką, palikdamas jį ilgą laiką be priežiūros ar panašiai žiauriai elgdamasis su vaiku, baudžiamas <...>“

•BK 164 str. (*Vengimas išlaikyti vaiką*) teigiama:

„Tas, kas vengė pareigos pagal teismo sprendimą išlaikyti vaiką, mokėti lėšas vaikui išlaikyti ar teikti kitą būtiną materialią paramą vaikui, baudžiamas <...>“

•BK nusikaltimų „*Valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams*“ skyriuje, LR BK

229 str. (*Tarnybos pareigų neatlikimas*) dispozicijoje teigiama, kad:

„*Valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo, dėl neatsargumo neatlikęs savo pareigų ar jas netinkamai atlikęs, jeigu dėl to valstybė, juridinis ar fizinis asmuo patyrė didelės žalos, baudžiamas <...>“.*

•BK 223 str. (*Aplaidus apskaitos tvarkymas*) dispozicijoje teigiama:

„Tas, kas privalėjo tvarkyti, bet netvarkė teisės aktų reikalaujamos buhalterinės apskaitos arba aplaidžiai tvarkė įmonės buhalterinę apskaitą, arba įstatymų nustatytą laiką nesaugojo buhalterinės apskaitos dokumentų, jeigu dėl to negalima visiškai ar iš dalies nustatyti įmonės veiklos, jos ūkinės, komercinės, finansinės būklės ar jos rezultatų arba įvertinti turto, baudžiamas <...>2. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo“.

•BK 238 str. (*Nepranešimas apie nusikaltimą*) numatyta, jog:

„Tas, kas be svarbios priežasties nepranešė teisėsaugos įstaigai arba teismui apie jau žinomą daromą ar padarytą labai sunkų nusikaltimą, baudžiamas <...>. Už nepranešimą apie nusikaltimą neatsako tą nusikaltimą padariusio asmens artimieji giminaičiai ir šeimos nariai.“⁵⁵

⁵⁴ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. P.276

⁵⁵ Šis nusikaltimas yra pavojingas todėl, kad jei asmuo žino apie tokį nusikaltimą, tai jis rizikuoja, kad laiku nesužinojus atitinkamoms institucijoms apie tokį nusikaltimą, neigiami padariniai visuomenės vertybėms gali būti labai dideli, nusikaltėlis nebus pagautas ir nubaustas, o teisingumo institucijų darbas bus apsunkinamas.

Paminėtos Lietuvos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies normos pagrindžia anksčiau pateiktą nuomonę, jog palyginus nedaugelis BK normų numato baudžiamąją atsakomybę už neveikimą. Taipogi BK yra ir daugiau normų, kurių nusikaltimo sudėtis apima neveikimu padarytus nusikaltimus, tačiau šiame magistro baigiamajame darbe jos nėra aktualios.⁵⁶ Pabrėžtina, jog baudžiamasis kodeksas šiame darbe naudojamas, kaip vienas svarbiausių įrankių, vertinant, specialiojo subjekto pareigos veikti buvimą bei nusikaltimo sudėties klausimus iš praktinės pusės.

Sprendžiant baudžiamosios atsakomybės už neveikimą klausimą, visgi tenka plačiau nagrinėti asmeniui nustatytų pareigų pagrindus ir jų turinį. Kaip teigia teisės mokslininkas William L. Prosser, teisinė pareiga veikti visuomet atsiranda tada, kai gresia pavojus esminėms visuomenės vertybėms, ir kai reikalinga tas vertybes apsaugoti.⁵⁷ V. Pavilionis patvirtina, jog baudžiamosios atsakomybės atsiradimas priklauso nuo to, ar kilo pavojus žmonių gyvybei, sveikatai, turtui ar kitiems baudžiamojo įstatymo saugomiems gėriams.⁵⁸

Kai kuriose užsienio valstybėse baudžiamosios atsakomybės pagrindai už neveikimą gali būti taikomi labai plačiam asmen ratui. Todėl sunku išvardinti visas situacijas, kurioms esant asmuo gali būti baudžiamas už neveikimą. Tačiau tiek Lietuvos, tiek užsienio teismų praktikoje tam tikrus pareigos kilimo šaltinius galima vadinti *universaliais*, ir sutinkamais daugumos šalių teisės doktrinoje. Taigi, pasak V. Pavilionio, pirmasis pareigos veikti kilimo šaltinis, gali būti, kai *pareiga yra apibrėžta įstatymuose* ir jos nevykdymas kelia pavojų visuomenės vertybėms.⁵⁹ Anot Lenkijos Lodzės universiteto doktorantės Katarzyn'os Kaszewsk'os, pareigų kategorija, kuri kyla iš įstatymo yra bene mažiausiai kontraversiška. Tačiau tai nereiškia, kad įstatymų leidėjui labai paprasta nustatyti, kurio įstatymo nesilaikymas, reikalauja baudžiamosios teisės įsikišimo, kad būtų užtikrinta, kad normos būtų laikomasi. Autorės teigimu, iš įstatymo kylantis reikalavimas paklusti, visuomet turi būti numatytas tik tada, kai gresia didelė žala visuomenės vertybėms. Pareiga veikti yra numatyta tik tam tikram subjektų skaičiui: nurodant konkretaus subjekto požymius arba aprašant situaciją, kurioje esant asmuo tampa specialiu subjektu (pvz. asmuo, per neatsargumą sužeidęs kitą žmogų, privalo juo pasirūpinti, suteikti jam pagalbą).⁶⁰

⁵⁶ LR BK normos, kur pavojinga veika padaroma neveikimu: XV skyriuje (Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai): BK 107 str. (Vilkinimas repatriuoti karo belaisvius); 108 str. (Vilkinimas paleisti internuotus civilius ar trukdymas repatriuoti kitiems civiliams); XVI skyriuje (Nusikaltimai Lietuvos Valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai): 123 str. (Piktmaudžiavimas oficialiais įgaliojimais); XXXI skyriuje Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų ekonomikai ir verslo tvarkai): 199¹ str. (Muitinės apgaulė); 200 str. (Neteisėtas prekių ar produkcijos neišvežimas iš Lietuvos Respublikos); XXXII skyriuje (Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai): 219 str. (Mokesčių nesumokėjimas); 221 str. (Deklaracijos, ataskaitos ar kito dokumento nepateikimas); XXXIV skyriuje (Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų teisingumui): 240 str. (Vengimas atlikti arešto, laisvės atėmimo bausmę arba sugrįžti į kardojo kalinimo vietą); 241 str. (Vengimas atlikti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes arba baudžiamojo poveikio priemones); 242 str. (Juridiniam asmeniui paskirtos bausmės nevykdymas); 245 str. (Teismo sprendimo, nesusijusio su bausme, nevykdymas); XLVI skyriuje (Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai krašto apsaugos tarnybai): 328 str. (Žūvančio karo laivo palikimas).

⁵⁷ William L. Prosser, Handbook of the Law of Torts. 4th ed. Mineola, New York: West Publishing Co., 1971. P. 338

⁵⁸ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus (2). P. 7

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Kaszewsk K. Penal liability for an omission in Polish law- sources of guarantor's duty to act.// Teisė. 2008, Nr. 66(1). P.153

Lietuvos valstybė priima daug ir įvairių įstatymų, kuriuose nustatomi draudimai ir įsipareigojimai. Tačiau ne kiekvieno įstatyme numatyto įsipareigojimo nevykdymas užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Atsakomybė, pasak doc. dr. V. Pavilionio, diferencijuojama atsižvelgiant į galimus ar įvykusius padarinius, kai nevykdoma įstatymo nustatyta pareiga. Juk atsakomybė gali būti ir administracinė, civilinė bei baudžiamoji. Pavyzdžiui, civilinėje teisėje už prievolės nevykdymą gali būti nustatytos netesybos- bauda, delspinigiai; administracinių teisės pažeidimų kodekse yra numatytos įvairios nuobaudos: išpėjimas, bauda, pataisos darbai ir kita. Baudžiamoji atsakomybė gali būti nustatyta, kai, įstatymų leidėjo manymu, įstatyme numatytos pareigos nevykdymas kelia didelį pavojų visuomenės vertybėms. Jei kitų teisės šakų priemonėmis neįmanoma užtikrinti teisinių vertybių apsaugos, vadinasi, galima kalbėti apie baudžiamąją atsakomybę.⁶¹

Anot V. Piesliako, visiškai pateisinamas yra tėvų baudžiamosios atsakomybės už piktybinį vaikų neišlaikymą nustatymas (BK 164 str.).⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipnio 6 dalyje yra įtvirtinta „tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti“. Tėvų teisė ir pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus yra įtvirtinta civilinio kodekso normose, skyriuje- *Vaikų ir tėvų tarpusavio išlaikymo pareigos*: tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus (3.192 straipsnis) ir kt.⁶³ Jei tėvai piktybiškai vengia šią pareigą atlikti, tai tokiu atveju LR baudžiamojo kodekso 164 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už tokį pareigos nevykdymą.⁶⁴ Vadinasi, šiuo atveju, baudžiamoji teisė užtikrina, kad bus vykdoma tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus ir tokiu būdu tam tikri vaiko interesai bus apsaugoti. Tačiau teismų praktikoje gali būti problematiška vertinant, ar piktybiškas buvo vengimas mokėti alimentus. Iliustravimui pateiksime vieną bylos pavyzdį, kur, mūsų nuomone, diskutuotinas klausimas dėl piktybiškumo nebuvimo veikoje.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2000m. birželio 6 d. nutartyje, priimtoje A.Š. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-340/2000, Vilniaus miesto apylinkės teismo nuosprendžiu A.Š. išteisintas pagal 1961 m. BK 125 straipsnio 1 dalį (atitinka 2000 m. BK 164 straipsnį), nes jo veikoje nebuvo šiame straipsnyje numatytos nusikaltimo sudėties.⁶⁵ Nors parengtinio tyrimo metu A.Š. buvo kaltinamas už piktybinį vengimą išlaikyti savo vaiką, nes nemokėjo alimentų dukros išlaikymui pagal anksčiau teismo įsigaliojusį sprendimą, tačiau trūkstant įrodymų, apylinkės teismas išteisino A.Š. dėl kaltės nebuvimo.

Tačiau prokuras prieštaravo šiam teismo sprendimui ir kasaciniame skunde teigė, jog, teismai neatsižvelgė į svarbias aplinkybes, įrodančias A.Š. piktybinį vengimą atlikti pareigą sumokėti vaiko išlaikymui priklausančius alimentus: A.Š., būdamas darbingas, neieškojo darbo, į darbą biržą kreipėsi tik praėjus šešioms mėnesiams nuo alimentų priteisimo (o turėjo kreiptis kaip galima greičiau, nes suvokė savo pareigą išlaikyti vaiką ir tai, kad be darbo jis pareigos įvykdyti negalės), o kai jau prisiregistravo darbo biržoje-, už pažeidimus buvo iš darbo biržos įskaitos pašalintas. Be to iš nukentėjusiosios parodymų apeliacinės instancijos teisme matyti, jog A.Š. turėjo realią galimybę mokėti alimentus, nes nuomodavo kambarį, už kurį gaudavo pastovius pinigus, tačiau nuolat girtavo ir, galima manyti, visgitam tikrą laisvų pinigų kiekį turėjo. Taipogi kelis kartus, gavęs šaukimą į teismą, A.Š. du kartus pervedė nukentėjusiajai pinigų (vadinasi, išsigandęs atsakomybės, pinigų gaudavo).

⁶¹ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus (2). P.8

⁶² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis. P.276-277

⁶³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262. XII skyrius.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 2000m. birželio 6d. nutartis Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-340/2000

Visgi prokuroro skundas buvo atmestas ir A.Š. buvo išteisintas, nes buvo nuspręsta, jog jo veikoje piktybiškumo nebuvo. Teismo išaiškinta, jog "vengimas išlaikyti yra laikomas piktybiniu tada, kai tėvai, turėdami realią galimybę šią pareigą vykdyti, sąmoningai, ilgą laiką ir sistemingai jos nevykdo". Iš bylos medžiagos matoma, jog A.Š. darbo ieškojo, tačiau įrodymų, jog A.Š. galėjo atlikti savo pareigą vaiką išlaikyti, byloje nėra, nes nenustatyta kad A.Š. turėjo pajamų ar lėšų, iš kurių galėtų mokėti alimentus. Tai, jog A.Š. pašalintas iš darbo biržos- negali būti laikomas pakankamas pagrindas laikyti jo veiką piktybiniu vengimu išlaikyti vaiką.⁶⁶

Tačiau, mūsų manymu, A.Š. akivaizdžiai piktybiškai vengė išlaikyti vaiką, tai įrodydamas savo vangiomis darbo paieškomis, kurios pradėtos daug vėliau- jau įsigaliojus teismo sprendimui. Iš jo elgesio galima daryti išvadą, jog pinigai, skirti vaiko išlaikymui, jam nebuvo pakankama priežastis kuo skubiau ieškotis darbo. Buvo paminėta ir tai, kad A.Š. mėgdavo girtuokliauti, kas taipogi neigiamai jį charakterizuoja. Be to, žinant, kad tam tikrą pinigų sumą jis gaudavo už nuomojamą kambarį, teismai taip pat turėjo atsižvelgti, jog dalį šios sumos A.Š. visgi galėjo skirti vaiko išlaikymui. Taigi, abejotina, ar A.Š. veikoje visiškai nebuvo piktybiškumo nevykdant pareigos išlaikyti savo vaiką.

Priešingai, kitoje baudžiamojoje byloje, vertinant piktybišką alimentų nemokėjimą, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-129/2006 buvo išaiškinta, jog nuteistojo D.J vengimas išlaikyti vaiką yra laikomas piktybiniu, nes:

nuteistasis J.J. žinojo apie pareigą mokėti alimentus savo vaikui D.J, kadangi jam nustatyta tvarka buvo išsiųstas pranešimas dėl lėšų priteisimo vaiko išlaikymui. Taip pat nuteistasis lėšų neteikė, nedirbo, darbo biržoje nebuvo registruotas. Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija nutarė, jog nuteistojo J.J. veika pagal BK 164 straipsnį kvalifikuota teisusiai.⁶⁷

Taigi teisėjų kolegija pagrįstai laikė, jog esant tokiom aplinkybėm, kai nuteistasis turi įstatymo numatytą pareigą išlaikyti vaiką, tačiau niekur nedirba, nesiregistruoja darbo biržoje, nesistengia kažkaip pareigą įvykdyti, - jo veika laikoma piktybiška. Iš esmės, nuteistasis J.J. turėjo galimybę kreiptis į darbo biržą dėl darbo, arba ieškoti darbo savarankiškai, kad galėtų bent dalinai padėti išlaikyti vaiką, tačiau to nedarė. Šiuo atveju, skirtingai negu prieš tai minėtu atveju, būtent „nesiregistravimas darbo biržoje“, kaip visiškas veiksmų nebuvimas, yra traktuojamas piktybiškas.

Remiantis *Prioritetinių vaikų teisių ir interesų apsaugos bei gynimo principu* (CK 3.3 straipsnio 1 dalis, Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalis) - tiek priimant teisės aktus, tiek juos taikant, tiek sprendžiant klausimus, kurių teisės aktai nereglementuoja, visada būtina įvertinti sprendimą ar bet koki kitą veiksmą *vaiko interesų požiūriu* bei užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti. Lietuvos teismų praktikoje šis principas labai plačiai taikomas sprendžiant su vaikų teisėmis bei interesais susijusius klausimus.⁶⁸ Vadinasi, vaiko interesai yra svarbiausi sprendžiant klausimus, susijusius su tėvų pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Lietuvos teismų praktikoje tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus yra taikoma abiem tėvams lygiavertiškai.

⁶⁶ Randakavičienė I. Kasacinio teismo jurisprudencija. Baudžiamoji teisė 1995- 2005 m. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.P. 513

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 2006m. vasario 14d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-129/2006

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimo dėl „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus“ apibendrinimo apžvalga.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija civilinėje byloje, bylos Nr. 3K-3-173/2004, pažymėjo, kad tėvai turi lygias teises ir pareigas savo vaikams (CK 3.156 straipsnis), jų pareiga išlaikyti vaikus taip pat yra lygi. Kartu kolegija pažymėjo, kad tėvų turinės galimybės išlaikyti vaikus gali būti nevienodos, pagal įstatymą tėvai išlaikymą vaikams turi teikti proporcingai savo turinei padėčiai.⁶⁹

Vadinasi, Lietuvos teismų praktikoje sprendžiant bylas, natūralu, jog daugiau dėmesio skiriama vaiko interesams. Abu tėvai, būdami specialiais subjektais vaiko atžvilgiu, turi civiliniame kodekse įtvirtintą pareigą užtikrinti vaiko gerovę, išlaikymą ir normalias sąlygas vaiko augimui ir vystymuisi. Bet kuriam iš tėvų (tiek tėvui, tiek motinai), piktybiškai nevykdant šios pareigos (o piktybiškumas sprendžiamas pagal konkrečias bylos aplinkybes), pagal BK 164 straipsnį gali grėsti baudžiamoji atsakomybė.

Kalbant apie probleminius neveikimo atvejus, susijusius su vaikų interesais, tikslinga paminėti BK 158 straipsnį (*Vaiko palikimas*), kur nurodyta, jog baudžiamoji atsakomybė už neveikimą kyla tada, kai vaikas yra paliekamas be priežiūros ir negali savimi pasirūpinti. Šio nusikaltimo objektas yra mažamečio vaiko sveikata ir saugumas. Palikimas be būtinos priežiūros pasireiškia tokiu kaltininko elgesiu, kai asmuo, privalantis prižiūrėti negalintį savimi pasirūpinti mažametį vaiką, nevykdo šios pareigos. Kadangi šio nusikaltimo sudėtis yra *formalioji*, tai padarinių, nereikalaujama: nusikaltimas laikomas baigtu palikus negalintį savimi pasirūpinti mažametį vaiką be priežiūros, nesvarbu, ar atsirado pavojingi vaiko gyvybei ar sveikatai padariniai, ar ne.

Lietuvoje, per pagrindines žiniasklaidos priemonės tenka išgirsti atvejų, kai motinos pavojingu neveikimu padaro nusikaltimą – palieka savo tik ką gimusius vaikus gretimų namų laiptinėse ar kitose, jų manymu, saugiose vietose, tikėdamosi, kad kiti žmonės naujagimiais pasirūpins, nes pačios dėl vienokių ar kitokių priežasčių to padaryti negali. Tokios motinos vėliau teisinasi, kad jos buvo įsitikinę, kad jų vaiku pasirūpins, ir kad vaikui šiltai „įvyniotam“ kelioniniame krepšyje ir pastatytam prie svetimų žmonių buto durų, joks pavojus gyvybei negrės. Tačiau toks motinų tvirtinimas yra daugiau pasiteisinimas, todėl teismuose vertinamas kaip nepankamas, kad šalintų baudžiamąją atsakomybę už tokią veiką. Juk visada gali būti ir taip, kad vaiko nepastebės aplinkiniai, kad jis sušals ar kils kitokių neigiamų padarinių.

Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2004m. gegužės 4d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-327/2004 pažymėta, kad „<....> 18 dienų naujagimio palikimo laiptinėje be priežiūros 8 valandoms (tiek laiko praėjo, iki jis buvo surastas) faktas kėlė grėsmę jo gyvybei, nes nebuvo užtikrinti naujagimio fiziologiniai poreikiai bei jo saugumas“⁷⁰.

Vadinasi, vertinant, ar buvo sukelta grėsmė vaiko gyvybei ir sveikatai, visuomet atsižvelgiama į konkrečias aplinkybes. Šiuo atveju motina, turėjusi specialią pareigą rūpintis savo vaiku, palikdama jį be priežiūros, ir taip sukeldama jo gyvybei grėsmę, privalo būti už tai baudžiama.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-173/2004

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos nutartis Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-327/2004

Dar vienas aktualus BK straipnis, kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė už neveikimą vaiko atžvilgiu, yra 163 str. (*Piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis*). Šiame straipsnyje numatytą veiką galima padaryti ir veikimu ir neveikimu. Kaip tegia britų autorius G. Williams, žodis „sukelti“ (*angl. cause*) gali turėti dvi reikšmes: tiek veikimo, tiek neveikimo būdu sukeltas pasekmes. Todėl, pasak jo, teismuose kiekvienas atvejis turi būti interpretuojamas skirtingai.⁷¹ Pasak autorės K. Grinevičiūtės, čia neveikimas vaiko atžvilgiu- tai būtent nesirūpinimas, nepriežiūra, kuri laikoma žiauria elgesio su vaiku forma.⁷² Nepriežiūra laikoma vaiko palikimas, kai netenkinami vaiko fiziniai (maistas, šiluma), psichologiniai (asmenybės raida, savigarba), socialiniai (bendravimo įgūdžiai, santykių užmezgimas su kitais ir palaikymas), intelektiniai (mokymas, švietimas) vaiko poreikiai. Vaiko nepriežiūra galima laikyti tada, kai specialus subjektas, turėdamas pareigą rūpintis vaiku, juo nesirūpina, nors turi realią galimybę ir sąlygas juo rūpintis, ir to nedaro sąmoningai ir valingai. Pavyzdžiui, jei tėvai pagal pajamas maitina savo vaiką prastos energetinės vertės maistu, tai dar negalima kalbėti apie baudžiamąją atsakomybę. Tačiau jei tėvai ar globėjai vaiko nemaitina, nors tokią galimybę turi, ir leidžia jam badmiriauti, tokiu atveju galima kalbėti apie baudžiamąją atsakomybę. Klausimas, koks vaiko poreikių užtikrinimo laipsnis yra laikomas pakankamu, yra vertinamojo- norminio pobūdžio. Jis sprendžiamas, atsižvelgiant į valstybės institucijų nustatytas minimalias maisto paros normas.⁷³

Auksčiau paminėtos trys svarbios baudžiamosios kodekso normos, nustatančios specialaus subjekto baudžiamąją atsakomybę dėl pareigos nevykdymo vaiko atžvilgiu. Visgi, svarbu pabrėžti, kad išlaikyti vaiką, rūpintis vaiku, prižiūrėti jį, nepalikti be priežiūros, yra kiekvieno tėvo (ar jo teisėto globėjo) pareiga, ir negalima piktnaudžiauti tėvų teisėmis vaiko atžvilgiu, nes už tai yra baudžiama. Tėvai negali „traktuoti“ vaiko, kaip savo nuosavybės, ir elgtis su juo, kaip nori. Teisiniu požiūriu vaikas, būdamas bejėgis prieš suaugusiuosius, yra vienas labiausiai ginamų subjektų valstybėje, todėl reiktų nepamiršti, kad baudžiamosios atsakomybės klausimai, susiję su vaikų teisių pažeidimu, yra labai griežti. Be abejo, Lietuva dar nėra pasiekusi tokio vaikų teisių gynbos lygio, kaip Jungtinėse Amerikos Valstijose, tačiau reikia pripažinti,- Lietuvos teismų praktikoje pareigos nevykdymas vaiko atžvilgiu vertinami vis griežčiau, neatmetama galimybė, kad įstatymų leidėjas dar labiau griežtins įstatymus šiais klausimais.

Toliau analizuojant baudžiamosios atsakomybės sąlygą- pareigą veikti, pagal amerikiečių autorių Williamson M. Evers⁷⁴, galima skirti pareigą, kuri kyla *kai asmuo sukuria pavojingą*

⁷¹ Williams G. What should the Code do about Omissions?// Legal studies. 1987, No. 92.

⁷² Grinevičiūtė K. Žiaurus elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje// Jurisprudencija: mokslo darbai. 2008, Nr.11 (113). P. 111

⁷³ LR Sveikatos apsaugos ministro 2007 gruodžio 29d. įsakymas Nr. V- 1090 rekomenduojamos maisto produktų paros normos socialinę globą gaunantiems asmenims// Valstybės žinios. 2008, Nr. 4-152

⁷⁴ Williamson M. Evers. The law of omissions and neglect of children// Journal of libertarian studies. Stanford university, Vol. 2, No. 1 . P. 4

situaciją kitam darydamas teisėtus arba neteisėtus veiksmus. Tai tokia situacija, kai dėl kaltininko nukentėjusysis patenka į tokią situaciją, kai kėsina į nukentėjusiojo vertybes, tokias kaip gyvybė, sveikata, laisvė ir kt., ir kaltininkas nesieja jokių priemonių, kad „suvaldytų“ artėjančias neigiamas pasekmes.

Kalbant apie Lietuvos teismų praktiką, BK 144 straipsnis, numato baudžiamąją atsakomybę asmeniui, kuris, palieka kitą kritinėje situacijoje, kai žmogui gresia realus mirties pavojus dėl stichinės nelaimės, nelaimingo atsitikimo, nusikaltimo, ligos ar pan. Iliustruojant, kaip Lietuvos teismai vertina palikimo be pagalbos nusikaltimą, kai *tenkinama baudžiamosios atsakomybės sąlyga- specialios pareigos veikti buvimas*, pateiksime pavyzdį:

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos nutartyje, kuri priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K-649/2004, kasacine tvarka buvo išnagrinėta byla dėl A.L. kasacinio skundo, jog jis nepagrįstai nuteistas pagal kelis straipsnius, o tarp jų- ir pagal 144 straipsnį. Kasacinis skundas buvo atmestas, o A.L. nuteistas, nes nevykdė specialios pareigos pagelbėti nukentėjusiajam.

Teisėjų kolegija konstatavo, jog A.L. pagrįstai nuteistas už tai, jog vairuodamas automobilį ir partrenkęs pėsčiąją R.R., kuriai buvo padarytas sunkus sveikatos sutrikdymas, gresiant pavojui nukentėjusiosios R.R. gyvybei, turėdamas pareigą pasirūpinti nukentėjusiaja (nes pats sukėlė jai tokią būklę), ir turėdamas galimybę suteikti jai pirmąją pagalbą, pasišalino iš įvykio vietos net nesustodamas. Nors A.L. teisinosi, kad jis nepagrįstai kaltinamas už šį nusikaltimą, nes nesuprato, jog nukentėjusiajai gresia pavojus ir tikėjo, kad aplink nukentėjusiąją buvę žmonės (įvykis buvo mieste) iškvies nukentėjusiajai pagalbą, tačiau 144 str. aiškiai nurodyta, kad būtent kaltininkas privalo pasirūpinti nukentėjusiuoju- būtent jis yra specialios pareigos subjektas. Be to, A.L., turėjo ne tik specialią pareigą veikti, bet ir galimybę sustoti ir suteikti pagalbą, bet vengdamas atsakomybės- pasišalino iš įvykio vietos. Kadangi ši norma yra formali, baudžiamajai atsakomybei kilti užtenka pačios normos pažeidimo.

Reikalinga priminti, kad Kelių eismo taisyklėse (KET) yra nustatytos eismo dalyvių pareigos įvykus autoavarijai, kurias privalo žinoti kiekvienas asmuo, turintis vairuotojo pažymėjimą.⁷⁵ Pagal šių taisyklių 28.1.2 punktą, su eismo įvykiu susijęs vairuotojas ar kitas eismo dalyvis privalo įvykus eismo įvykiui imtis reikiamų priemonių, kad būtų suteikta medicinos pagalba nukentėjusiajam, prireikus iškviešti medicinos pagalbą, o jeigu tai neįmanoma – pasirūpinti, kad pakeliui važiuojanti transporto priemonė nugabentų nukentėjusįjį į artimiausią gydymo įstaigą.⁷⁶

Tokios vertybės, kaip asmens gyvybė ar sveikata, yra saugomos baudžiamojo įstatymo, todėl už žalą šioms vertybėms BK numatyta griežta baudžiamoji atsakomybė. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartyje išaiškinama, kodėl neigiamai charakterizuojamas asmuo, kuris pabėga iš įvykio vietos nepagelbėjęs:

Senojo BK (1961 m.) 128 straipsyje (*Palikimas pavojingoje gyvybei padėtyje*), buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė asmeniui, ne tik turinčiam specialią pareigą gelbėti kitą pavojuje (2 dalis), bet ir *pašaliniam* įvykiui asmeniui, *neturėjusiam specialios pareigos rūpintis nukentėjusiuoju (1 dalis)*. Tačiau naujajame BK dalyje numatyta veika buvo dekriminalizuota, nes išaiškinta, kad tokiais atvejais pagelbėti kitam asmeniui yra tik moralinė pareiga ir praktiškai tokios bylos nebuvo keliamos. Taigi, dabartiniame BK 144str. likusi norma įpareigoja padėti tik subjektui, kuris savo veiksmais sukelia pavojų kito žmogaus gyvybei ar turi pareigą rūpintis nukentėjusiuoju.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo „Teismų praktikos kelių eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamųjų bylų apžvalgoje“ teigiama, jog : „KET nustatytas įpareigojimas bet kuriam su eismo įvykiu susijusiam asmeniui imtis visų priemonių, kad būtų suteikta pagalba nukentėjusiesiems, todėl šios pareigos nevykdymas, turint tokią galimybę, gali būti kvalifikuojamas pagal BK 144 straipsnį nepriklausomai nuo to, ar minėti asmenys padarė BK 281 arba 282 straipsniuose numatytus nusikaltimus“

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 30d. nutartis Nr. 2K-649/2004

Dar vienoje Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartyje buvo išaiškintas klausimas dėl 144 straipsnio taikymo, pateikiamas išaiškinimas dėl sąvokos „pavojinga gyvybei padėtis“.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2000m. balandžio 4d. nutartyje, priimoje asmenų D.A. ir R.P. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-212/2000, minėti asmenys pripažinti kaltais ir nuteisti pagal 1961 m. LR BK 128 str.2 dalį (atitinkantį dabartinio BK 144 straipsnį) už tai, kad sukėlė pavojų gyvybei mažamečiams asmenims, paliko juos be pagalbos, gresiant pavojui jų gyvybei: norėdami atsikratyti mažamečių vaikų, bendrininkaudami asmenys išvežė mažamečius į mišką ir paliko juos ten kurį laiką be priežiūros, kai jie teigė tam, kad „vaikai kuo ilgiau dėl D.A. ir R.P. savanaudiškų tikslų negrižtų namo“. Šiuo atveju pavojinga gyvybei padėtis traktuojama todėl, jog mažamečiai negalėjo savimi pasirūpinti, imtis atitinkamų savisaugos priemonių miške, o be to, tos dienos meteorologinės, laiko ir vietovės sąlygos laikytinos pavojingomis mažamečiams.⁷⁷

Vadinasi, palikimas pavojingoje gyvybei padėtyje aiškinamas atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes. Juk natūralu, kad jei tokiomis pačiomis sąlygomis būtų paliktas suaugęs asmuo, teismas nebūtinai traktuotų, jog tai pavojinga gyvybei padėtis. Tačiau šiuo atveju baudžiamosios atsakomybės už pareigos nevykdymą minėtiems asmenims klausimas yra neginčytinas- palikdami vaikus tokioje padėtyje jie savo veiksmais sukėlė jiems tokią būklę (išvežė į mišką), nes jei jie nebūtų vaikų išvežę, suprantama, grėsmės vaikams nebūtų kilę.

Kaip matome, pagal dabartinį LR BK, pareiga pagelbėti nukentėjusiajam atsiranda tik tam subjektui, kuris sukelia nukentėjusiajam tokią gyvybei ir sveikatai pavojingą situaciją. Kalbant apie dažną Lietuvos mastu įvykį- pabėgimą iš įvykio vietos, natūralu, jog asmeniui, sukėlusiam kitam žmogui tam tikrą pavojingą situaciją, tik to nusikaltusio asmens „reikalas“ tampa, kaip padėti nukentėjusiajam, kad kiek įmanoma būtų išvengta žalingų padarinių. Dažnai praktikoje pasitaiko atvejų, jog žmonės, vengdami atsakomybės, padarę BK 281 str. aprašytą veiką, pabėga iš įvykio vietos, palikdami nukentėjusįjį labai sunkios būklės ir net neiškviečia jam greitosios medicinos pagalbos. Remiantis psichologiniu požiūriu, žmonių baimė ir sumišimas tokioje situacijoje lemia tai, kad jie ne tik praranda galimybę sumažinti žalą, kurią jie sukelia savo veiksmais, bet ir ją padidina tiek sau (gresia griežtesnė bausmė), tiek nukentėjusiajam (mirtis). Kaip rodo praktika, tokie asmenys po autoįvykio yra greitai sulaikomi, ir labai griežtai nubaudžiami už tokį savanaudišką poelgį, atsakomybės vengimą bei žalingų padarinių neišvengimą (pvz. žmogaus mirtį, kurios galėjo ir nebūti, jei būtų buvusi laiku iškviesta medicinos pagalba).

Anot vokiečių autoriaus J. Wessels⁷⁸ pareiga gali kilti, dėl su ypatingomis pareigomis susijusio tarnautojo ar juridinio asmens padalinio padėties. Tai, be abejo, priklauso nuo tarnybinių pareigų pobūdžio ir pagrindinės veiklos sferos. Pasak autoriaus, asmuo, kuris atsakingas už tvarkos taisykles tam tikroje įstaigoje, privalo stebėti tvarką įmonėje, ir jei jis tos tvarkos neužtikrina ir kyla grėsmingų padarinių, tokiu atveju galima kalbėti ir apie baudžiamąją atsakomybę. Kaip pavyzdys, policijos pareigūnai privalo užtikrinti tvarką vykdydami savo tarnybines pareigas savo kompetencijos ribose bei apsaugoti teisinius ir visuomenės gėrius.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2000m. balandžio 4d. nutartis, Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-212/2000,

⁷⁸ Wessels J. Baudžiamoji teisė. P.237

Kalbant apie valstybės tarnybos pareigų neatlikimą Lietuvos kontekste, reikėtų paminėti, kad tinkamą valstybės tarnautojo pareigų atlikimą reglamentuoja *Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymas*⁷⁹, kuriame, be kitų valstybės tarnautojo pareigų, numatyta, jog jis privalo tinkamai atlikti pareigybės aprašyme nustatytas funkcijas. Yra numatyta įvairių sankcijų už pareigų neatlikimą ar netinkamą atlikimą (papeikimas, atleidimas iš darbo), tačiau kai kalbama apie piktybišką pareigų neatlikimą, kai sukeliama didelė žala visuomenės vertybėms, tai tokiu atveju valstybės tarnautojui, ar jam prilygintinam asmeniui, kyla baudžiamosios atsakomybės klausimas (pagal LR BK 228 str., BK 229 str.).

Kaip teigiama ištraukoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalgos, susijusios su valstybės tarnybos klausimais:

„Valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, neatlikdamas tarnybos pareigų, pažeidžia atitinkamus teisės aktus, apibrežiančius jo kompetenciją, teises ir pareigas, todėl kiekvienu atveju byloje yra nustatoma ir konkrečiais teisės aktais pagrįdžiama, kokių savo pareigų jis neatliko arba atliko netinkamai. Jeigu valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo savo tarnybos pareigų neatlieka dėl objektyvių, nuo jo valios nepriklausančių priežasčių- BK 229 straipsnis netaikomas“.

Teismų praktikoje pateikiamas tam tikras atribojimas tarp to, ar valstybės tarnautojas neatlieka pareigų, ar atlieka jas aplaidžiai, nekokybiškai:

*„Kai valstybės tarnautojas neatlieka tų pareigų, kurios priklauso jo kompetencijai ir yra būtinos tarnybos interesams užtikrinti, tai toks nevykdymas pripažįstamas savo pareigų neatlikimu, o valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens aplaidus, nekokybiškas, atmetinas ir pan. savo pareigų vykdymas, neužtikrinantis tarnybos interesu, – netinkamu savo pareigų atlikimu“.*⁸⁰

Baudžiamajai atsakomybei už pareigos neatlikimą pagal BK 229 str. kilti būtinas *didelės žalos požymis*. Kalbant apie didelės žalos buvimą, kaip privalomą sąlygą, galima pateikti baudžiamosios bylos pavyzdį:

*Vilniaus apygardos teismo 2004 m. lapkričio 15 d. nuosprendžiu R. L. nuteistas pagal BK 229 straipsnį už tai, kad, būdamas valstybės tarnautojas – teritorinės muitinės kelio posto vyresnysis inspektorius, dirbdamas transporto priemonių su kroviniu įvažiavimo į Lietuvos Respubliką juostoje, netinkamai atliko savo pareigas – neapžiūrėjęs krovininio automobilio, neįsitikinęs, kad krovininis automobilis vyksta su kroviniu, nurodytu dokumentuose, įvežamų krovinių deklaracijos žurnale įrašė, kad krovinytis atitinka dokumentus ir, pažymėjęs, kad pažeidimų nenustatyta, krovinį užplombavo. Taip R. V. į Lietuvos Respublikos teritoriją kontrabanda įvežė 28 800 litrų techninio etilo spirito. Teismas konstatavo, kad dėl R. L. netinkamo pareigų atlikimo, t. y. aplaidaus savo pareigų, nustatytų atitinkamuose teisės aktuose, vykdymo, valstybė dėl nesumokėtų apie 832 032 Lt importo muito ir 887 501 Lt akcizo mokesčių patyrė didelę žalą.*⁸¹

Vadinasi, R.L., būdamas valstybės tarnautojas, turėdamas specialią pareigą, privalėjo tinkamai atlikti savo pareigas, tačiau aplaidžiai jas vykdydamas, padarė Lietuvos valstybei didelę žalą ir už tai buvo nubaustas.

Pareiga veikti, kylanti iš tarnybinių pareigų, gali apimti labai daugelį atvejų. Tokia pareiga laikoma ir gydytojo pareiga pasirūpinti sunkiai sergančiu ligoniu, policijos pareigūno pareiga užtikrinti visuomenę saugumą, sargo pareiga apsaugoti jam patikėtą teritoriją, gelbėtojo pareiga gelbėti skęstančiuosius ir dar daugelis kitų. Baudžiamosios atsakomybės sąlygai kilti svarbiausia

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymas. IV skyrius. Valstybės tarnautojų pareigos ir teisės.// Valstybės žinios, 1999-07-30, Nr. 66-2130

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai)“ apibendrinimo apžvalga

⁸¹ Vilniaus Apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-483/2005

reikia nustatyti, ar asmuo pagal tarnybines pareigas buvo įpareigotas tai atlikti, ir ar turėjo galimybę tai atlikti (apie tai plačiau aprašoma kitame poskyryje).

Pasak doc. dr. V. Pavilionio, pareiga gali kilti, ir kai *asmuo savanoriškai prisiima įsipareigojimus* apsaugoti tam tikrus visuomenės gėrius: pavyzdžiui, vaikų ekskursijos vadovas, prisiimęs pareigą ir atsakomybę už vaikų apsaugą ekskursijos metu.⁸² Autorės Ch. Mcalhone teigimu, jeigu, asmuo savanoriškai prisiima atsakomybę už kitą žmogų, kai jis yra nuo jo priklausomas, ir įsipareigoja juo rūpintis, nepriklausomai nuo to, ar tas asmuo yra jo šeimos narys, ar ne, - tokiu atveju šis asmuo yra įpareigotas atitinkamai veikti, tuo atveju, kai saugojamam kažkas atsitiks, t.y. kai tas veikimas bus privalomas.⁸³

Remiantis užsienio ir Lietuvos autoriais, pareigos veikti kilimo šaltinių gali būti labai įvairių, visus juos išvardyti gana sudėtinga, tačiau reiktų paminėti, jog pareiga veikti gali atsirasti ir tada, kai *asmuo prisiima pareigą veikti ir apsaugoti tam tikras vertybes* nuo pavojaus, turint ar *naudojant didesnio pavojingumo šaltinius*. Pavyzdžiui, asmuo turi pareigą užtikrinti kitų asmenų saugumą, jei turi agresyvų šunį. Jei šuo padarytų sunkų kūno sužalojimą apkandžiojant, savininkas būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už tyčinį ar neatsargų kūno sužalojimą.⁸⁴

Apibendrinant, kas buvo išdėstyta, visgi galima teigti, kad esminė baudžiamosios atsakomybės sąlyga- *specialios pareigos veikti buvimas*- gali kilti iš įvairių šaltinių, tačiau tokia pareiga privalo būti teisinė ir numatyta tik konkrečiam specialiajam subjektui. Pareiga veikti gali kilti iš: įstatymo, kaltininko ankstesnių teisėtų/ neteisėtų veiksmų, iš tarnybinių pareigų, sutarčių, asmeniui prisiėmus įsipareigojimą savo noru, taipogi asmeniui naudojant didesnio pavojaus šaltinius. Pareigos nevykdymas Lietuvos teismų praktikoje vertinamas griežtai, ir tai, be abejo, priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Jei įrodoma, kad asmuo pažeidė formalią baudžiamojo kodekso normą (palikimas be pagalbos; vaiko palikimas), jei esminėms visuomenės vertybėms kilo didelė žala (tarnybos pareigų neatlikimo atveju), jei asmuo pkytybiškai vengė atlikti pareigą (alimentų nemokėjimas), tai tokiu atveju baudžiamosios atsakomybės specialus subjektas neišvengs.

Norint patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn, reikalinga įrodyti ne tik tai, ar asmuo turėjo specialią pareigą veikti, bet ar jis turėjo realią galimybę tą pareigą įvykdyti. Sekančiame poskyryje atskleidžiama, kas teisiniu požiūriu yra laikoma realia galimybe veikti.

⁸² Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus. P. 7

⁸³ Mcalhone Ch., R. Huxley- Binns. Criminal law – the fundamentals. 1st edition. Northumbria University London : Sweet and Maxwell, 2007. P.40

⁸⁴ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus. P. 7

2.2 Asmens galimybė veikti ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas

Asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos už pavojingą neveikimą neapsiriboja tik teisinės pareigos buvimu. Pareigos vykdymas turi būti susijęs su asmens fizinėmis bei psichinėmis galimybėmis tą pareigą įvykdyti. Juk neteisinga reikalauti iš žmogaus to, ko jis objektyviai negalėjo atlikti. Taigi, tinkamai atskleidžiant magistrinio darbo temą, reikalinga pažymėti, kad antrąją baudžiamosios atsakomybės sąlyga už neveikimą pagrįstai galima laikyti *realią galimybę atlikti pareigą esant teisinei pareigai*. Anot V. Piesliako, „ši sąlyga pirmiausia yra įtvirtinta tuose BK straipsniuose, kuriuose pareiga veikti nustatoma tik baudžiamosios teisės normomis. Pavyzdžiui, LR BK 144str. nurodyta, jog pasirūpinti nukentėjusiuoju galima tik tada, kai yra *galimybė suteikti pirmąją pagalbą*. Tačiau net jeigu normos dispozicijoje ir nėra nurodyta tokia sąlyga, kaip galimybės veikti nebuvimas, visgi reikalinga žinoti, kad bylos aplinkybėse nustačius pagrįstą galimybės veikti nebuvimą, asmuo baudžiamojon atsakomybėn už neveikimą netraukiamas.⁸⁵

Pasak doc. dr. V. Pavilionio, sudėtinga vertinti tokius atvejus, kai asmuo nevykdo pareigos, kai prieš jį naudojamas *psichinis smurtas*. Tokiu atveju teisės praktikoje psichinio smurto klausimas sprendžiamas atsižvelgiant į būtinojo reikalingumo institutą. Tai reiškia, „jog baudžiamoji atsakomybė asmeniui negrės, jei jis dėl psichinio smurto nevykdys pareigos, kai grasinamo smurto ir reikalaujamo neveikimo pavojingumas iš esmės skiriasi, o kilęs dėl grasinimo pavojus yra aiškiai didesnis negu galima žala, galinti atsirasti dėl nusikalstamo neveikimo, kurio yra reikalaujama“ (pvz., asmuo nebus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už nepranešimą apie daromą labai sunkų nusikaltimą pagal BK 238 str., jeigu buvo grasinama nužudyti reikalaujant tokio neveikimo, ir asmuo turėjo pagrindo tikėti, kad tai bus įvykdyta). Galimybė įvykdyti pareigą pasireiškia, tuo, kad nėra būtinosios ginties, būtinojo reikalingumo ar kitų, atsakomybę šalinančių aplinkybių.⁸⁶

Pateikiamas pavyzdys iš Lietuvos teismų praktikos patvirtina, jog asmens, turinčio specialią pareigą suteikti pagalbą kitam pavojuje, pareigos nesuteikimas iškart po to, kai nukentėjusiajam neatidėliotinai ir greitai reikia suteikti pagalbą, dar nereiškia, jog jis yra kaltas dėl neveikimo. Jei jis turėjo pagrindo bijoti dėl savo gyvybės, tai teisme vertinama kaip pateisinama aplinkybė.

Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-55/2006, buvo konstatuojama, kad nuteistasis A.Š. nors iškart ir nesuteikė pagalbos nukentėjusiajam K.Š., o suteikė ją vėliau nes užtruko, kol pasikvietė kitus medžiotojus į pagalbą, nėra laikoma nusikalstama veika, numatyta BK 144 str. Laikoma, jog A.Š turėjo realaus pagrindo bijoti, kad , K.Š., būdamas brakonierius ir vengdamas A.Š. sulaikymo, galėjo panaudoti ginklą (nes jį turėjo) prieš A.Š., kai šis artintusi prie jo iškart po to, kai A.Š. jį pašovė bandydamas sulaikyti .⁸⁷

⁸⁵ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis įstatymas <...> P.278

⁸⁶ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus (2)P. 6

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 17 d nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-55/2006

Vadinasi, remiantis teismų praktika, gresiant pavojui paties asmens gyvybei ir realiai įvertinus situaciją, A.Š. neprivalėjo „pulti“ prie K.Š. iškart po sužeidimo. A.Š. turėjo teisę įsitikinti, kad jam pačiam negrės pavojus, kai jis artinsins prie pašauto K.Š., kuris gali gindamasis panaudoti ginklą, todėl į pagalbą pasikvietė kitus medžiotojus.

Toliau kalbant apie realią galimybę įvykdyti pareigą, reikėtų išaiškinti tam tikrus klausimus dėl vieno iš tėvų *negalėjimo* įvykdyti šią pareigą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.192 straipsnyje numatyta tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus, kuri yra civilinė pareiga ir jos nevykdymas besąlygiškai baudžiamosios atsakomybės nesukelia. Baudžiamoji atsakomybė už vengimą išlaikyti vaiką iškyla tuo atveju, jei kaltininkas tyčia, t. y. žinodamas, kad jis turi pareigą pagal įsigaliojusį teismo sprendimą išlaikyti vaiką ar teikti jam kitą būtiną materialią paramą, ir galėdamas tą pareigą vykdyti, jos sąmoningai nevykdo. Kaip išaiškinama Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartyje dėl galimybės išlaikyti vaikus neturėjimo“

„nėra nusikalstamos veikos, numatytos BK 164 straipsnyje, jeigu asmuo, iš kurio priteistas išlaikymas vaikui, šios pareigos nevykdo dėl svarbių pateisinamų priežasčių – nedirba dėl ligos, bedarbystės, esant sunkiai finansinei padėčiai šeimoje ar pan. Jeigu asmuo vengia dirbti, dirba nelegaliai, apsimeta sergąs ar kitaip apgaulės būdu vengia mokėti alimentus, jis atsako už vengimą išlaikyti vaiką.“⁸⁸

Teismų praktikoje, reali galimybė mokėti alimentus vaikui, jei vienas iš tėvų turi normalią darbo vietą (pvz. savo įmonę), yra darbingas ir sveikas, yra traktuojama, kaip „galimybės turėjimas“:

Pavyzdžiui, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartimi, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269/200 buvo išspręstas R.T. kaltės klausimas dėl piktybinio alimentų nemokėjimo. Iš bylos ištraukos: „apeliacinės instancijos teismas padarė prielaidą, jog turėdamas įregistruotą įmonę, būdamas sveikas ir darbingas, R.T. turėjo atsistiktinį uždarbį“.⁸⁹

Kadangi atskomybėn pagal BK 164 straipsnį asmuo negali būti traukiamas tik tuo atveju, kai yra nustatoma, kad pareiga išlaikyti vaiką nėra vykdoma dėl *svarbių priežasčių*⁹⁰, tai R.T. pareigos mokėti alimentus nevykdymas teismo nebuvo laikomas pateisinamu dėl svarbių priežasčių.

Analizuojant galimybės veikti nebuvimą, prof. V. Piesliako teigimu, formaliai galėtume apkaltinti pareigūną neveikimu (pavyzdžiui, budintys policijos pareigūnai neatvyko į nusikaltimo vietą, nors buvo užregistruotas skambutis budinčioje dalyje), remdamiesi objektyvios pareigos buvimu. Tačiau gali paaiškėti, kad pareigūnai, turėdami pareigą veikti, neturėjo galimybės atlikti veiksmus, nes tuo metu policijos poste nebuvo nė vienos laisvos mašinos, kuri galėtų išvykti į įvykio vietą arba sargui patikėta teritorija buvo per didelė, kad būtų įmanoma ją visą apsaugoti.⁹¹

Anot vokiečių auoriaus J. Wessels, svarbu aptarti ir pareigų kolizijos klausimą. Juk asmuo, kuris įpareigotas veikti, kartais negali fiziškai įvykdyti pareigos *keliems* subjektams- gali

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2008

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 30 d. nutartis Nr. 2K-269/2004

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis Nr. 2K-491/2005

⁹¹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. P.278

įvykdyti pareigą tik vienam iš jų. Tokiose situacijose, kad ir kaip asmuo elgtųsi, jis vis vien pažeis vieną iš pareigų arba bent dalį pareigų.⁹² Visgi, jei įrodžius, kad pagrįstai asmuo negalėjo išvengti padarinių ir atlikti dviejų pareigų vienu metu (išgelbėti dviejų žmonių vienu metu), tai jis nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti ir atleistas.

Pavyzdžiui, jei asmuo, būdamas alpinizmo instruktoriumi, keliaus su savo mokiniais į kalnus ir staiga du iš jo mokinių pateks į pavojų, jis galės pasirinkti kurį iš jų gelbėti, jei abu yra vienodo pasiruošimo. Nors instruktorius turi pareigą pagelbėti abiem iš jų, tačiau, savaime suprantama, kad fiziškai gali būti neįmanoma išgelbėti jų abiejų gyvybės. Kai aukos yra „lygiavertės“, tokiu atveju instruktorius pats gali nuspręsti, kurią auką gelbėti.

Pagal atleidžiančios nuo baudžiamosios atsakomybės pareigų kolizijos principus, kaltininkas nesielgia priešingai teisei tuomet, kai jis vykdo iš pradžių svarbesnę pareigą, o esant lygiavertėms (kaip minėtuojų atveju)- vieną iš pareigų. Svarbiausia sąlyga, šalinanti baudžiamąją atsakomybę, yra ta, kad asmuo vykdo nors vieną iš pareigų, o ne prisiima abejingo „neveikimo poziciją“. Kaip žinoma, pareigų pirmenybę ir reikšmingumą lemia grėsmė gėriui (gyvybei, sveikatai, turtui), kuri bandoma apsaugoti uždedant pareigą veikti, taip pat teisinis asmens santykis su saugomu objektu, pavojaus artumas ir žalos atsiradimo tikimybė. Lyginant, ką reiktų apsaugoti- gyvybę ar turtą, be abejo, pirmiausia, reiktų teikti dėmesį gyvybės apsaugai, o tik po to- turtui.⁹³

LR baudžiamojo kodekso 144 straipsnio dispozicijoje nurodyta, jog „tas, kas sukėlė pavojų ar turėdamas pareigą rūpintis nukentėjusiuoju asmeniu jam nepagelbėjo <...>, nors turėjo *realią* galimybę suteikti jam pagalbą<...>“, reiškia, jog *reali galimybė padėti* būtent toje situacijoje yra viena iš *esminių baudžiamosios atsakomybės sąlygų*.

Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos nutartyje, kuri priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K-649/2004, konstatuojama, jog A.L. pagrįstai nuteistas už tai, jog nepasirūpino nukentėjusiaja R.R., kurią partrenkė automobiliu, nors turėjo pareigą ir realią galimybę suteikti jai pirmąją pagalbą. Nuteistas A.L. turėjo galimybę sustoti ir suteikti pagalbą, bet, vengdamas atsakomybės, pasišalino iš įvykio vietos.⁹⁴

Juk šiuo atveju, A.L. nebuvo sužeistas ir galėjo sustoti ir suteikti pagalbą nukentėjusiajai R.R.. Taopogi nebuvo jokių kitų baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių.

Tačiau realios galimybės veikti buvimas neapsiriboja vien tuo, „ar asmuo pats savo jėgomis gali suteikti pagalbą nukentėjusiajam“, nes jei asmuo nežino, ką daryti tokioje situacijoje, tai jis gali imtis visų adekvačių situacijai gelbėjimo priemonių ir jokia būdu nepalikti žmogaus gyvybei pavojingoje padėtyje. Vadinasi, gelbėjimo būdų yra įvairių: neatidėliotinas skambinimas greitajai medicinos pagalbai, kitų žmonių pakvietimas į pagalbą ir pan. Tačiau, jeigu nelaimingas įvykis buvo tokioje vietoje, kur visiškai nevažiuoja pašaliniai automobiliai, jei nei nukentėjusysis, nei avarijos kaltininkas neturėjo mobilaus telefono, o pastarasis nemokėjo atlikti jokių pirmosios pagalbos veiksmų, tai vargu, ar galima reikalauti, kad kaltininkas išgelbėtų gyvybę nukentėjusiajam. Nes iš esmės padėti nukentėjusiajam nebuvo realios fizinės galimybės.

⁹² Wessels J. Baudžiamoji teisė. P.242

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 30d. nutartis Nr. 2K-649/2004

Pasak autoriaus Wessels J., laikytina, kad fiziškai realios galimybės imtis būtinųjų gelbėjimo veiksnių gali nebūti dėl: asmens bejėgiškumo; nervinio sumišimo ir nežinojimo, ką daryti; dėl baimės pačiam imtis gelbėjimo veiksnių; paralyžiaus, kai nelaimės vieta yra per toli; kai neturima būtinų gelbėjimo priemonių ar žinių, kaip tas priemonės panaudoti. Taipogi galima individualiai nesugebėti atlikti gelbėjimo veiksnių- tarkime nemokantis plaukti asmuo, neprivalo šokti į vandenį gelbėti skęstančiojo, nes gali ir pats žūti. Kiekvienas asmuo, kuris privalo vykdyti tam tikrą pareigą, turi ją vykdyti pagrįstai pagal reikalingumą, galimumą ir individualius sugebėjimus. Įstatymas gali reikalauti tam tikro elgesio tik tada, kai asmuo, vykdydamas tam tikrą „gelbėjimo aktą“ ar stengdamasis išvengti žalingų padarinių, adekvačiai situacijai rizikuoja itin vertingomis teisinėmis vertybėmis (gyvybe, sveikata, saugumu). Asmuo, teikdamas pagalbą kitam- turi nepadaryti esminės žalos sau pačiam ir nepažeisti kitų svarbių pareigų.⁹⁵

Apibendrinant galimybės veikti buvimo, esant teisinei pareigai veikti, baudžiamąjį teisinį vertinimą, kai subjektas turi specialią pareigą veikti, galima teigti, jog baudžiamosios atsakomybės klausimas už pavojingą neveikimą iškyla tik tada, kai specialią pareigą turintis asmuo turi fizines bei psichines galimybes tą pareigą įvykdyti. Tokiu atveju, kai asmuo neturėjo galimybės veikti, nes buvo surištas, užmigdytas, negalėjo išgelbėti skęstančiojo, nes nemokėjo plaukti ar būtų kitaip rizikavęs savo gyvybe, ir teismui įvertinus, kad buvo pagrindo dėl to bijoti, asmuo nebus traukiamas baudžiamajon atsakomybėn už neveikimą. Neteisinga reikalauti iš asmens to, ko jis objektyviai negalėjo atlikti. Tačiau įvertinus, jog asmuo pagal visas aplinkybes galėjo atlikti pareigą (pvz. automobiliu partrenkęs asmenį pabėgo iš įvykio vietos, nepagelbėję jam, nors nebuvo sužeistas), tai toks neveikimas teismų praktikoje yra vertinamas labai neigiamai. Taigi, baudžiamosios atsakomybės sąlyga- galimybės veikti buvimas- yra labai svarbi, vertinant baudžiamosios atsakomybės klausimą už neveikimą. Taip pat labai svarbu atskleisti, kas teisiniu požiūriu yra galimybė veikiant išvengti neigiamų padarinių. Apie tai- sekančiame poskyryje.

2.3. Galimybė veikiant pagal teisės aktų nuostatas išvengti žalingų padarinių

Ankstesniuose poskyriuose buvo atskleista, jog baudžiamosios atsakomybės sąlygos už neveikimą, yra tenkinamos tada, kai yra asmens teisinė pareiga veikti ir asmens galimybė tą pareigą įvykdyti. Šiame poskyryje atskleidžiama dar viena pavojingo neveikimo baudžiamosios atsakomybės sąlyga - *asmens galimybė veikiant pagal teisės aktų nuostatas išvengti žalingų padarinių atsiradimo*.⁹⁶ Anot V. Pavilionio, teismų praktikoje, labai svarbu yra išsiaiškinti, jog dėl pavojingo neveikimo gali atsirasti pavojingi padariniai, ir kad veikdamas asmuo gali jiems užkirsti

⁹⁵ Wessels J. Baudžiamoji teisė. P.243

⁹⁶ Piesliakas V.Lietuvos baudžiamoji teisė. P.272

kelią. Kitaip tariant, jei asmuo neveikdamas *negali* užkirsti kelio pavojingiems padariniams, tai už jų atsiradimą atsakyti neturi.⁹⁷

Remiantis profesoriaus V. Piesliako teigimu, yra atvejų, kai negalėjimas išvengti žalingų padarinių veikiant pagal teisinių aktų nuostatas yra *pateisinamas*. Šiam atvejui iliustruoti profesorius pateikia pavyzdį: „Jei į ligoninę pristatomas sunkiai sužalotas žmogus, gydytojai, atlikdami savo pareigą, privalo iki galo kovoti už paciento gyvybę. Tačiau jeigu gydytojas, pagal savo kompetenciją bei patirtį objektyviai nuspręs, jog tolesnis gydymas yra beprasmis, ir nors turėdamas pareigą bei galimybę atlikti paskutinius gelbėjimo veiksmus, to nedarys, vargu ar tokiu atveju bus galima kalbėti apie mediko baudžiamąją atsakomybę už pareigos nevykdymą“. ⁹⁸ Juk iš esmės, gydytojas ėmėsi veiksmų, kad išgelbėtų sunkios būklės pacientą, tačiau panaudojęs visas įmanomas gelbėjimo „operacijas“ jis turėjo pagrindo manyti, kad tolesnis ligonio gaivinimas yra beprasmis.

Teisininkas L. Markauskas teigia, jog paprastai gydytojas negali garantuoti, kad bus išvengta neigiamų padarinių ir kad pacientas bus tikrai išgydytas. Tačiau gydytoją bei pacientą sieja prievolė, kurios turinį sudaro gydytojo pareiga užtikrinti, kad gydant pacientą būtų dedamos maksimalios pastangos, t.y. užtikrinamas maksimalus atidumo, rūpestingumo, atsargumo ir kvalifikuotumo laipsnis. Šiuo tikslu remiamasi ne tik atitinkamų teisės aktų, reglamentuojančių medicinos paslaugų teikimą, nuostatomis, bet ir gydytojų profesinės etikos nuostatomis. Konstatavus, kad egzistuoja atidumo, rūpestingumo, atsargumo ar kvalifikuotumo stoka gydytojo veikoje ar profesinės etikos taisyklių pažeidimas, galima daryti išvadą, kad yra pagrindas konstatuoti ir gydytojo kaltę.

Tačiau jei gydytojas dės maksimalias pastangas ir atliks viską, kas yra konkrečiu atveju reikalinga gydant konkrečią ligą, bus pakankamai atidus, rūpestingas, atsargus ir kvalifikuotas, tai, net ir esant *neigiamoms* gydymo pasekmėms (kurios, pavyzdžiui, gali būti nulemtos atitinkamai ligai būdingų komplikacijų), nebus pagrindo pripažinti gydytojo kaltės teisinei atsakomybei atsirasti.⁹⁹

Imant kaip pavyzdį, kiek kitokį atvejį, susijusį su galimybe išvengti neigiamų padarinių, reikėtų paminėti gana daug diskusijų sukeltą ir problematišką atvejį būtent Lietuvos kontekste, kai policijos pareigūnai, nereaguodami į nukentėjusio skambučius (kai į budėtojų dalį skambina nukentėjusysis ir prašo pagalbos dėl jo atžvilgiu gresiančio smurtavimo, išprievartavimo, turto sunaikinimo ir pan.), tokiu neveikimu sukelia didelę žalą: sužalojamas ar nužudomas žmogus, sunaikinamas turtas, padaroma vagystė, o pagaliau ir sumenkinamas teisėsaugos institucijos autoritetas visuomenės akyse. Šiuo atveju, pareigūnas, turėdamas specialaus subjekto pareigą, ir turėdamas galimybę išvengti neigiamų padarinių, to nedaro. Žiūrint iš psichologinės pusės, tokios

⁹⁷ Pavilionis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus (2). P. 6

⁹⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. P. 263- 267

⁹⁹ Markauskas L. Kaltė- kaip gydytojų atsakomybės sąlyga//Gydymo menas. Specializuotas leidinys. 2007 (2)

pareigūnų neveikimo priežastys gali būti įvairios: pareigūno nuomone, skambinančiajam negresia realus pavojus, nes tai tik „eilinis buitinis konfliktas“, dėl kurio neverta „vargintis“; dėl subjektyvaus nenoro imtis konkrečių veiksmų, dėl buvimo apsvaigus darbo veitoje. Priežasčių gali būti įvairių. Ilustravimui pateikiamas toks aplaidaus pareigūno elgesio pavyzdys, kai buvo padaryta žala žmogaus sveikatai.

Alytaus rajono apylinkės teismo 2004 m. lapkričio 17 d. nuosprendžiu J. P. nuteistas pagal BK 229 straipsnį už tai, kad būdamas policijos pareigūnas pažeidė Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo, Policijos komisariato vyriausiojo komisaro įsakymu patvirtintų pareigybės aprašymo atitinkamas nuostatas ir reikalavimus – 2002 m. rugsėjo 24 d. budėtojų dalyje gavęs telefoninį pranešimą apie padarytą nusikaltimą, į jį nereagavo, dėl to didelę žalą patyrė nukentėjusiosios J. V. ir V. G., nes į jų kreipimąsi nebuvo reaguota. Taip pat nusikalstama veika nepraradė tirti, o neatlikdamas savo pareigų, J. P. diskreditavo policijos pareigūno vardą, sumenkino teisėsaugos institucijos autoritetą. Teismas nustatė, kad J. P. privalėjo ir turėjo galimybę patikrinti gautą pirminę informaciją apie padarytą nusikaltimą, tačiau dėl neatsargumo savo pareigų neatliko ir dėl to pranešimas apie nusikalstamą veiką oficialiai nebuvo užregistruotas.¹⁰⁰

Taigi, šiuo atveju pareigūnas, turėdamas pareigą pagal tarnybinius įsipareigojimus atlikti visus reikiamus veiksmus, kad būtų užtikrintas piliečių J. V. ir V. G. saugumas, galėdamas išvengti neigiamų padarinių, neatliko jam priklausančios pareigos, tokiu būdu leisdamas įvykti smurtiniam nusikaltimui J. V. ir V. G. atžvilgiu.

Grįžtant prie atvejų, kai gydytojas, dėdamas visas pastangas negali išvengti neigiamų padarinių ligonio atžvilgiu, panagrinėkime keletą atvejų, susijusių su vertinimu, ar pagrįstai gydytojas neatlieka savo pareigų. Gydytojo pareigos neatlikimo ar netinkamo atlikimo klausimai Lietuvos kontekste yra labai svarbūs, nes jie, būdami specialiais subjektais, turinčiais pareigą ligonių atžvilgiu, turi pateisinti visuomenės viltis ir būti „tinkamais gyvybės saugotojais“. Todėl labai svarbu išaiškinti tam tikrus klausimus dėl galimo gydytojo neveikimo iš teisinės pusės.

Kaip teigia dr. M. Liesis, gydytojo nuosprendis nutraukti sunkaus ligonio gydymą turi būti motyvuotas ir pagrįstas. Nesant pagrindimo bei rimtos priežasties, medikui grėstų baudžiamoji atsakomybė už pareigos nevykdymą.¹⁰¹ Mediko *pareigos gydyti* nevykdymas, gali būti tiek nusikalstamas, tiek teisiškai pagrįstas. Pavyzdžiui, tuo atveju, kai beviltiškos būklės ligoniui suteikiama teisė į mirtį, tokiu atveju medikų neveikimas yra pateisinamas. Anot dr. M. Liesio, teisė į mirtį galima aiškinti siaurai, ir ją sieti su žmogumi, kurio gyvenimas baigiasi, kai žmogus yra beviltiškoje padėtyje.¹⁰² Teisė mirti- tai leidimas žmogui ramiai numirti, kai jis jau miršta, nesiiimant kažkokių kankinančių priemonių, stengiantis kažkaip palaikyti nutrūkstančią gyvybę ir mirties agoniją.¹⁰³ Tokia teisės mirti samprata pripažįstama ir palaikoma tiek katalikiškojo mokymo, tiek Europos Tarybos Parlamentinės asamblėjos *Beviltiškai sergančiųjų ir mirštančiųjų teisių ir orumo apsaugos rekomendacijoje* (angl. k. Protection of the Human Rights and Dignity of the Terminally ill and the Dying).¹⁰⁴

¹⁰⁰ Alytaus rajono apylinkės teismo 2004 m. lapkričio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-245-10/04

¹⁰¹ Liesis M. Baudžiamosios atsakomybės už eutanaziją netaikymo galimybės// Teisės problemos. 2009, Nr. 1 (63) . P. 10

¹⁰² Čia daugiau turimas omenyje eutanazijos atvejis.

¹⁰³ Liesis M. Baudžiamosios atsakomybės už savanorišką aktyvią eutanaziją ir padėjimą nusižudyti kritika filosofiniu- žmogaus teisių aspektu// Teisė, 2007 (64).P. 40

¹⁰⁴ Englert Y. Euthanasia. Volume II- National and European perspectives. Council of Europe, 2004 p. 171

*Lietuvos Konstitucinis teismas yra išreiškęs aiškų ir nedalomą žmogaus gyvybės ir orumo ryšį: „Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmens vientisumą, reiškia žmogaus esmę. Gyvybė ir orumas yra neatimamos žmogaus savybės, todėl negali būti traktuojamos atskirai“.*¹⁰⁵

Suprantama, jog žmogaus gyvybė, yra didžiausia vertybė, kurią pažeidus kyla baudžiamoji atsakomybė, numatyta BK. Kaip teigia dr. M. Liesis, formaliai baudžiamasis įstatymas gyvybę saugo iki visiško smegenų mirties momento, tačiau ši riba praktiškai nėra absoliuti.¹⁰⁶ Autorius W. Glenio teigimu, ypač bendrosios teisinės sistemos tradicijų teismai gydytojo atsisakymą gydyti pateisina, kai jo veikoje nebuvo nusikaltimo sudėties- t.y. kai gydytojas turi pozityvų motyvuotą tikslą ligonio atžvilgiu (pavyzdžiui ligonio kančių sumažinimas, beprasmio gydymo nutraukimas).¹⁰⁷

Autorius J. Wessels teigia, jog visiškai priešinga būtų situacija, jei, neturėdami leidimo, kvėpavimo aparatą atjungtų tretieji asmenys (pvz., sunkios būklės ligonio artimieji, savanaudiškais tikslais). Tokiu atveju veika būtų kvalifikuojama, kaip tyčinis nužudymas aktyviais veiksmais. Pagal socialinę prasmę ši veika- joku būdu negali būti laikoma pagalbos aukai nesuteikimu, kaip kad gali padaryti kompetenciją turintis gydytojas.¹⁰⁸

Kvalifikuojant gydytojo veiką dėl atsisakymo toliau gydyti, reikalinga remtis palikimo be pagalbos ir nužudymo atribojimo kriterijais. Nužudymo atveju psichinis santykis su padariniais yra tyčia, o palikimo be pagalbos atveju- neatsargumas. Todėl galima daryti prielaidą, kad gydytojo atsisakymas gydyti, gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę tik tada, kai gydytojas *aktyviais veiksmais* be ligonio sutikimo imasi veiksmų, kad jis greičiau mirtų. Tokiu atveju veika kvalifikuojama kaip nužudymas tyčia. Kaip teigia bioteisės mokslų prof. A. Narbekovas, jei gydytojo tikslas yra sumažinti paciento kančias suleidžiant nuskausminamųjų, nepaisant koks gali būti pašalinis vaistų poveikis, tai tokiu atveju bus tam tikras *gydymo veiksmas*. Tokiu atveju gydytojas atlieka teisėtus veiksmus, siekia palengvinti paciento kančias ir suleidžia nuskausminamųjų vaistų dozę, kurios pašalinio poveikio tiksliai neįmanoma nuprognozuoti. Toks veiksmas laikytinas moraliu ir pateisinamu ir už tai gydytojas negali būti baudžiamas.¹⁰⁹

Kalbant apie gydytojo atsisakymą gydyti sunkų ligonį, dr. M. Liesis pamini ir būtinojo reikalingumo institutą, kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę. Kaip žinoma, būtinojo reikalingumo instituto esmė yra vertybių aukojimo dilema: kai yra kelios vertybės, tačiau galima išsaugoti tik vieną jų, nes kita bus sunaikinta išsaugojamos vertybės sąskaita. Būtinojo reikalingumo institutą paprastai galima pasitelkti tik išimtiniais atvejais, kai atsisakoma gydyti pacientą dėl beviltiškos jo būklės. Jeigu, tarkime, labai apsigimę ir neišvengiamai mirsiantys

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1992 m. gruodžio 9 d. nutarimas "Dėl baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai"// Valstybės žinios. 1998. Nr. 109-3004

¹⁰⁶ Liesis M. Baudžiamosios atsakomybės už eutanaziją netaikymo galimybės// Teisės problemos. 2009, Nr. 1 (63) . P 6-7

¹⁰⁷ Glenys W. Intention and causation in medical non-killing: the impact of criminal law concepts on euthanasia and assisted suicide// Roulledge- Cavendish, 2007. P. 111

¹⁰⁸ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. P.232

¹⁰⁹ Narbekovas A. Eutanazijos terminų vartojimo bioetikoje bei teisėje problematika Lietuvoje// Jursiprudencija: mokslo darbai. 2008, Nr.12 (114) P. 29

naujagimiai neturi jokių šansų būti išgydyti, tai toks procesas gali būti pagreitinamas, t.y. gydytojas gali apsispręsti nutraukti naujagimių gyvybės palaikymą ir naujagimiai neišvengiamai mirs.¹¹⁰ Tačiau autoriai K. Binding'as ir A. Hoche'as kritikavo tokį požiūrį, kai gydytojas nusprendžia, kad „ši gyvybė jau nieko neverta“, ir tokį gydytojo sprendimą pavadino „nevertu gyventi gyvenimo“ sunaikinimu.¹¹¹ Dr. M. Liesio manymu, esant neeilinėms situacijoms, kai yra ypatingi apsigimimai, nesuderinami su naujagimio tolesniu gyvenimu, tuomet sprendžiamas vertybinis klausimas- ar visgi leisti naujagimiui kankintis, ar gyvybės atėmimo sąskaita nutraukti jo kančias. Pavyzdžiui remiantis Anglijos teismų praktika, būtinasis reikalingumas, kai keliamas gyvybės paaukojimo klausimas, yra kritikuotinas ir leidžiamas tik išimtiniais atvejais, kai kyla neišvengiama vertybių pasirinkimo dilema.¹¹²

Autoriai G. Grisez ir J. M. Boyle'as, pasiūlė tam tikrą tyčinės žmogžudystės ir pareigos gydyti atsisakymo atskyrimo kriterijus, kai gydytojas leidžiantis pacientui numirti, negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Šios sąlygos būtų tada, kai: 1) pacientas yra mirštantis, jis kenčia nepakeliamus skausmus, arba dėl ligos, ar tam tirkto defekto atsakingų gydančių asmenų yra nustatytas kaip sunkios, apgailėtinos būklės nepagydomas ligonis (*terminalinis ligonis*); 2) kai pacientas arba jo teisėtas atstovas yra įsitikinę, kad tolesnis paciento gyvenimo prailginimas nebus pacientui naudingas; 3) kai gydytojas atsisako gydyti pacientą taip pašalinant kančias¹¹³

Prof. A. Narbekovas iš esmės sutinka su aukščiau minėtų autoriu teigimu- tam tikromis sąlygomis gydytojui yra moraliai leistina atsisakyti vadinamojo *užsispyrėliško gydymo*, t.y. nebetaikyti tų medicinos procedūrų, kurios nebeatitinka realios ligonio padėties. Tos pateisinamos priežastys yra: 1) *kada gydymas yra neefektyvus arba* 2) *kada toks gydymas pačiam ligoniui yra nepakeliamas*. Šiais atvejais medicininės palaikomosios priemonės nutraukiamos turint intensiją ne sukelti mirtį, bet dėl pateisinamo tikslo- nutraukti neefektyvių arba ligoniui nepakeliamų priemonių naudojimą. Taigi, nors pacientas, nutraukus gyvybę palaikančių priemonių naudojimą gali mirti, žmonių, priimančių tokį sprendimą intensija niekada negali būti turint *tikslą nužudyti*. Jų ketinimai, atliekant šį veiksma, yra noras nutraukti tuščias pastangas (t.y. neefektyvų gydymą) ar pašalinti gydymo našta, kaip, pavyzdžiui, nepakeliamą skausmą.¹¹⁴ Tokiu atveju gydytojas, negalėdamas išvengti žalingų padarinių, netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn už neveikimą, nes toks jo neveikimas *pateisinamas*

Kalbant apie baudžiamosios atsakomybės sąlygą, kai reikalaujama išvengti neigiamų padarinių, reiktų paminėti, kad kai kuriems subjektams, tokiems kaip gaisrininkai, gelbėtojai, pasiteisinimas, jog jie negalėjo išvengti neigiamų padarinių, nes *bijojo* dėl savo gyvybės, yra ne

¹¹⁰ Liesis M. Baudžiamosios atsakomybės už eutanaziją netaikymo galimybės// Teisės problemos. 2009, Nr. 1 (63) .P. 14

¹¹¹ Binding K., A. Hoche. Permitting the destruction of unworthy life//Issues of law and medicine. 1992, Vol. 8, No. 2. P. 256-261

¹¹² Otłowski. M. Voluntary euthanasia and the common law. Oxford university press, 2000. P. 173- 174

¹¹³ Grisez G. , J. M. Boyle. Life and Death with Liberty and Justice: A Contribution to the Euthanasia Debate. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 1986. P. 139

¹¹⁴ Plg. L. Gormally. Euthanasia, clinical practice and the law. London: The Linacre Center for Health Care Ethics, 1994. P.144.

visuomet galimas. Anot V. Piesliako, reikalinga remtis BK 31 str. būtinojo reikalingumo instituto nuostatomis, jog „asmuo negali pateisinti pareigos nevykdymo būtinojo reikalingumo nuostatomis, jei jis dėl profesijos, pareigų ar kitų aplinkybių privalo veikti didesnio pavojaus sąlygomis. Tokie subjektai privalo veikti net ir gresiant pavojui jų gyvybei ar sveikatai, nes jie tokias pareigas priisėmė pagal tarnybinius įsipareigojimus.“¹¹⁵

Apibendrinant, kas buvo išdėstyta dėl galėjimo išvengti neigiamų padarinių, kaip trečiosios darbe išskirtos baudžiamosios atsakomybės sąlygos, reikia pabrėžti, kad asmuo nebus baudžiamas už neveikimą, jei jis, turėdamas specialią pareigą veikti, objektyviai negalėjo išvengti žalingų padarinių atsiradimo. Jei asmuo galėjo išvengti žalingų padarinių, ir savo neveikimu leido tiems padariniams atsirasti, tai tokiu atveju baudžiamosios atsakomybės jis neišvengs. Kalbant apie gydytoją, kaip specialią pareigą turinčią subjektą, neveikimą ligonio atžvilgiu, žalingų padarinių neišvengimas neužtrauks baudžiamosios atsakomybės, kai medikas pagrįstai manys, jog tolesnė pagalba ligonui yra beprasmė ir neįmanoma išvengti ligonio mirties (iš esmės, ligonio mirtis- tik neilgo laiko klausimas).

Galėjimas išvengti padarinių, kaip baudžiamosios atsakomybės sąlyga, remiasi tuo, jog esant pareigai veikti, ir galimybei veikti, subjektas privalo dėti maksimalias pastangas, kad būtų išvengta neigiamų padarinių. Jei teisme įrodoma, jog subjektas galėjo išvengti neigiamų padarinių (pvz. policijos pareigūnas, laiku sureagavęs į nukentėjusiojo skambutį dėl gresiančio pavojaus, būtų užkirtęs kelią žmogaus nužudymui), tai tokiu atveju jam grės baudžiamoji atsakomybė už neveikimą, nes visos baudžiamosios atsakomybės sąlygos tenkinamos.

Pabaigai, šiame, antrajame magistro baigiamojo darbo skyriuje atskleistos trys pagrindinės baudžiamosios atsakomybės sąlygos už neveikimą, daugiausiai remiantis Lietuvos teismų praktikos pavyzdžiais. Asmens teisinės pareigos, kuri kyla iš įvairių šaltinių, buvimas, galėjimas realiai tą pareigą įvykdyti bei nieko nedarymas, kai asmuo gali išvengti neigiamų padarinių- yra pagrindas baudžiamajai atsakomybei atsirasti. Esminis požymis, kodėl už neveikimą gresia baudžiamoji atsakomybė yra tas, kad nevykdant pareigos, esminėms vertybėms kyla didelė grėsmė, todėl baudžiamasis įstatymas privalo įsikišti ir apsaugoti šias vertybes.

Norint susidaryti platesnį vaizdą apie baudžiamosios atsakomybės sąlygas ne tik Lietuvos kontekste, reikalinga panagrinėti, kaip pavojingo neveikimo nusikaltimai vertinami anglosaksų bei kontinentinės teisės tradicijų šalyse.

¹¹⁵ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. P. 279

3. NEVEIKIMAS IR JO BAUDŽIAMASIS TEISINIS VERTINIMAS UŽSIENIO ŠALIŲ BAUDŽIAMUOSIUOSE ĮSTATYMUOSE

Ankstesniuose skyriuose buvo atkleista neveikimo samprata bei baudžiamosios atsakomybės sąlygų už neveikimą ypatumai Lietuvos valstybės baudžiamosios teisės kontekste. Šioje, trečiojoje, magistrinio darbo dalyje, pasitelkiant užsienio autorių literatūros šaltinius bei teismų praktiką, atskleidžiamas baudžiamasis teisinis pavojingo neveikimo vertinimas užsienio šalių teisės kontekste. Analizei atlikti pasirinktos dviejų teisinės sistemos šalių- anglosaksų: JAV ir Anglijos teismų praktika ir kontinentinės tradicijos šalių: Prancūzijos bei dar keletas šalių teismų praktika. Šios analizės tikslas yra bendrais bruožais atskleisti, kaip skirtingų teisės tradicijų šalyse vertinamas pavojingas neveikimas ir kokie yra jo baudžiamąjį teisinio vertinimo ypatumai.

3.1. Neveikimo vertinimas anglosaksų teisės tradicijos šalyse

Anglosaksų, arba kitaip vadinama angloamerikiečių bendrosios teisės tradicija (angl. *common law*)- tai anglosaksų valstybėse galiojanti teisė. Pagrindinis teisės šaltinis čia yra teismo precedentas. Bendroji teisė apima visas teisės šakas- tiek privatinę, tiek ir viešąją teisę. Ši teisės tradicija plėtojosi paprotinės teisės pagrindu ir išplitusi Didžiosios Britanijos metropolijos kraštuose, taip pat JAV, Australijoje.¹¹⁶ Analizuojant, kaip pavojingo neveikimo nusikaltimai vertinami anglosaksų teisės tradicijų šalyse, pradėsime nuo to, kaip neveikimas vertinamas Jungtinėse Amerikos Valstijose bei Didžiojoje Britanijoje.

Amerikiečių teisininkas P. M. Agulnick¹¹⁷ straipsnyje apie *baudžiamąją atsakomybę už nepadėjimą žmogui, kai jis yra pavojuje*, analizuoja skirtumus, tarp Amerikos ir Prancūzijos teismų praktikos vertinant tokio tipo nusikaltimus.

Neveikimo nusikaltimų vertinimo skirtumams tarp JAV ir Prancūzijos atskleisti, autorius pateikia vieną labai plačiai Amerikoje nuskambėjusį atvejį:

„Amerikietė moteris, vardu Catherine Genovese 1964 m., buvo sekama ir užpulta nusikaltėlio viename Niujorko priemiestyje prie savo namų. Nors net trisdešimt aštuoni (tyrimo duomenimis) kaimynai girdėjo ir matė, kaip Genovese buvo užpulta, tačiau niekas neatėjo jai į pagalbą ir net „nepasivargino“ iškviesti greitąją mediciną ar informuoti atitinkamus pareigūnus apie įvykį. Todėl moteris, būdama sunkiai sužeista, žuvo, nesulaukusi pagalbos įvykio vietoje, netoli savo namų.“¹¹⁸

Šiuo atveju nė vienas iš kaimynų nebuvo kaltinamas dėl neveikimo, jog galėjo iškviesti pagalbą ir tokiu būdu išvengti žalingų padarinių- moters žūties. Niujorko Valstijoje nepadėjimas kitam, kai žmogus yra pavojingoje gyvybei padėtyje, nebuvo laikomas nusikaltimu.

Palyginimui autorius pateikia kitą atvejį iš Prancūzijos teismų praktikos.

Prisimenant žymųjį Princesės Dianos atvejį, kai 1997 m. rugpjūčio 30d. Prancūzijoje, bėgdamas nuo fotografų Mercedes- Benz automobilis, vairuojamas Princesės vairuotojo, patyrė avariją ir taip žuvo visi automobilyje

¹¹⁶ Vikipedija. Laisvoji enciklopedija. http://lt.wikipedia.org/wiki/Angloamerikie%C4%8Di%C5%B3_teis%C4%97. Prisijungimo laikas: 2009-10-12

¹¹⁷ Agulnick P. M, H. V. Rivkin. Criminal Liability for Failure to Rescue: A Brief Survey of French and American Law. Touro International Law Review. 1998, No. 93

¹¹⁸ ISTORIJA APIE TAI: Rosenthal A.M. Thirty-eight witnesses: the Kitty Genovese case. Mellville House classic journalism, 1964

sėdėję asmenys, o tarp jų- ir Princesė Diana. Dar iki tol, kol atvyko greitoji pagalba, tie patys žurnalistai, kurie vijosi automobilį, vietoje to, kad padėtų sužeistiesiems išsivaduoti iš automobilio, pirmiausia ėmė fotografuoti jų kūnus ir avarijos vietą. Už tokį elgesį, vėliau septyniems fotografamas buvo pateikti kaltinimai dėl keleto nusikaltimų¹¹⁹. Vienas iš kaltinimų buvo būtent padarytas pažeidžiant Prancūzijos teisės „Gailestingojo samariečio“ įstatymą¹²⁰, kuris reikalauja, kad asmenys, kurie turi fizinę galimybę padėti į nelaimę pakliuvusiems žmonėms, privalo imtis visų priemonių, kad padėtų jiems bei kuo greičiau suteiktų jiems pirmąją pagalbą.

Lyginant šiuos du pavyzdžius, galima matyti, kaip skirtingai Amerikoje ir Prancūzijoje teismai traktuoja tuos pačius negelbėjimo, kai asmuo yra pavojuje, atvejus. Amerikoje, daugumoje valstijų, nėra taikoma baudžiamoji atsakomybė už negelbėjimą pašaliniais įvykiui liudininkams. Priešingai Prancūzijos teisei, Amerikos teisinėje sistemoje yra tam tikra taisyklė dėl neveikimo nusikaltimų, kai asmuo yra pašalinis įvykiui asmuo: „*nėra jokios teisinės pareigos gelbėti kitą iš pavojaus,- gali būti tik moralinė pareiga jį gelbėti*“.¹²¹ Tai galioja net ir tuo atveju, kai tokia galima pagalba nesukeltų *pavojaus gelbėtojui* ir fiziškai jis *galėtų* tai atlikti.¹²² Šiuo atveju, reiktų priminti, jog Lietuvos valstybėje laikomasi panašios pozicijos: *nėra visiems įvykio liudininkams numatytos bendros pareigos pagelbėti nukentėjusiajam panaikinus 1961m. BK 128 str. 1 d.*

Prof. J. Fitzjames Stephen, pateikia pavyzdį, iliustruojantį šią angloamerikiečių taisyklę:

„Jei tam tikras skaičius žmonių stovi ir žiūri, kaip vaikas skęsta negiliame tvenkinyje ir leidžia jam nuskęsti, nes nieko nedaro, kad išgelbėtų vaiką, tai tokiu atveju šiuos žmones galima vadinti „gėdingais bailiais“, tačiau vargu ar juos bus galima apkaltinti vaiko nužudymu.“¹²³

Autorius P. M. Agulnick aiškina, kodėl JAV nėra taikoma baudžiamoji atsakomybė už negelbėjimo atvejus. Jis remiasi žymaus teisinės liteatūros autoriaus A. Ashworth pastebėjimu, kad daugumos amerikiečių sąmonėje yra stipriai susiformavęs individo *troškimas* gyventi ir būti nepriklausomam nuo vastybės įsikišimo į jo privatų gyvenimą.¹²⁴ Remiantis šiuo teiginiu, P. M. Agulnick akcentuoja, kad Amerikos teisėje yra tvirtai susiformavusi „pagarba“ individo autonomijos neliečiamumui, ir todėl baudžiamumo įtvirtinimas už pareigos nevykdymą gana sunkiai pasiekiamas. Jam pritaria ir teisininkas A. D. Woolley, kurio nuomone, bet kurio asmens, neturinčio specialios pareigos veikti, teisinis privertimas gelbėti auką, yra „įžūlus kėsینimasis į individo, kuris, numanoma, galėtų būti potencialus gelbėtojas, apsisprendimo ir asmeninę laisvę.“¹²⁵ Taisyklė būtinai „vykdyti pareigą nukentėjusiojo atžvilgiu“ praktiškai yra sunkiai pritaikoma.

¹¹⁹ Noveck J.. Seven Papparazzi Remain Under Scrutiny. Los Angeles daily news.1997, pateikiama:Fotografams taipogi buvo pareikšti kaltinimai dėl neatsargaus gyvybės atėmimo, kas Prancūzijos teisėje yra ekvivalentas žmogžudystei.

¹²⁰ Prancūzijos baudžiamasis kodekso, str. 63, perrašytas G. O.W. Mueller & J. F. Moreau. The American series of foreign penal codes: Vol. 1. The French Penal Code. London: Sweet and Maxwell Ltd., 1960. Teigiama, jog :

Dauguma JAV valstijų turi vadinamuosius „Gerojo samariečio“ įstatymus. Tačiau nors JAV ir Prancūzijos „Gerojo samariečio“ sąvokos skiriasi. Amerikos šis įstatymas nenustato pareigos gelbėti, tačiau šis įstatymas pagrįdė yra skirtas apsaugoti gelbėtojus nuo civilinės atsakomybės, jei auka, kurią jie gelbėja patiria žalą ar sužeidimus, kai bandymas gelbėti būna „nevykęs“.

¹²¹ JAV Maryland valstijos 1979 m. Apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamajoje byloje: Pope v. State, Nr. 396 A.2d 1054

¹²² Pope, 396 A.2d at 1064 . Keletuose JAV teismų praktikoje komentuojama, jog jeigu gelbėtojas susiduria su pavojumi ir turi rimto pagrindo manyti, kad galbėdamas rizikuos savo sveikata ar gyvybe, tai tokiu atveju pašalinis įvykiui žmogus neprivalo gelbėti ir tikrai negali būti laikomas pažeidėju. Kuo didesnis pavojus, tuo visuomenės akimis yra labiau heroiškas poelgis..

¹²³ Stephen J. F. A History of the criminal law of England 10. Macmillan, 1883. P 233

¹²⁴ Ashworth A.. The Scope of Criminal Liability for Omissions// The Law Quarterly Review. London: Sweet and Maxwell 1989, Vol.105, P.427

¹²⁵ Woolley A.D. A Duty to Rescue: Some Thoughts on Criminal Liability// Virginia Law Review 1983, Vol 69(paaikškinama kodėl bendrojoje teisėje taip „nenoriai“ pripažįstami įstatymai dėl privalomo gelbėjimo pavojingoje padėtyje).

Pavyzdžiui, grįžtant prie pavyzdžio, kai JAV moteris, vardu *Genovese* buvo užpulta, ir nė vienas kaimynas jai nepadėjo: ar tokiu atveju buvo galima visus kaimynus patraukti baudžiamojon atsakomybėn už neveikimą? Anot autoriaus P.M. Agulnick, kai yra daug liudininkų, „pareigos gelbėti“ taisyklė gali būti kliūtis policijos pareigūnams, norint suimti *Genovese* užpuoliką. Tarkime esant įstatyme numatytai pareigai pagelbėti aukai, kaimynų nepagelbėjimas *Genovese*, teismo būtų vertinamas, kaip nusikalstamas neveikimas. Todėl, manytina, jog kaimynai, vengdami baudžiamosios atsakomybės už neveikimą, visaip neigtų, kad jie matė užpuolimą ir girdėjo, jog *Genovese* šaukėsi pagalbos. Vadinasi, tai apsunkintų atitinkamų tarnybų darbą ieškant nusikaltėlio. Dar vienas „ironiškas“ šios situacijos faktas yra tas, jog, tarkime, vienas iš 38 liudininkų vis dėlto ateitų ir prisipažintų, jog matė nusikaltėlį, tačiau nepagelbėjo *Genovese*. Argi būtų teisinga bausti šį vienintelį asmenį, kuris pranešė apie nusikaltimą, o kitų 37 liudininkų, kurie *tikrai* matė nusikaltimą ir galėjo pagelbėti *Genovese*- nebausti? Be abejonės, tai būtų neteisinga.

Taigi JAV baudžiamajoje teisėje vengiama uždėti bendrinę pareigą padėti kitam, esančiam pavojuje, kad nebūtų pernelyg suvaržoma asmens laisvė pačiam spręsti, kaip geriau pasielgti. Tačiau yra tam tikrų išimčių, kai asmuo privalo veikti (kaip ir Lietuvos atveju- tik specialaus subjekto pareiga veikti). Autorių W.R.Lafave ir A. W.Scott ¹²⁶ teigimu, kai yra tam tikras ryšys tarp aukos ir potencialaus gelbėtojo, įstatymas turi teisę reikalauti, kad asmuo vykdytų pareigą veikti. Ir jei jis, esant pavojingoms, aplinkybėms nevykdys pareigos gelbėti auką, tai bus laikoma, kad asmuo padarė nusikaltimą, ir už tai bus baudžiamas. Pareigos veikti kilimo šaltiniai yra panašiai skiriami, kaip ir Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje. Pavyzdžiui, JAV autorių pateikiamas pareigos kilimo šaltinis, kai pareiga padėti kyla tarp asmenų, susijusių tam *tikrais tarpusavio ryšiais* (tarkime tėvų ir vaikų) yra sutinkama ir Lietuvos teisėje (pareiga išlaikyti vaikus, užtikrinti jų teisių apsaugą ir kt.). Lietuvoje tos pareigos kyla iš civilinių teisinių santykių. JAV Kalifornijos Valstijos baudžiamajame kodekse yra įstatymas, kuris reikalauja, kad tėvai tinkamai pasirūpintų savo vaiku, suteikdami jam maisto, pastogę, rūbus ir medicininę priežiūrą.¹²⁷

JAV teisės profesorė, J. E. Fugate ¹²⁸ straipsnyje apie *neveikimą vaiko atžvilgiu*, analizuoja, kada tėvams, ar vaiko globėjams, gali gręsti baudžiamoji atsakomybė už nesirūpinimą vaiku, kai vaikas neapsaugomas nuo vieno iš šeimos narių asmens išnaudojimo, smurto ir pan., t.y. kai vienas iš tėvų *nevykdo* savo pareigos *apsaugoti* vaiką. Autorė pabrėžia, kad jei vienas iš tėvų leidžia skriausti vaiką kitam tėvui, nesiima jokių priemonių, kad vaikas išvengtų smurto, tai toks tėvas privalo atsakyti pagal baudžiamąjį įstatymą. JAV kiekvienoje valstijoje yra įstatymas, kuriame nustatyta sankcija už pasyvų elgesį, žinant ir matant, kad vaikas yra skriaudžiamas ir nieko nedarant, kad jis būtų apsaugotas.

¹²⁶ Lafave W. R., A. W. Scott. Criminal Law. 2nd edition. St. Paul. Minnesota: West, 1986 § 3.4

¹²⁷ JAV Kalifornijos valstijos baudžiamasis kodeksas : California Penal Code §§ 270, 273 (a) (West 1988 & Supp. 1997). Modernioji teisė beveik visada šią pareigą numato įstatyme.

¹²⁸ Fugate Jeanne E. Who's failing whom? A critical look at failure to protect laws.// New Yourk University Law review. 2001.

JAV Niujorko valstijos teisininkė, advokatė Anette R. Apell¹²⁹ teigė, kad praktikoje labai retai pasitaiko atveju, kur motina buvo kaltinikė ir skriaudė savo vaiką, o tėvas negalėjo vaiko apsaugoti. Todėl praktikoje dažniausiai vaiko motina yra kaltinama dėl to, kad leido, jog jos vaikas būtų skriaudžiamas. Visgi visuomenės akys dėl vaiko nepriežiūros labiau „krypsta“ į moterų pusę, nei į vyrų. Pasak autorės J. E. Fugate, baudžiamosios atsakomybės sąlygos už nesiėmimą konkrečių veiksmų dėl žinotino vaiko išnaudojimo, smurtavimo prieš jį, yra tada, kai: 1. Kaltinamasis turėjo *teisinę pareigą* vaiką apsaugoti (teisėtas vaiko tėvas, globėjas); 2. Kaltinamasis *žinojo*, ar galėjo numatyti ar įtarti, kad vaikas gali būti išnaudojamas ar prieš jį smurtaujama (matė, turėjo įtarimų) 3. Kaltinkas *leido*, kad su vaiku būtų taip elgiamasi, neužkirto kelio tokiam kito elgesiui, *nesiėmė* veiksmų, kad jį apsaugotų.¹³⁰

Kalbant apie tai, kaip JAV vertinamas toks neveikimas „vaiko neapsaugojimo“ byloje, Jeanne E. Fugate pabrėžia, jog dažniausiai teismai griežtai vertina tokį motinų neveikimą ir konstatuoja, jog motina visgi turėjo galimybę apsaugoti vaiką nuo smurto, kadangi dažniausiai moters pasiteisinimai remiasi „sutuoktinio smurto baime, baime likti be pastogės ir pan.“. Dažnai išaiškėja, kad tos moterys, kurios nesugeba apsaugoti nuo smurtaujančio sutuoktinio pačios, išmokę nuolatinės „aukos pozicijos“, leidžia skriausti ir savo vaiką, nes yra bejėgės „visame kame“. Tačiau teismų praktika rodo, kad labai neigiamai „aukos pozicija“ vertinama tuo atveju, kai motina yra „nepajėgi“ nutraukti vyro smurto tiek jos, tiek vaiko atžvilgiu. Jeanne E. Fugate akcentuoja, jog teismuose vertinama, jog šiuo atveju moteris turi visų pirmiausia paisyti vaiko interesų ir sugebėti numatyti, kad vyras, smurtaujantis moters atžvilgiu, gali smurtauti ir jos vaiko atžvilgiu ir imtis veiksmų tokiai žalai išvengti.

Vienoje byloje Jungtinėse Amerikos Valstijose, (byla *States v Webb*)¹³¹ moteris buvo nubausta, nes nepranešė greitajai pagalbai dėl vaiko sunkios būklės, nes bijojo tokiu būdu iššaukti vyro smurtą, kuris savo smurtiniais veiksmais sukėlė vaikui tokią sunkią būklę:

„June Webb, kuri buvo dažnai mušama savo partnerio Keith Webb, buvo apkaltinta dėl antro laipsnio vaiko sužalojimo, kadangi ji laukė beveik mėnesį laiko, kad praneštų dėl sūnaus žūties ant sugyventinio Keith rankų. Vyras grasino ją ir jos kitą vaiką nužudysiąs, jei ji kreipsis į policiją. Nepaisant grasinimų, tam, kad galėtų pasikalbėti su policijos pareigūnais, sugyventiniui negirdint, moteris sumelavo jam, jog ją, neva, išprievartavo kitas vyras ir taip galėjo papasakoti pareigūnams, kas nutiko.

Kad ir kokia skaudi netektis ištiko moterį dėl vaiko mirties, tačiau teismas ją vis dėlto laikė atsakinga už tai, kad žuvo jos vaikas, nes ji turėjo specialią pareigą daryti viską, kad vaiką apsaugotų bei išvengtų žalingų padarinių. Teismas nusprendė, kad ji privalėjo imtis veiksmų iškart, kai sugyventinis ėmė smurtauti, nes turėjo numatyti, kad smurtaujantis vyras ateityje gali sužeisti ją arba jos vaikus. Jeigu po sūnaus mirties ji būtų informavusi policiją apie tai, kas nutiko, teismas būtų nusprendęs, kad ji bent jau darė kažkokius veiksmus, kad apsaugotų kitus savo šeimos narius

¹²⁹ Appell A. R.. Protecting Children or Punishing Mothers: Gender, Race, and Class in the Child Protection System// South California Law Review.1997, Vol. 48. P 577, 585“[Tėvai vyrai tikrai gali būti rečiau kaltinami dėl pasyvumo vaiko atžvilgiu ir nesirūpinimo.”];

M. S. Jacobs. Requiring Battered Women Die. Murder Liability for Mothers Under Failure to Protect Statutes// Journal of Criminal Law & Criminology.1998, Vol. 68 P. 579, 593

(nurodoma, kad labai retos bylos, kurios susijusios su nesubėbėjimu apsaugoti vaikų iš tėvo pusės, ki motina yra smurtaujantis asmuo šeimoje)

¹³⁰ Fugate Jeanne E. Who’s failing whom? A critical look at failure to protect laws.// New Yourk University Law review. 2001. P. 276

¹³¹ JAV Apeliacinio teismo 1984 m. baudžimoji byla *States v June Webb*, Nr. 747 F.2d 278

bei save. Ironiška, tačiau šiuo atveju ne tik vyras, bet ir moteris buvo kalta. Moteris buvo kaltinama, kad nestojo ginti vaiko nuo vyro smurtavimo ir iš baimės pasidavė „aukos rolei“, taip leisdama vyrui padaryti nepataisomos žalos (sukelti vaiko mirtį). Visuomenėje yra nuomonė, kad moteris visuomet turi ginti savo vaiką, net ir esant didžiulei baimei dėl galimų pasekmių apskundus vyrą.¹³²

Daugumoje teisinių sistemų nebereikalaujama, kad dėl pareigos apsaugoti vaiką būtinai turi būti tenkinama sąlyga, jog vaikas ir tėvas būtų susiję kraujo ryšiais. Laikoma, kad netgi vyras, kuris gyvena kartu su kita moterimi nesusituokęs ir mato, kad moteris skriaudžia savo vaiką, privalo ginti vaiką ir imtis visų priemonių jį apsaugoti. Autorės J. E. Fugate teigimu, nuo tada, kai vyras priėmė gyventi moterį su vaiku „po savo stogu“, jis „įėjo“ į tam tikrą „tėvo- vaiko“ ryšį, todėl privalo ginti vaiką.¹³³

Amerikos teismų praktikoje išaiškinama, kad tėvai, gyvenantys skurde ir nesugebantys materialiai išlaikyti savo vaikų, vis tiek privalo aprūpinti savo mažamečius vaikus maistu ir pasirūpinti jų sveikata ir dėti visas pastangas, kad vaikai būtų aprūpinti būtiniausiomis priemonėmis, kad galėtų normaliai vystytis ir augti.¹³⁴ Tėvai, nesugebantys to padaryti, privalo ieškoti būdų jais pasirūpinti: per valstybės paramą, labdarą, globos namus ir panašiai. Panašiai yra ir Lietuvoje- asmenys, negalintys užtikrinti vaikų gerovės, privalo kreiptis į atitinkamas institucijas ir prašyti pagalbos. Vaikų interesai turi būti svarbiausi, todėl ir vaiko teisių pažeidimai, tiek Lietuvos, tiek angloamerikiečių teisės tradicijos šalyse vertinami labai griežtai.

Jungtinėse Amerikos Valstijose labai svarbus tarpusavio santykių momentas, uždedantis pareigą veikti yra, kuomet ryšiai tarp asmenų yra *santuokiniai*, t.y. ryšys tarp vyro ir žmonos.¹³⁵ Moderniojoje teisėje pareiga rūpintis ir saugoti vienas kitą uždedama abiem sutuoktiniams. Teismų praktika rodo, kad pareigos uždėjimas tarp sutuoktinių dažniausiai galioja tada, kai vienas iš sutuoktinių ištis yra pavojingoje padėtyje. Teismų praktikoje taip pat nusistovėję, kad pora turi būti legaliai susituokusi, kad pareiga rūpintis vienas kitu ir apsaugoti vienas kitą būtų teisinė.¹³⁶

Kaip teigia D. Britanijos autorė C. Mcalhone, Anglijos teisėje, laikoma, kad sutuoktiniams grės baudžiamoji atsakomybė tokiose situacijose, kai vienas jų turėjo galimybę pagelbėti kitam, esančiam pavojingoje gyvybei padėtyje ir nepagelbės.

Pavyzdžiui, asmens D žmona mirė po to, kai moteris gimdė jūdvių vaiką namuose. Prieš gimdymą žmona atsisakė, kad vyras kviestų gydytoją, nes turėjo nepagrįstą baimę gydytojams. Vyras sutiko su šiuo jos prašymu. Deja, gimdymas buvo komplikotas ir moteris gimdydama mirė. Prieš gimdymą ji atsisakė gydytojo iškvietimo, kai vyras jai pasiūlė iškviešti gydytoją. Jos vyras buvo apkaltintas neatsargiu gyvybės atėmimu, kadangi jis turėjo suvokti, kas gresia žmonai tokiomis aplinkybėmis. Teisme buvo išaiškinta, jog vyras matė ir suvokė, kad jo žmona, būdama tokios sunkios priešgimdyvinės būklės, negalėjo daryti racionalių sprendimų ir blaiviai mąstyti, todėl atitinkamai D turėjo pats imtis sprendimų ir veiksmų, kad išgelbėtų žmoną ir kūdikį nuo pavojų gimdymo metu. Vyras turėjo suvokti, kad žmonos sprendimas yra padarytas desperatiškai ir neadekvačiai situacijai. Todėl D turėjo šiuo atveju priimti sprendimą, nes

¹³² Fugate E. Who's failing whom? A critical look at failure to protect laws.// New York University Law review. 2001. P. 276

¹³³ Ten pat P. 295

¹³⁴ Agulnick P. M., H. V. Rivkin. Criminal Liability for Failure to Rescue: A Brief Survey of French and American Law . *Touro International Law Review* . 1998, No. 93

¹³⁵ Homicide. Omission to Act. Non-Interference with Murder of Children and Wife's Suicide// *Harvard Law Review*. 1934, Vol. 47, No. 3 P. 531-532

¹³⁶ Kaip pavyzdys byla: Montanos Valstijos administracinio teismo 1888 m. baudžiamojoje byloje *Territory v. Manton*, Nr. 19 P.387, vyras buvo apkaltintas neatsargiu žmonos nužudymu, nes paliko ją lauke apsvaigusią nuo alkoholio ir nepasirūpino, kad ji šaltą naktį būtų apklota ir taip išvengtų mirtino sušalimo.

*šiuo atveju galioja civilinių santykių dalyvių principas padėti vienas kitam, kai yra tam tikri priklausomumo santykiai. Šiuo atveju sutuoktinio nepagelbėjimas žmonai, esant jai tokios būsenos, teismo buvo įvertintas kaip pavojingas neveikimas.*¹³⁷

Toliau nagrinėjant baudžiamosios atsakomybės sąlygas angloamerikiečių teisės kontekste, reiktų paminėti dar vieną pareigos veikti kilimo šaltinį, kai pareiga veikti kyla *iš darbinių santykių, kontrakto, sutarties, kai vienas subjektas turi pasirūpinti kitu*. Iš darbo santykių, kontrakto kylantys įsipareigojimai, kaip ir Lietuvos atveju, gali būti įvairūs (pvz., gydytojas pasirūpinti pacientu). Gydytojas privalo maksimaliai dėti pastangas, kad būtų išgelbėta ligonio gyvybė¹³⁸. JAV gydytojų aplaidumu padaryti padarytos žalos atlyginimo institutas yra didelių diskusijų objektas. JAV turi itin stiprią, į laisvą rinką orientuotą sveikatos sistemą. Amerikiečiai labai pasitiki gydytojais, ligoninėmis ir kitomis sveikatos priežiūros įstaigomis. Kadangi medicinos technologijų lygis ir sveikatos priežiūros sistema yra labai aukšta, todėl net už mažiausias klaidas medikai gali būti traukiami teisinė atsakomybė. JAV gydytojai labiau baiminasi ieškinių dėl aplaidaus ar netinkamo gydymo, nes JAV pacientas turi didesnę galimybę išsireikalauti kompensacijos iš gydytojo už aplaidų gydymą- teisinė sistema medicinos srityje yra gerai išvystyta. Kadangi Jungtinės Amerikos Valstijos yra bendrosios teisės tradicijos šalis, tai nuskriausti dėl gydytojų aplaidumo (pareigos nevykdymo ar netinkamo vykdymo) pacientai visuomet galės kreiptis į teismą dėl piniginių kompensacijos.¹³⁹

JAV autoriaus F.J.M. Feldbrugge pateikia pavyzdį, kaip vienoje JAV byloje, vaistininkas, turėdamas pareigą pagal darbo sutartį, buvo kaltinamas tuo, kad neinformavo gydytojo, jog gydytojo vaistų receptas, skirtas vienam iš pacientų, buvo visiškai netinkamai išrašytas pagal paciento diagnozę. Vaistininkas iš esmės turėjo visas galimybes išsakyti gydytojui savo abejones ir priekaištus, tačiau to nepadarė. Pacientas, dėl netinkamo gydymo mirė. Vaistininkas buvo apkaltintas dėl tarnybinės pareigos neatlikimo. Vadinasi, pareigos nevykdymas JAV teismų praktikoje vertinamas labai griežtai.¹⁴⁰

Analizuojant policijos pareigūnų neveikimą, C. Mcalhone pateikia pavyzdį, iliustruojantį kaip Anglijos teismų praktikoje vertinamas tarnybinių pareigų neatlikimas.

Anglijoje 1979 metais vienoje byloje policijos pareigūnas buvo kaltinamas, nes nevykdė tarnybinės pareigos, dėl ko visuomenės vertybėms buvo padaryta didelė žala. Jis buvo kaltinamas, nes nepagelbėjo nukentėjusiajam, kai bebaigdamas dienos tarnybą ir matydamas, kaip nepažįstamas vyras buvo stipriai sumuštas, išmestas iš naktinio klubo į šalia kelio esantį griovį, nieko nedarė, negelbėjo jam, nors kaip pareigūnas turėjo užkirsti kelią nusikaltimo padarymui. Nukentėjusysis mirė, o policijos pareigūnas buvo apkaltintas neatlikęs savo tarnybinių pareigų. Jo veikoje matėsi aiški tyčia: jis sąmoningai pasielgė priešingai, nei reikalavo jo pareigos ir pažeidė viešąjį interesą- įstatymo

¹³⁷ Mcalhone Ch., R. Huxley- Binns. Criminal law – the fundamentals. 1st edition. Northumbria University London : Sweet and Maxwell, 2007. P. 40

¹³⁸ Žr.: JAV Kalifornijos valstijos 1944 m. Apeliacinio teismo baudžiamoji byla Cf. People v. Montecino, Nr. 152 P.2d, kur kaltinamasis, būdamas gydytojas ir turėjęs pareigą rūpintis senyvo amžiaus žmogumi buvo apkaltintas neatsargiu nužudymu, nes pastarasis mirė, nes juo nebuvo tinkamai pasirūpinta. Svarbu pabrėžti, kad gydytojo pareiga yra pasirūpinti paciento sveikata. Tačiau jei paciento sveikata ženkliai blogėja į tokią pusę, kad tampa akivaizdu, kad jis neabejotinai mirs ir gydytojas yra įsitikinęs, kad visas tolesnis gydymas yra betikslis, tai tokiu atveju neverta kalbėti apie pareigos gydyti vykdymą „bet kokia kaina“).

¹³⁹ Kuzler P., Klimas T. Gydytojų aplaidumu padarytos žalos atlyginimo institutas. Palyginamoji analizė: JAV ir Lietuva.// International journal of Baltic law Volume 1 2004, No. 2 . P.2-3

¹⁴⁰ Feldbrugge F.J.M. Good and Bad Samaritans: A Comparative Survey of Criminal Law Provisions Concerning Failure to Rescue// American society of comparative Law. 1966, Vol.14 P. 630

*saugomoms vertybėms buvo iškilęs pavojus, jis iš esmės galėjo įsikišti į nusikalstamą veiką, tačiau to nepadarė. Idomu tai, kad šiuo atveju pareigūnas nebuvo nuteistas už žmogžudystę (netyčinį nužudymą), nors jis realiai ir privalėjo pagal tarnybinius įsipareigojimus apsaugoti nukentėjusįjį, tačiau to nepadarė.*¹⁴¹

Kaip matome iš šio atvejo, net ir tuo atveju, kai pareigūnas yra *ne tarnyboje*, labai svarbu, kad pareigūnas suvoktų, kad nusikaltimo užkirtimui „tinkamo laiko nėra“. Kiekvieno policijos pareigūno, kaip teisėsaugos institucijos atstovo, moralė turėtų skatinti užkirsti kelią daromiems nusikaltimams bet kokioje situacijoje, bet kokiu metu. Tačiau, praktikoje, deja tai ne visada galioja. Remiantis šiuo pavyzdžiu galima teigti, kad labai svarbu, jog policijos pareigūnas, nediskretituotų pareigūno vardo, tinkamai vykdytų tarnybines pareigas, nes nuo to priklauso visuomenės saugumas ir be abejo, visuomenės požiūris į policijos, kaip teisėsaugos institucijos, veiklą.

Kalbant apie JAV baudžiamosios atsakomybės sąlygas, reikalinga paminėti, kad yra dar viena svarbi teisinė pareiga veikti, kuri susijusi su *pavojaus sukėlimu kitam asmeniui*. Analogiškai tokia pareiga yra ir Lietuvos baudžiamojame teiseje, padarius pažeidimą, numatytą pvz. BK 281 str. ir BK 144 str.

JAV tokia pareiga kyla iš įstatymo, kuris vadinamas „Hit and run“ tipo įstatymu (liet. *partrenkti ir pabėgti*). Toks įstatymas reikalauja, kad asmuo, kuris partrenkė žmogų, sustotų ir padėtų nukentėjusiajam tuoj pat įvykio vietoje. Jei vairuotojas nesustoja ir nepadedą nukentėjusiajam, tai jis bus apkaltintas pažeidęs šį „hit and run“ tipo įstatymą (kaip ir Lietuvoje – užtenka formaliai pažesti 144 str. - ir asmuo kaltinamas nusikaltimo padarymu). O jei vairuotojas, partrenkęs žmogų nesustos jam pagelbėti ir žmogus mirs, tai toks žmogus bus apkaltintas kito žmogaus neatsargiu gyvybės atėmimu.¹⁴² Matome, kad JAV ir Lietuvoje panašiai vertinama asmens pareiga veikti, kai jis sukelia pavojų kitam - formaliai pažeidus įpareigojančią veikti normą - kyla baudžiamoji atsakomybė (įstatymas nereikalauja padarinių).

Autorius Paul H. Robinson akcentuoja, jog tokiu atveju, kai *asmuo prisiima pareigą veikti savo sutikimu*, reikalinga ne tik gelbėti asmenį, bet ir gelbėti jį „tinkamai“, t.y. dėti visas pastangas, kad nukentėjusiuoju būtų tinkamai pasirūpinta. Kai asmuo, buvęs atsakingas už kitą, imasi gelbėjimo veiksmų (tarkime, puola į vandenį gelbėti skęstančiojo) tai jis, pradėjęs tai daryti, privalo tęsti gelbėjimo veiksmus. Pasak autoriaus, jei pradėjęs gelbėti pavojuje esantį žmogų asmuo be pateisinamos priežasties atsisakys jam toliau padėti (pavyzdžiui pamatys, kad gelbėjamas asmuo yra jo nekenčiamas priešas), ir tai sukels neigiamus padarinius (skęstantysis žus), tai baudžiamosios atsakomybės gelbėtojas neišvengs.¹⁴³

¹⁴¹ McAlhone Ch., R. Huxley- Binns. Criminal law – the fundamentals. 1st edition. Northumbria University London : Sweet and Maxwell, 2007. P. 37

¹⁴² JAV Kalifornijos valstijos Apeliacinio teismo 1958m. baudžiamoji byla People v. Steinbach. Nr. P.2d 147, kur asmuo buvo kaltinamas dėl žmogžudystės, nes nesustojo pagelbėti žmogui, ar iškviešti pagalbos, kai sukėlė avariją ir susidūrus su kitu automobiliu to pasekoje padarė sužalojimą žmogui. Nukentėjusysis, laiku negavęs pagalbos mirė

¹⁴³ Robinson Paul H. Criminal Liability for Omissions: A Brief Summary and Critique of the Law In the United States// New York Law School Law Review. 1984, Vol. 29. P. 101

Autorė C. Mcalhone pateikia vieną beprecedentinį atvejį, susijusį su prisiimta pareiga padėti kitam, iš Anglijos teismų praktikos.

Byloje R prieš Stone ir Dobinson,¹⁴⁴ 1977 m. Apeliacinis teismas pateikė apkaltinamąjį nuosprendį kaltinamiesiems Stone ir Dobinson už netyčinį nužudymą dėl to, kad nebuvo laiku pasirūpinta atitinkama pagalba Stone seseriai. Stone sesuo Fanny, sirgo valgymo sutrikimo liga anoreksija ir visiškai atsisakė valgyti maistą. Stone, būdamas jos teisėtas brolis (67 metų) kartu su savo sugyventine Dobbison, nesistengė jai niekaip padėti, neiškvietė gydytojo, nepranešė kitiems asmenims, kad jo sesuo yra tokioje būklėje, jog taip žalodama save gali greitai mirti. Taiigi nuo išsekimo sesuo Funny galiausiai mirė. Teigiama, kad Stone anksčiau yra bandęs padėti seseriai- t.y. jau buvo prisiėmęs pareigą ją gelbėti (kvietė medikus, pranešė atitinkamai institucijai), tačiau pamatęs, kad visos pastangos beprasmsės, prarado viltį ir daugiau „nebesikišo“ į jos gyvenimą.

Teismas išaiškino, kad vis dėlto kaltinamieji turėjo pareigą rūpintis Fanny, ir pareigos kilo iš tam tikrų susumuotų aplinkybių: Funny buvo kraujo ryšiais susijusi su Stone; ji gyveno jo name; kaltinamieji savanoriškai ir akivaizdžiai parodė, kad jie prisiėmė pareigą ją rūpintis, kadangi jie mėgino jai anksčiau padėti, vadinas, jei jau kartą jie prisiėmė rūpintis Funny, tai turėjo ir toliau nenuleisti rankų ir imtis visų priemonių, kad ji būtų išgelbėta iš tokios ligos.¹⁴⁵

Iš esmės, vertinant šį atvejį, psichinės bei fizinės minėtų asmenų galimybės leido jiems pasirūpinti nukentėjusiaja, nes jų ankstesni veiksmai parodė, jog jie gali ja pasirūpinti, ir jau buvo prisiėmę tokią pareigą. Tačiau tolesnis aplaidumas sesers Funny atžvilgiu teismo buvo įvertintas labai griežtai.

Kalbant apie pareigą veikti, teisininkas P. M. Agulnick pabrėžia, kad nors Amerikoje įstatymų leidėjas ir „vengia“ suvaržyti individo laisvę uždedant bendrinę pareigą padėti, skirtą visiems liudininkams, matantiems, kad nukentėjusiajam reikia pagalbos, tačiau JAV keletose valstijų yra „išimtinių įstatymų“, numatančių tokią bendrinę pareigą. Kaip pavyzdys, JAV *Vermonto* valstijoje,- visi įvykio stebėtojai yra priversti pagelbėti nukentėjusiesiems, kurie papuolė į bėdą. Asmuo, kuris mato, kad kitas yra papuolęs į pavojų ir patyrė rimtą fizinę sužalojimą, privalo padėti jam, jei gali tai padaryti be didelio fizinio pavojaus sau pačiam.¹⁴⁶ Kitoje JAV valstijoje, *Masačiuse*, įstatymo reikalaujama palyginus „nedaug“, lyginant su *Vermonto* valstija. Čia įstatymo reikalaujama, kad pašaliniai įvykiui liudininkai praneštų apie žinomus smurtinius nusikaltimus bei seksualinius nusikaltimus, kurių liudininkais jie buvo. Pagrindiniame *Masačiusetso* Valstijos įstatyme, 268 sk. 40 straipsnyje¹⁴⁷ nurodoma, jog:

„Kiekvienas, kuris žino apie tai, kad kitas asmuo yra išžaginimo, nužudymo arba ginkluoto apiplėšimo auka, ir asmuo buvo įvykio vietoje, ir jei nei jam, nei kitiems jo aplinkos žmonėms negresia didelis pavojus ir grėsmė, tai toks asmuo privalo informuoti apie tokį įvykį atitinkamus pareigūnus ar oficialias instancijas kaip įmanoma greičiau“.

Analizuojant Didžiosios Britanijos ir Velso teisę¹⁴⁸ pasak autorės C. Malhoney, skirtingai negu kontinentinių šalių teisės sistemose, Didžiosios Britanijos ir Velso teisėje, kaip ir JAV teisės sistemoje, nenustatoma bendra pareiga bei reikalavimai atlikti pareigą ir veikiant išsaugoti kito žmogaus gyvybę ar apsaugoti kitus asmenis nuo fizinio pavojaus. Baudžiamoji atsakomybė už

¹⁴⁴ D. Britanijos Apeliacinio teismo 1976 m. baudžiamoji byla R v Stone and Dobinson Nr. 1976 Dec. 9; 21

¹⁴⁵ Mcalhone Ch., R. Huxley- Binns. Criminal law – the fundamentals. 1st edition. Northumbria University London : Sweet and Maxwell, 2007.P. 40-41

¹⁴⁶ Autoriaus komentaras: Rodo sala, Graikijoje turi panašų įstatymą. (jame nurodoma, kad asmuo, kuris yra pašalinis liudininkas, kad kitas pateko į pavojingą gyvybei situaciją ir patiria kančias, ir jei tas liudininkas nerizikuoja savo sveikata, jis privalo gelbėti žmogų, esantį pavojuje)

¹⁴⁷ Pagrindinis Masačiuseso valstijos įstatymas: *The General Laws of Massachusetts*. 268 skyrius, str. 40. West. 1990.

bei Pataisytas Vašingtono kodeksas.: Revised Code of Washington. Ann str. 9.69.100. (West 1998); Viskonsino valstijos pagrindinis įstatymas. str. 940.34 (West 1996)

¹⁴⁸ Mcalhone Ch., R. Huxley- Binns. Criminal law – the fundamentals. 1st edition. Northumbria University London : Sweet and Maxwell, 2007. P. 12

neveikimą gali būti nustatoma daugiau kaip *išimtis*, o ne taisyklė. Asmenys privalo veikti, jei yra įpareigoti veikti pagal įstatymą. Pavyzdžiui, vienintelė teisinė pareiga gelbėti skęstantį vaiką yra jo tėvams ar specialiems gelbėtojams, tačiau ne pašaliniams įvykį stebintiems žmonėms.¹⁴⁹ Vadinasi baudžiamoji atsakomybė gresia tik tada, kai yra speciali subjekto pareiga, kylanti iš tarpusavio santykių ir įsipareigojimų.

Kaip teigia J. F. Stephen¹⁵⁰, anglosaksų teisės sistemoje neveikimo nusikaltimus reglamentuojančių normų nėra daug, išskyrus reglamentines teisės normas. Galima teigti, kad *common law* (anglosaksų) sistemos šalyse dar ir šiandien pagalbos nesuteikimas, kaip nusikaltimas menkai egzistuoja. Kaip teigia J. C. Smith, ši pareiga veikti egzistuoja tarp tėvų ir vaikų arba tarp gydytojų ir ligonių.¹⁵¹ Pavyzdžiui Kanados baudžiamasis kodeksas pripažįsta pareigos suteikti gyvybei būtina pagalbą nevykdymo nusikaltimus, už kuriuos baudžiami tam tikri asmenys- tėvai, sutuoktiniai.¹⁵²

Apibendrinant, kas buvo išdėstyta apie anglosaksų teisės tradicijų šalyse skiriamas baudžiamosios atsakomybės sąlygas už neveikimą, galima teigti, kad esminė baudžiamosios atsakomybės sąlyga, be abejo, yra teisinės pareigos veikti buvimas. Pareigos šaltiniai, kaip ir Lietuvos autorių, yra išskiriami labai panašūs. Pareiga veikti yra susijusi su specialaus subjekto požymiais, kurie numatyti minėtų šalių baudžiamuosiuose kodeksuose. Pareiga veikti kyla ir kai asmuo pats sukėlė pavojų; kai yra susijęs artimais tarpusavio ryšiais; kai asmuo įpareigotas veikti pagal tarnybinius įsipareigojimus. Kaip ir Lietuvos baudžiamajame kodekse, taip ir JAV valstijų bei Didžiosios Britanijos baudžiamajoje teisėje bendrinės pareigos veikti, kai kitas asmuo yra pavojuje, nėra. Tik JAV Vermonto valstijoje BK numatyta norma, jog bet kuris įvykį matantis asmuo ir galintis padėti nukentėjusiajam be grėsmės sau, privalo tai padaryti. Vienintelis akcentuotinas dalykas yra tas, jog JAV yra griežčiau vertinami neveikimo nusikaltimai vaiko atžvilgiu bei medikų aplaidumo atžvilgiu. Tačiau juk žinoma, kad šie minėti institutai JAV yra labai aukštame išsivystymo lygyje: vaikų teisės labai stipriai ginamos, o pacientų žalos atlyginimo institutas labai pažengęs.

Šiame poskyryje bendrais bruožais apžvelgta, kaip JAV ir Anglijos baudžiamajoje teisėje vertinami pavojingo neveikimo nusikaltimai ir būtent- pareigos veikti buvimo sąlyga, atlikti palyginimai su Lietuvos baudžiamąja teise. Kadangi yra tam tikrų esminių skirtumų, tarp pavojingo neveikimo vertinimų anglosaksų teisės tradicijų šalyse ir kontinentinės (romanų- germanų) teisės tradicijos šalyse, todėl sekančiame poskyryje atskleidžiama, kaip vertinami pavojingo neveikimo nusikaltimai būtent kontinentinės teisės tradicijos šalyse, kaip pavyzdį imant Prancūzijos teisę

¹⁴⁹ Ten pat. P. 13

¹⁵⁰ Stephen J. F., *Digest of the criminal law*, 4th ed. London.1887 article 212

¹⁵¹ Smith J. C., B. Hogan , *Criminal law*, 6th ed. London: Butterwoth.1988. P. 48

¹⁵² JAV Kanados Valstijos baudžiamasis kodeksas . 215 str.

3.2 Neveikimo vertinimas kontinentinių teisės tradicijų šalyse

Kalbant apie kontinentinės teisės tradicijos valstybes, pavojingo neveikimo vertinimas atliktas Prancūzijos baudžiamojoje teisėje. Prancūzija, kaip viena iš kontinentinės teisės tradicijos šalių pasirinkta todėl, jog ji viena iš tų valstybių, kurių baudžiamoji teisė, kaip ir Vokietijos baudžiamoji teisė, yra išskirtinė ir įtakojo kitų Europos valstybių baudžiamąją teisę.

Nagrinėjant pavojingo neveikimo klausimus Prancūzijos kontekste, pasak P. M. Agulnick, reikalinga pirmiausia apžvelgti Prancūzijos baudžiamosios teisės istorinį kontekstą. Autoriaus teigimu, neveikimo nusikaltimų vertinimo sferoje, Prancūzijos teisė ženkliai skiriasi nuo Amerikos teisės. Tačiau taip buvo ne visada. Kaip teigia prancūzų teisininkas J. Languier, orginaliajame pradiniame 1810 metų Prancūzijos baudžiamajame kodekse nebuvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už pavojingo neveikimo nusikaltimus, nepriklausomai nuo to, kaip moraliai smerktinas atrodė toks pareigos nevykdymas visuomenės „akimis“. ¹⁵³ Iš esmės, Prancūzijos baudžiamasis kodeksas buvo panašus į Jungtinių Amerikos Valstijų baudžiamuosius kodeksus tam tikru aspektu- jis buvo netgi labiau „konservatyvus“ ir „nebaudžiantis“ už pavojingo neveikimo nusikaltimus ir mažai „kišosi“ į privatų individo gyvenimą dėl pareigų vykdymo klausimo. Autorius pateikia pavyzdį iš Prancūzijos teismų praktikos, kai tėvai, ilgam palikę savo mažamatę dukterį kambaryje be šviesos ir oro, sukeldami rimtą pavojų jos fizinei ir psichinei sveikatai, buvo išteisinti, nes apeliacinis teismas išaiškino, nors jie ir neatliko tam tikros pareigos vaiko atžvilgiu, tačiau tai yra mažesnė blogybė, negu kad jie būtų įvykdę nusikaltimą aktyviais veiksmais. Teismas nusprendė, kad šis pareigos nevykdymas negali būti baudžiamas, kadangi Prancūzijos baudžiamajame kodekse nebuvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už tokio tipo nusikaltimą. Tai buvo įstatymo spraga. Kadangi Prancūzijos teisėje nebuvo jokio pagrindinio įstatymo, kuris galėtų kriminalizuoti tokį tėvų nesirūpinimo vaiku aktą, tai teismas pripažino, kad tėvai yra nekalti ir juos išteisino. Tačiau JAV teisėje, jau ankstesniais laikais bendrojoje teisėje buvo įstatymas, kuriame numatyta tėvų baudžiamoji atsakomybė už nesirūpinimą savo vaiku. ¹⁵⁴

Prancūzijos teisėje pirmosios užuomazgos dėl pavojingo neveikimo nusikalstimų kriminalizavimo prasidėjo nuo 1941 metų, kai Prancūzijos Vichy vyriausybė ¹⁵⁵, būdama Vokietijos okupacijos priespaudoje, priėmė įstatymą, kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė dėl dviejų pareigų nevykdymo: pirma, įstatyme numatyta privaloma pareiga pranešti apie žinomai galimus įvykdyti nusikaltimus ir antra,- iš civilių reikalaujama, kad jie padėtų kitiems žmonėms, esantiems pavojuje. ¹⁵⁶ Kalbant apie moderniąją Prancūzijos baudžiamąją teisę, autorius P. M. Agulnick

¹⁵³ Languier J. French Penal Law and the Duty to Aid Persons in Danger// Tulane Law Review . 1966, Vol. 38, P. 81

¹⁵⁴ Agulnick P. M., H. V. Rivkin. Criminal Liability for Failure to Rescue: A Brief Survey of French and American Law . Touro International Law Review . 1998, No. 93

¹⁵⁵ Tai tokia Prancūzijos vyriausybė, kuri egzistavo nuo 1940- 1944 metų. Ši vyriausybė kitaip vadinama *Vichy režimu*, kuris turėjo didelį teisinį autoritetą tuo laikotarpiu Prancūzijoje. http://en.wikipedia.org/wiki/Vichy_France

¹⁵⁶ The Failure to Rescue: A Comparative Study// Columbia Law Review. 1952, Vol. 52 P. 632

pabrėžia, kad modernioji Prancūzijos teisė pavojingo neveikimo klausimais moralinę pareigą padėti pavojuje esančiam žmogui pakeitė į teisinę pareigą, ir tai buvo įteisinta minėtuose Prancūzijos BK 62 ir 63 straipsniuose. Autorius dar akcentuoja ir tai, kad Prancūzijos teisėje nėra sąlygos, kad tarp patekusio į pavojų asmens ir potencialaus gelbėtojo būtų kažkokie specifiniai tarpusavio santykiai. Taigi Prancūzijos įstatymai reikalauja, kad kiekvienas žmogus, kuris yra *Prancūzijos teritorijoje*, padėtų kitam asmeniui, kuris yra pakliuvęs į rimtą pavojų ir jo gyvybei gresia pavojus. Be abejo, jei tai galima atlikti be didelio pavojaus savo ir kitų gyvybei ar sveikatai- rizika turi būti pamatuota. Ši koncepcija yra kodifikuota būtent Prancūzijos BK 62 straipsnyje:

„Bet kuris asmuo, kuris sąmoningai ir be didelio pavojaus sau pačiam ir artimiesiems atsisako vykdyti pareigą padėti žmogui, kuriam gresia didelis pavojus sveikatai ar gyvybei, turi būti baudžiamas“.

Kitame straipsnyje, Prancūzijos BK 63 str. nustatyta pareiga padėti asmeniui, kuris yra pavojuje. Straipsnyje nurodyta:

*„Kiekvienas asmuo, kuris galėdamas kaip įmanoma greičiau ir be žalos sau ir kitiems užkirsti kelią nusikaltimui arba nusižengimui prieš kitą asmenį, ir tyčia to nedaro, privalo būti nubaustas“.*¹⁵⁷

Prancūzijos BK 63 str. nurodyta, kad asmenys privalo pranešti apie nusikaltimą arba padėti nusikaltimo aukai, kai auka yra pavojingoje gyvybei padėtyje.¹⁵⁸ Ši sąlyga reikalauja, arba kad būtų atremta nusikaltėlio ataka, arba kad būtų pranešta apie numanomai įvyksiantį nusikaltimą atitinkamiems pareigūnams.

Kaip teigia kitas autorius Pradel J., pavyzdžiui, Prancūzijos baudžiamasis įstatymas numato ne konkrečius nusikaltimus, bet įtvirtina bendrąją taisyklę už neveikimą (tarkime, kad yra numatoma baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimo nepranešimą, neįvardijant konkrečių nusikaltimų). Kitaip nei Prancūzijos, Vokietijos baudžiamasis kodeksas įtvirtina, kad reikalinga išvardinti tokius darytinus nusikaltimus.¹⁵⁹

Lyginant *Prancūzijos*, kitaip vadinamą liberaliąją teisę, ir *Vokietijos*- griežtesnę teisę galima išskirti tam tikrus skirtumus šiuo klausimu.¹⁶⁰ *Vokietijos* teisėje neveikimo, kaip nusikaltimo sąvoka visuomet buvo aktuali ir egzistavo. Teismų praktikoje buvo laikytasi nuostatos, kad aktyviais veiksmais padaromo nusikaltimo veika galėjo būti ir neveikimu padaromame nusikaltime. Vis dėlto, tai prieštaravo vertinimo pagal analogiją draudimo taisyklei bei įstatymo teksto konkretaus ir individualaus taikymo principui, kuris įtvirtintas Pagrindiniame įstatyme (Konstitucijos 103str. 2d.). Vėliau 1975 metų Vokietijos baudžiamajame kodekse buvo numatyta ir dvejopai įtvirtinta neveikimu padaromų nusikaltimų sąvoka. Buvo laikoma, kad tam tikromis sąlygomis rezultato neišvengimas yra tolygus tokio rezultato padarymui aktyviais veiksmais. Antra, Vokietijos BK yra įtvirtinta bendroji norma numatanti apie nusikaltimo padarymą neveikimu. Pagal Vokietijos BK 13 straipsnį neveikiantis asmuo tam tikroje situacijoje yra baudžiamas pagal šį

¹⁵⁷ Prancūzijos baudžiamajo kodekso 63 str.

¹⁵⁸ Prancūzijos baudžiamajame kodekse teigiama, kad : "Kiekvienas asmuo, kuris galėdamas greitai veikti ir be pavojaus sau ir kitiems neatliko pareigos užkirsti nusikaltimui arba nusižengimui kelią, privalo būti nubaustas“.

¹⁵⁹ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas. 2001m. P. 224

¹⁶⁰ Ten pat. P. 225

įstatymą tik tuomet, jei jis turėjo tam tikrą teisinę pareigą veikti taip, kad išvengtų rezultato, kaip nusikaltimo sudėties požymio.¹⁶¹

Autorius P. M. Agulnick siekia išaiškinti, kodėl Prancūzijoje galioji „griežtoji taisyklė“ dėl pavojingo neveikimo nusikaltimų. Jis teigia, kad jei tokios pareigos nebūtų įtvirtinta įstatyme, tai atsirastų labai neigiamų pasekmių visuomenės vertybėms. Tarkime, profesionalaus plaukiko, matančio, kad baseino viduryje skęsta vaikas, nesiėmimas jokių priemonių, kad jį išgelbėtų, ir pasiteisinimas tuo, kad „nenori susišlapinti drabužių“, laikytinas išties žiauriu elgesiu iš moralinės pusės. Nors toks jo elgesys ir vertas visuomenės moralinio pasmerkimo, tačiau daugumoje JAV valstijų jurisdikcijų už tokį plaukiko (tačiau nesusieto su vaiku jokiais teisiniais santykiais) elgesį, t.y. pareigos nevykdymą, jis nebūtų baudžiamas. Tačiau skirtingai nei Amerikos, Prancūzijos baudžiamojoje teisėje, už tokį elgesį būtų baudžiama, nes toks elgesys smerktinas ne tik moraliai- už jį Prancūzijos baudžiamojoje teisėje gresia ir baudžiamoji atsakomybė.

Taip pat autoriaus P. M. Agulnick teigimu, kitas paaiškinimas, kodėl Prancūzijos teisėje taip griežtai vertinami neveikimo nusikaltimai kyla iš Prancūzijos „socialistinio“ fono. Kai yra kalbama apie pareigą gelbėti- individų grupė yra laikoma svarbesne, nei vienas individas. Prancūzijos teisėje įstatymų leidėjas priimdamas įstatymą dėl pareigos gelbėti, praktiškai „pamatavo“ ir „pasvėrė“ visus privalumus ir trūkumus, bei nusprendė, kad visuomeniniai gėriai, į kuriuos kėsিনamasi, turi būti apsaugomi ir jei asmuo turi galimybę padėti kitam, esančiam pavojuje, tai tokiu atveju „kišimasis“ į privatų gyvenimą ir laikinas laisvės suvaržymas yra pateisinami.¹⁶²

Dauguma Prancūzijos teisininkų, kurie yra taisyklės dėl *privalomo gelbėjimo* šalininkai, teigia, kad pareiga gelbėti iš esmės yra „užkoduta“ kiekviename žmoguje, nes kiekvienas sąžiningas ir atsakingas žmogus turi turėti vidinę nuostatą, kuri skamba taip: „jeigu aš galiu padėti kitam ir tai man pačiam nesukels pavojaus, tai aš privalau imtis visų įmanomų priemonių ir padėti į nelaimę patekusiam žmogui“. JAV teisėje, kaip jau buvo minėta, pareiga gelbėti dažniausiai atsiranda tada, kai asmenis sieja tam tikri priklausomumo ryšiai vienas su kitu (kaip ir Lietuvos, remiantis naujuoju BK). Kaip teigia autorius A. W. Rudzinski, Prancūzijos teisininkai taip pat taiko šį loginį išaiškinimą dėl pareigos buvimo (kad yra svarbu jog sietų tarpusavio ryšiai), tačiau jie teigia, kad tam tikrais ypač didelio pavojaus atvejais ši pareiga turi būti „išplėsta“ iki asmenų, nebūtinai susijusių pavaldumo/priklausymo ryšiais.¹⁶³

Anot P. M. Agulnick, konkrečios baudžiamosios atsakomybės sąlygos, kai nevykdoma pareiga gelbėti žmogų, kuris yra pavojuje, yra numatytos Prancūzijos BK. Nes tik įstatyme įtvirtinta taisyklė turi juridinę reišmę traukiant asmenį baudžiamojon atsakomybėn už pareigos nevykdymą. Šios baudžiamosios atsakomybės sąlygos yra panašios į tas, kurios numatytos ir kitų Europos šalių

¹⁶¹ Ten pat P. 226

¹⁶² Agulnick P. M., H. V. Rivkin. Criminal Liability for Failure to Rescue: A Brief Survey of French and American Law. Touro International Law Review. 1998, No. 93

¹⁶³ Rudzinski Aleksander W., The Duty to Rescue: A Comparative Analysis, in THE GOOD SAMARITAN AND THE LAW 91, 92-93 (James M. Ratcliffe ed. 1966).

baudžiamuosiuose kodeksuose. Prancūzijos teisėje baudžiamosios atsakomybės sąlygos „potencialiam gelbėtoji“, kuris neatlieka savo pareigos gelbėti yra šios:

1. *Turi būti nukentėjusysis, kuris akivaizdžiai pakliuvęs į pavojingą gyvybei ar sveikatai situaciją.* Prancūzijos baudžiamasis kodeksas reikalauja, kad „būtų asmuo, kuris pateko į pavojų“¹⁶⁴ Prancūzijos teismų praktikoje yra išaiškinimas, kad norint traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už pareigos nevykdymą reikia iširti, ar pavojus žmogui buvo akivaizdus, trunkantis kurį laiką ir nukentėjusiajam neišvengiamas, ir kad tokioje situacijoje reikalingi neatidėliotini gelbėjimo veiksmai, taip išvengiant galimų žalingų padarinių.

2. *„Potencialus gelbėtojas“ turi žinoti ir suvokti apie tai, kad kitas asmuo yra pavojuje.* Prancūzijos viename iš teismo sprendimų išaiškinta, kad „potencialų gelbėtoją“ galima bausti tik tuo atveju, kai jis tikrai žinojo ir galėjo suvokti, jog kitas asmuo yra pavojuje. Vadinas, jei asmuo pagrįstai klydo dėl situacijos pavojingumo ir nemanė, kad žmogus yra pavojuje, tai tokiu atveju kalbėti apie baudžiamąją atsakomybę yra netikslinga. Ir šis principas galioja tiek Prancūzijos, tiek Amerikos baudžiamosiose jurisdikcijose.

3. *Asmuo turi turėti realią galimybę išgelbėti pavojuje esantį žmogų;* Autorius P. M. Agulnick pabrėžia, kad asmenį galima kaltinti už neveikimą tik tada, kai prie visų anksčiau paminėtų sąlygų jis dar turėjo ir realią galimybę tą pareigą atlikti. Jei jis tokios galimybės neturėtų jis negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už pareigos nevykdymą.¹⁶⁵ Prancūzijos teismų praktikoje labai griežtai vertinamas negelbėjimo atvejis, kai skęsta asmuo, o „potencialus gelbėtojas“ nors ir nemoka plaukti, tačiau neišnaudoja kitų gelbėjimo galimybių. Juk iš esmės, jei asmuo nemokėjo plaukti (neturėjo vienos iš potencialių gelbėjimo galimybių) ir nešoko gelbėti pats, tai jis galėjo imtis kitų gelbėjimo priemonių, tokių, kaip: pagalbos kvietimas, virvės numetimas skęstančiajam ir pan. Teismų praktikoje laikoma, kad jei įmanoma imtis kokių nors alternatyvių priemonių, kad skęstantysis būtų išgelbėtas, tai visos įmanomos gelbėjimo priemonės turi būti išbandytos.

4. *Asmeniui ar kitiems aplinkiniams neturi grėsti pavojus dėl galimų gelbėjimo veiksmų.* Prancūzijos BK nurodyta, kad baudžiamoji atsakomybė asmeniui gresia tik tuomet, kai jis gali atlikti gelbėjimo veiksmus *be žalos sau ar kitiems*.¹⁶⁶

F.J.M. Feldbrugge pateikia iliustruojantį pavyzdį iš Prancūzijos teismų praktikos dėl grėsmės vertinimo kaltininko sąmonėje.

Asmuo buvo kaltinamas, nes būdamas šalia automechaniko, kai buvo taisomas kaltinamojo automobilis, nepagelbėjo mechanikui, kai jo rūbai staiga užsiliepsnojo dėl taisant automobilį padarytos techninės klaidos. Kaltinamasis pirmiausia puolė gesinti savo automobilį, o ne mechaniko rūbus. Tačiau jis buvo išteisintas, nes

¹⁶⁴ Prancūzijos baudžiamasis kodeksas. str. 63

¹⁶⁵ Agulnick P. M., H. V. Rivkin. Criminal Liability for Failure to Rescue: A Brief Survey of French and American Law . Touro International Law Review . 1998, No. 93

¹⁶⁶ Prancūzijos baudžiamosio kodekso. 63str.

argumentavo, jog pirmiausia puolė gesinti automobilį, nes bijojo, jog jei nebūtų pirmiausia užgesinęs automobilio, tai galėjo įvykti sprogdimas, kuris būtų sukėlęs daug blogesnes pasekmes tiek jam, tiek automechanikui.¹⁶⁷

Vadinasi, šiuo atveju, asmuo neatliko pareigos gelbėti mechaniką, nes grėsė daug didesnis pavojus jam pačiam ir mechanikui,- sprogdamas automobilis, suprantama, yra laikomas dideliu pavojaus šaltiniu ir galėjo sukelti labai žalingas pasekmes didesniu mastu.

Apibendrinant šį poskyrį, galima teigti, jog Prancūzijos, kaip vienos iš kontinentinių teisė tradicijų baudžiamojoje teisėje pavojingo neveikimo nusikaltimai kai kuriais atžvilgiais vertinami daug griežčiau nei anglosaksų teisės šalių tradicijose- JAV ar Anglijoje. Akivaizdus skirtumas yra vertinant pareigos buvimą, kai reikalinga pagelbėti nukentėjusiajam: Prancūzijoje, kiekvienas asmuo, kuris mato, kad nukentėjusysis yra pavojuje ir gali jam padėti, nesukeldamas grėsmės savo sveikatai ar gyvybei, privalo tą padaryti. Anglosaksų teisės tradicijų šalyse tokios bendros pareigos padėti nėra- yra tik specialaus subjekto pareiga, kai subjektus sieja arba tarpusavio ryšiai, arba kaltininkui pačiam sukėlus tokią pavojingą situaciją- kyla pareiga išvengti žalingų padarinių. Baudžiamosios atsakomybės sąlygos Prancūzijos baudžiamojoje teisėje, kaip ir Lietuvos valstybės bei anglosaksų teisės tradicijų šalyse yra panašios: asmens pareiga veikti, galimybė veikti ir asmens galėjimas išvengti neigiamų padarinių veikiant pagal teisės aktų normas. Asmens galimybė veikti vertinama pagal tai, ar asmuo pagrįstai tikėjo, jog rizikuodamas vykdyti pareigą jis sukels grėsmę sau. Pasirinkti užsienio šalių pavojingo neveikimo atvejai apima probleminius neveikimo klausimus: nesirūpinimą vaiku, gydytojų pareigos neatlikimą, palikimą be pagalbos, kai gresia pavojus žmogaus gyvybei, kadangi šie atvejai yra verti diskusijų ir aktualūs tiek Lietuvos, tiek užsienio teismų praktikoje.

¹⁶⁷ Feldbrugge F.J.M.. Good and Bad Samaritans: A Comparative Survey of Criminal Law Provisions Concerning Failure to Rescue// American society of comparative Law. 1966, Vol.14 P. 630

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Pavojingas neveikimas yra rečiau praktikoje pasitaikanti pavojingos veikos forma, nei veikimas. Neveikimas pasireiškia *asmeniui nustatytos teisinės pareigos nevykdymu, kai baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms gresia pavojus ir asmens neveikimas sukelia neigiamus padarinius*. Lietuvos ir užsienio teismų praktikoje baudžiamoji atsakomybė kyla tik už tokį neveikimą, kuris yra pavojingas ir susijęs su žalos esminėms visuomenės vertybėms padarymu.

2. Praktikoje, vertinant asmens kaltės klausimą pavojingo neveikimo nusikaltimuose, susiduriama su nusikaltimo sudėties įrodinėjimo problematika. Šio tipo nusikaltimuose dažnai sudėtinga įrodyti priežastinį ryšį tarp neveikimo ir žalingų padarinių, kadangi žalą dažnai lemia kitos aplinkybės, o neveikimas įtakoja tik tai, jog „neužkertamas kelias žalingiems padariniams atsirasti“. Teismų praktikoje sudėtinga įrodyti asmens kaltę neatsargios kaltės atveju: asmuo gali teisintis, jog nesuprato, kad gali kilti žalingi padariniai (ypač nusikalstamo nerūpestingumo atveju). Toks pasiteisinimas vertinamas neigiamai, jei įrodoma, jog asmuo pagal aplinkybes, galėjo ir privalėjo suvokti, kad jo neveikimas sukels žalingus padarinius. Už neveikimo nusikaltimus galima bausti tik įrodžius asmens kaltę: tyčią ar neatsargumą, nes be kaltės, arba esant kitam kaltės turiniui, negu kaltininkas suvokė ar privalėjo suvokti, - bausti negalima.

3. Asmuo gali būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn tik už teisinės pareigos nevykdymą, tačiau ne už moralinės, kuri remiasi kiekvieno individo skirtinga vertybių sistema. Teisinės pareigos veikti kilimo šaltiniai Lietuvoje yra: iš įstatymo; dėl asmens anksčiau padarytų veiksmų; iš tam tikrų tarpusavio santykių, norminių aktų, sutarčių ir pan. kylanti pareiga. Vadinas, galima paneigti pirmąją hipotezę: *ne bet kuris asmuo privalo gelbėti skęstantįjį, o tik įpareigotas to asmens atžvilgiu asmuo turi gelbėti skęstantįjį, kaip pavyzdžiui, motina savo vaiką, kuri susieta su juo tam tikrais iš civilinės teisės kylančiais ryšiais*. Lietuvos teismų praktikoje griežtai vertinami atvejai, kai kaltininkas, sukėlęs pavojingą gyvybei situaciją (pavyzdžiui, padaręs BK 281 str. numatytą veiką), pasišalina iš įvykio vietos ir leidžia atsirasti žalingiems padariniams (nukentėjusiojo mirčiai, nors buvo galima to išvengti). Kaltinamojo parodymai, jog jis akivaizdžiai matė, jog nukentėjusiajam gali pagelbėti kiti arba nukentėjusysis „atrodė nesužeistas“ - baudžiamosios atsakomybės nešalina. Ši BK norma yra formali, taigi baudžiamoji atsakomybė neprikalauso nuo to, kilo žalingų padarinių, ar ne- užtenka pažeisti pačią įpareigojančią normą.

4. Lietuvos teismų praktikoje problematiška nustatyti tarnybinių pareigų neatlikimą (pagal BK 229str.) tarp aukšto rango pareigūnų: prokuratūros darbuotojų, Seimo

narių, policijos pareigūnų, kadangi, paprastai, pareigūnai vienas kito pareigų neatlikimą slepia, vengia duoti parodymus prieš savo kolegas, taip apsunkindami nusikaltimos veikos greitą ir tinkamą išaiškinimą. Todėl lieka neatskleisti itin grubūs pareigų neatlikimo atvejai, sukėlę didelę žalą visuomenės vertybėms. Tuo pačiu visuomenė praranda pasitikėjimą valstybės institucijomis, griauamas teisinės valstybės įvaizdis. Lietuvoje labai aktuali nepasitikėjimo policijos pareigūnais problema. Visuomenės nuomone, dažnai policijos pareigūnai vangiai atlieka savo darbą, nesistengia užkirsti kelio smurtiniams nusikaltimams, o pasitaiko atveju, kai pareigūnai operatyviai nereaguoja į akivaizdų nusikaltimo darymą. Kadangi BK 229 straipsnyje esanti veikos sudėtis yra materialioji (reikalaujama, kad būtų didelė žala valstybės interesams) – todėl privaloma nustatyti priežastinį ryšį tarp pareigūno neveikimo ir padarinių. Teismų praktikoje vertinama, kad jei pareigūnas objektyviai negalėjo numatyti žalingų padarinių (nes tai išeina už jo suvokimo ribų), tai BK 229 str. jam nebus inkriminuojamas. Manytume, kad pareigūnų nebaudžiamumas Lietuvoje yra opi problema, todėl labai svarbu šalinti pavojingą *neveikimą* teisėsaugos institucijose, nuo kurių tinkamo *pareigų vykdymo* labai priklauso visuomenės saugumas.

5. Lietuvos teismų praktikoje baudžiamas tik piktybinis vengimas mokėti alimentus vaiko išlaikymui: kai nukentėjęsysis, turėdamas teismo sprendimą dėl alimentų mokėjimo, sąmoningai, sistemingai ir ilgą laiką, turėdamas galimybę (pajamų) vengia išlaikyti savo vaiką. Nustačius, kad nepilnamečio vaiko išlaikymui pinigai nemokami dėl pateisinamos priežasties (bedarbis, nedarbingas, mokosi, turi kitų rimtų priežasčių) - baudžiamojon atsakomybėn tėvas ar motina nebus traukiamas. Mūsų manymu, teismų vertinimas, jog „*prisiregistravimas darbo biržoje*“ yra pakankamas pagrindas laikyti tokį elgesį nepiktybišku - diskutuotinas. Manytume, kad tėvo ar motinos pastangos ieškant būdų išlaikyti vaiką, negali būti teismų vertinamos pernelyg „atleidžiai“. Lietuvoje reikėtų atsižvelgti į kitų šalių praktiką, kaip pavyzdžiui, JAV, kur vaiko teisių gynimo institutas yra labai gerai išvystytas. Gerinant vaiko teisių gynimo institutą Lietuvoje, vaikui būtų užtikrinamos tinkamos gyvenimo sąlygos, reikalingos normaliam vaiko vystymuisi ir augimui.

6. Asmuo, turintis specialią pareigą veikti, traukiamas baudžiamojon tik tada, kai įrodoma, jog jis turėjo *realią galimybę* tą pareigą įvykdyti. Lietuvos teisės doktrinoje teigiama ir teismų praktikoje patvirtinama, jog asmuo, negalėdamas įvykdyti pareigos dėl pateisinamos priežasties (pvz., nemokėjo vaikui alimentų, nes pagrįstai neturėjo pajamų; nepagelbėjo nukentėjusiajam, nes neturėjo galimybės iškviesti greitosios pagalbos; negelbėjo skęstančiojo, nes nemokėjo plaukti), gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės. Taigi, iš dalies paneigiama ir antroji hipotezė: *asmuo neprivalo rizikuoti, jei jis pagrįstai galėjo manyti, kad jo gyvybei dėl tokio gelbėjimo iškils rimtas pavojus. Tačiau*

baudžiamąją atsakomybę šalins tik ta sąlyga, jei asmuo imsis visų kitų imanomų priemonių gelbėti asmenį: kviesis kitus į pagalbą, kuo skubiau ieškos alternatyvių gelbėjimo būdų. Teisme svarbūs įrodymai, jog subjektas dėjo maksimalias pastangas išvengti žalingų padarinių.

7. Trečioji baudžiamosios atsakomybės sąlyga- galėjimas išvengti žalingų padarinių, remiasi tuo, jog esant pareigai veikti, ir galimybei veikti, subjektas privalo dėti visas pastangas, kad žalos būtų išvengta. Jei teisme įrodoma, jog subjektas, turėjęs teisinę pareigą veikti, galėjo išvengti neigiamų padarinių, tačiau nieko nedarė, kad jų išvengtų, ir nebuvo kitų baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, tai jis privalės atsakyti pagal baudžiamąjį įstatymą. Tačiau tuo atveju, kai pavyzdžiui gydytojas, pagrįstai įvertins, jog tolesnis beviltiškos būklės ligonio gydymas neturi prasmės, tai tolesnis jo atsisakymas tęsti gaivinimą ar koki kitą gydymo veiksmą, baudžiamosios atsakomybės nesukels. Svarbiausia, jog specialusis subjektas išnaudotų visas priemones, kad išgelbėtų nukentėjusįjį.

8. Anglosaksų teisės tradicijų šalyse, pirmoji esminė baudžiamosios atsakomybės sąlyga taipogi yra laikomas teisinės pareigos nevykdymas. Pareiga veikti yra susijusi su specialaus subjekto požymiais, kurie numatyti minėtų šalių (JAV ir Anglijos) baudžiamuosiuose kodeksuose. Pareiga veikti kyla, kai asmuo savo veiksmais sukelia pavojų kitam; kai yra susijęs artimais tarpusavio ryšiais; kai asmuo įpareigotas veikti pagal tarnybinius įsipareigojimus ir pan. JAV ir Anglijos teisėje nėra visiems bendros pareigos gelbėti pavojuje esantį asmenį- yra tik specialiam subjektui nustatyta pareiga. Vienintelis akcentuotinas dalykas yra tas, jog JAV yra griežčiau vertinami neveikimo nusikaltimai vaiko atžvilgiu bei medikų aplaidumo atvejais, kadangi vaiko teisių apsaugos bei pacientų žalos atlyginimo institutai JAV yra labai išvystyti.

9. Kontinentinės teisės tradicijos šalies- Prancūzijos, baudžiamajame kodekse pašaliniamis įvykiui liudininkams yra nustatyta bendra taisyklė padėti nukentėjusiajam, kai kitas asmuo yra pavojuje ir galintiems tai padaryti be didelės grėsmės sau ar kitiems. Ši taisyklė išskiria Prancūzijos teisę iš kitų nagrinėtų šalių savo „griežtumą“. Tačiau Prancūzijos teisėje yra ir tam tikrų panašumų su JAV, Anglijos, Lietuvos baudžiamąja teise, vertinant baudžiamosios atsakomybės sąlygas už neveikimo nusikaltimus: asmens pareiga veikti, galimybė veikti bei galėjimas veikiant išvengti padarinių, yra trys pagrindinės sąlygos, kai asmuo pagrįstai gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už neveikimą.

10. Lyginant naujojo LR BK 144 straipsnį (*Palikimas be pagalbos, kai gresia pavojus žmogaus gyvybei*) su senojo BK (1961 m.) 128 straipsniu (*Palikimas pavojingoje gyvybei padėtyje*), reiktų priminti, kad senojo BK 128 straipsnyje buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė asmeniui, ne tik turinčiam specialią pareigą gelbėti kitą pavojuje (2 dalis), tačiau ir asmeniui, kuris yra *pašalinis* įvykiui asmuo, *neturėjęs specialios*

pareigos rūpintis nukentėjusiuoju (128 str. 1 d). Tačiau rengiant naująjį BK projektą, šioje dalyje numatyta veika buvo dekriminalizuota, nes išaiškinta, kad tokiais atvejais pagelbėti kitam asmeniui yra tik moralinė pareiga ir toks moralinės pareigos kriminalizavimas nepasiteisino- praktiškai tokios bylos nebuvo keliamos. Visgi, mūsų manymu, įstatymų leidėjęs turėtų apsvarstyti klausimus dėl šios straipnio dalies gražinimo, nes, remiantis užsienio teismų praktika (pvz. Prancūzijos bei keleto JAV valstijų), pareiga veikti *pašaliniam asmeniui*, kai kitas yra pavojuje, yra pateisinama, ir toks moralinės pareigos uždėjimas asmeniui yra pagrįstas. Gresiant pavojui kito žmogaus gyvybei, ir galint jam padėti, yra visiškai pateisinama bausti asmenį už tokį akivaizdų abejingumą kito žmogaus gyvybei.

11. Atlikus teisinės literatūros analizę, pastebėjome, jog beveik nėra publikuotų mokslo darbų pavojingo neveikimo tematika. Kadangi Lietuvoje labai aktualūs tarnybos pareigų neatlikimo atvejai, negelbėjimo pavojuje esančio asmens atvejai, todėl, manytume, jog neveikimo tematiką Lietuvos teisės mokslininkai turėtų plačiau nagrinėti, taip pat vertingi būtų konkretūs siūlymai baudžiamojo kodekso pakeitimams.

12. Kalbant apie perspektyvą sąmoninant visuomenę, jog eilinis Lietuvos pilietis suvoktų moralinę pareigą pagelbėti pavojuje esančiam žmogui, švietimo priemonėmis (pvz. per socialinę reklamą) turėtų būti perteikiama idėja, kad individas, gelbėdamas kito gyvybę, kai pačiam negresia joks pavojus, įneša milžinišką indėlį į Lietuvos valstybę, išsaugodamas tokias vertybes, kaip kito asmens gyvybė, sveikata ar turtas. Tokiu būdu, kiekvienas Lietuvos pilietis kurtų teisiniais ir pilietinės visuomenės pagrindais paremtą valstybę, leidžiančią kiekvienam visuomenės nariui tapti naudingam ir vertingam.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės Žinios. 2000, Nr. 89-2741
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262
4. LR Sveikatos apsaugos ministro 2007 gruodžio 29d.įsakymas Nr. V- 1090 rekomenduojamos maisto produktų paros normos socialinę globą gaunantiems asmenims// Valstybės žinios. 2008, Nr. 4- 152
5. Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 66-2130
6. JAV Kanados Valstijos baudžiamasis kodeksas <http://www.efc.ca/pages/law/cc/cc.htmlstr>. Prisiųgimo laikas: 2009- 10 -13
7. Pagrindinis JAV Masačiuso valstijos įstatymas: The General Laws of Massachussets. <http://www.mass.gov/legis/laws/mgl/> ; Prisiųgimo laikas: 2009.10.14
8. JAV Vašingtono valstijos kodeksas: Revised Code of Washington. <http://apps.leg.wa.gov/RCW/> Prisiųgimo laikas: 2009.11.14

Specialioji literatūra ir kitos publikacijos

9. Abramavičius A. Baudžiamoj teisė. Bendroji dalis. Trečias pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2003
10. Agulnick P. M., H. V. Rivkin. Criminal Liability for Failure to Rescue: A Brief Survey of French and American Law . Touro International Law Review . 1998, No. 93
<http://www.agulnicklaw.com/articles/duty.html> ; Prisiųgimo laikas: 2009-10-12
11. Appell A. R. Protecting Children or Punishing Mothers: Gender, Race, and Class in the Child Protection System// South California Law Review.1997, Vol. 48 No. 577
12. Arnold H. Loewy. Criminal Law in a Nutshell. St. Paul: West Pub. Co.,5th edition, 2009
13. Ashworth A. The Scope of Criminal Liability for Omissions// The Law Quarterly Review. London: Sweet and Maxwell 1989, Vol.105
14. Bielinis A. Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė// Teisės problemos. 2007, Nr. 3 (57)
15. Binding K., A. Hoche. Permitting the destruction of unworthy life//Issues of law and medicine. 1992, Vol. 8, No. 2
16. Dambrauskas G. , Marcijonas A. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004
17. Englert Y. Euthanasia. Volume II- National and European perspectives. Council of Europe, 2004
18. Feldbrugge F.J.M.. Good and Bad Samaritans: A Comparative Survey of Criminal Law Provisions Concerning Failure to Rescue// American society of comparative Law. 1966, Vol.14 No. 630
<http://www.jstor.org/pss/838914> Prisiųgimo laikas: 2009- 10 -13
19. Glenys W. Intention and causation in medical non-killing: the impact of criminal law concepts on euthanasia and assisted suicide// Roudledge- Cavendish, 2007.
http://medlaw.oxfordjournals.org/cgi/pdf_extract/16/2/294 Prisiųgimo laikas: 2009- 11- 02
20. Gormally L. Euthanasia, clinical practice and the law. London: The Linacre Center for Health Care Ethics, 1994.
21. Grinevičiūtė K. Žiauraus elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje// Jurisprudencija: mokslo darbai. 2008, Nr.11 (113)
22. Grisez G. , J. M. Boyle. Life and Death with Liberty and Justice: A Contribution to the Euthanasia Debate. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 1986
23. Holmes O.W. The Common Law . Boston: Little, Brown and Co., 1963
24. Homicide. Omission to Act. Non-Interference with Murder of Children and Wife's Suicide// *Harvard Law Review*. 1934, Vol. 47, No. 3 <http://www.jstor.org/pss/1331897> ; Prisiųgimo laikas: 2009- 09 -13
25. Honore A. M.. Laws, Morals and Rescue. The Good Samaritan and the Law // Garden city: Ratcliffe, 1966. <http://books.google.com> Prisiųgimo laikas: 2009- 09-11
26. Jacobs M. S.. Requiring Battered Women Die. Murder Liability for Mothers Under Failure to Protect Statutes// *Journal of Criminal Law & Criminology*.1998, Vol. 88
<http://www.questia.com/googleScholar.qst;jsessionid=LWKFmCW6BZQN1M5bQ72QDD2L7sF2kt>

- [Wy0z0PZLjv9Qlfb7yQnhd!157216685!1398761721?docId=5001362871](http://www.wy0z0PZLjv9Qlfb7yQnhd!157216685!1398761721?docId=5001362871) Prisijungimo laikas: 2009- 10 -13
27. Jeanne E. Fugate. Who's failing whom? A critical look at failure to protect laws.// New York University Law review. 2001. P. 276
<http://www1.law.nyu.edu/journals/lawreview/issues/vol76/no1/Fugate.pdf>, Prisijungimo laikas 2009- 10- 12
 28. Kaszewsk K. Penal liability for an omission in Polish law- sources of guarantor's duty to act.// Teisė. 2008, Nr. 66(1)
 29. Kleinig John. Good Samaritanism// Philosophy & Public Affairs 5, 1976
<http://www.jstor.org/pss/2264996>. Prisijungimo laikas: 2009- 09-11
 30. Kuzler P., Klimas T. Gydytojų aplaidumu padarytos žalos atlyginimo institutas. Palyginamoji analizė: JAV ir Lietuva.// International journal of Baltic law Volume 1 2004, No. 2
 31. Lafave W. R., A. W. Scott. Criminal Law. 2nd edition. St. Paul. Minnesota: West, 1986
 32. Larguier J. French Penal Law and the Duty to Aid Persons in Danger// Tulane Law Review . 1966, Vol. 38, No. 81
 33. Liability of Women Who Fail to Protect Their Children from Their Male Partner's Abuse//Hastings Women's Law Journal. 1995 Vol. 6 (67)
 34. Liesis M. Baudžiamosios atsakomybės už savanorišką aktyvią eutanaziją ir padėjimą nusižudyti kritika filosofiniu- žmogaus teisių aspektu// Teisė, 2007 (64)
 35. Liesis M. Baudžiamosios atsakomybės už eutanaziją netaikymo galimybės// Teisės problemos. 2009, Nr. 1 (63)
 36. Markauskas L. Kaltė- kaip gydytojų atsakomybės sąlyga//Gydymo menas. Specializuotas leidinys. 2007 (2) <http://www.medicine.lt/index.php?pagrid=leidiniai&subid=gm&strid=5100> ; Prisijungimo laikas: 2009- 11- 02
 37. Mcalhone Ch., R. Huxley- Binns. Criminal law – the fundamentals. 1st edition. Northumbria University London : Sweet and Maxwell, 2007
 38. Melody J. Stewart. How making the Failure to Assist Illegal Fail to Assist: an Observation of Expanding Criminal Omission Liability. //American Journal of Criminal Law. 1998 (385), Vol. 25
<https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&doctype=cite&docid=25+Am.+J.+Crim.+L.+385&srctype=smi&srcid=3B15&key=75480e443e0e026a59a9e2c6f76f7b1d> ; Prisijungimo laikas: 2009- 09-10
 39. Mueller G. O.W. & J. F. Moreau. The American series of foreign penal codes: Vol. 1. The French Penal Code. London: Sweet and Maxwell Ltd., 1960
 40. Narbekovas A. Eutanazijos terminų vartojimo bioetikoje bei teisėje problematika Lietuvoje// Jursiprudencija: mokslo darbai. 2008, Nr.12 (114)
 41. Noveck J.. Seven Papparazzi Remain Under Scrutiny. Los Angeles daily news.1997, No. 11. <http://www.agulnicklaw.com/articles/duty.html> ; Prisijungimo laikas: 2009- 10- 13
 42. Otlowski M.. Voluntary euthanasia and the common law. Oxford university press, 2000
 43. Pavilonis V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus// Teisės problemos. Vilnius: Justitia, 1997, Nr. 1
 44. Piesliakas V. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys// Jurisprudencija: mokslo darbai. 2007, Nr. 8 (98)
 45. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės galiojimo pagrindai. Vilnius: Justitia, 2009
 46. Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius: Justitia, 1996
 47. Piesliakas V. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso principinės nuostatos ir baudžiamoji politika.// Jurisprudencija: mokslo darbai. 1998, Nr.10 (2)
 48. Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2001
 49. Randakavičienė I. Kasacinio teismo jurisprudencija. Baudžiamoji teisė 1995- 2005 m. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006
 50. Robinson Paul H. Criminal Liability for Omissions: A Brief Summary and Critique of the Law In the United States// New York Law School Law Review. 1984, Vol. 29 No.101
 51. Rosenthal A.M.. Thirty-eight witnesses: the Kitty Genovese case. Mellville House classic journalism, 1964 <http://www.chicagotribune.com/entertainment/books/chi-a-m-rosenthal-19jul19,0,465940.story> ; Prisijungimo laikas : 2009- 10- 13
 52. Sergijevskij N. Ruskoje ugolovnoje pravo. Moskva, 1911. C. 279
 53. Smith J. C., B. Hogan , Criminal law, 6th ed. London: Butterwoth.1988

54. Stephen J. F.. A History of the criminal law of England 10. Macmillan, 1883
55. Stephen J. F. Digest of the criminal law, 4th ed. London.1887
56. Šorgodski M. Prestuplenji protef žizni i zdravje. Moskva, 1948. C 98.
57. The Failure to Rescue: A Comparative Study// Columbia Law Review. 1952, Vol. 52 No. 631
58. Theodore M. Benditt. Liability for failure to rescue. // Law and Philosophy: Springer Netherlands. 1982 (3), <http://www.springerlink.com/content/gn405711077p54g6/>; Prisijungimo laikas: 2009-11-08
59. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000
60. Welzel H. Das Deutsche Strafrecht 2. Auflage, 1995
61. Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Vilnius: Eugrimas, 2003
62. Wolter W. Przestępcze przeskoczeni// Czasopismo Prawnicze, t. XXXII. s.18
63. Woolley A.D.. A Duty to Rescue: Some Thoughts on Criminal Liability// Virginia Law Review 1983, Vol 69, No. 1273 <http://www.jstor.org/pss/1072864> ; Prisijungimo laikas: 2009- 10- 13
64. <http://law.justia.com/california/codes/pen.html> ; Prisijungimo laikas: 2009- 10- 13
65. William L. Prosser, Handbook of the Law of Torts. 4th ed. Mineola, New York: West Publishing Co., 1971
66. Williams G. What should the Code do about Omissions?// Legal studies. 1987, No. 92.
67. Williamson M. Evers. The law of omissions and neglect of children// Journal of libertarian studies. Stanford university, Vol. 2, No. 1 http://mises.org/journals/jls/2_1/2_1_1.pdf Prisijungimo laikas: 2009- 11-12

Lietuvos bei užsienio šalių teismų praktika

68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 2008m. vasario 19d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2008
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-55/2006
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 2006m. vasario 14d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-129/2006
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-173/2004
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos nutartis Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-327/2004
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 30 d. nutartis Nr. 2K-269/2004
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 30d. nutartis Nr. 2K-649/2004
75. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001m. birželio 12 d. nutartis Kasacinėje byloje Nr. 2K-554
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 2000m. birželio 6d. nutartis Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-340/2000
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2000 m. balandžio 4d. nutartis, Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-212/2000
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 1999m. spalio 12d. nutartis Kasacinėje byloje Nr. 2K-565/1999
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos 1999m. spalio 5d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-575/1999
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005m. spalio 25d. nutartis Nr. 2K-491/2005
81. Vilniaus Apygardos teismo 2005 m. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-483/2005
82. Alytaus rajono apylinkės teismo 2004 m. lapkričio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-245-10/04
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimo dėl „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus“ apibendrinimo apžvalga. http://www.lat.lt/4_tpbuileteniai/senos/nutartis.aspx?id=29253 ; Prisijungimo data.: 2009- 10- 15

84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas 2004 m. birželio 18 d. Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“//Teismų praktika. 2004, Nr. 21
85. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1992 m. gruodžio 9 d. nutarimas “Dėl baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”// Valstybės žinios. 1998, Nr. 109-3004
86. Lietuvos Aukščiausiojo teismo „Teismų praktikos kelių eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipnis) baudžiamų bylų apžvalga“ http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34109. Prisijungimo laikas: 2009- 11-12
87. Lietuvos Aukščiausiojo teismo „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“ http://www.lat.lt/4_tpiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=32302 ; Prisijungimo laikas: 2009- 10 -17
88. D. Britanijos Apeliacinio teismo 1976 m. baudžiamoji byla R v Stone and Dobinson Nr. 1976 Dec. 9; 21 http://www.vanuatu.usp.ac.fj/Courses/la205_criminal_law_and_procedure_1/cases/R_v_Stone_&_D_obinson.html ; Prisijungimo laikas: 2009- 10 -13
89. JAV Apeliacinio teismo 1984 m. baudžiamoji byla States v June Webb, Nr. 747 F.2d 278 <http://cases.justia.com/us-court-of-appeals/F2/747/278/344866/> Prisijungimo laikas: 2009- 10 -13
90. JAV Kalifornijos valstijos 1944 m. Apeliacinio teismo baudžiamoji byla Cf. People v. Montecino, Nr. 152 P.2d
91. JAV Kalifornijos valstijos Apeliacinio teismo 1958m. baudžiamoji byla People v. Steinbach. Nr. P.2d 147
92. JAV Maryland valstijos 1979 m. Apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje: Pope v. State, Nr. 396 A.2d 1054
93. JAV Montanos valstijos Administracinio teismo 1888 m. baudžiamoji byla Territory v. Manton, Nr. 19 P. 387
94. JAV Kentukio Valstijos Apeliacinio teismo 1906 m. baudžiamoji byla Westrup v. Commonwealth Nr. 93 S.W. 646

SANTRAUKA

Tema: Neveikimas ir baudžiamosios atsakomybės sąlygos už jį. Teorija ir praktika

Svarbiausios sąvokos: pavojingas neveikimas, baudžiamosios atsakomybės sąlygos, teisinė pareiga, galimybė veikti, žalingų padarinių išvengimas

Magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali todėl, jog pavojingo neveikimo tematika Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje bei teismų praktikoje yra mažai nagrinėta. Atskleisti šią „pasyviają“ pavojingos veikos formą yra labai svarbu, nes pavojingas neveikimas, savo išraiškos forma būdamas nors ir „nematomas“, tačiau sukelia žalą visuomenės branginamoms vertybėms, kuri ne gali ne tik prilygti, bet ir viršyti aktyviais veiksmais padaromą žalą. Magistro baigiamajame darbe, remiantis užsienio ir lietuvių teisės mokslininkais, bei teismų praktika, susistemintai pažvelgta į šią ne ką mažiau pavojingą veikos formą, nei veikimas. Darbe akcentuojama, jog neveikimo nusikaltimo sudėties įrodinėjimas yra problematiškas- praktikoje dažnai sunku įrodyti asmens kaltę bei tiesioginį priežastinį ryšį tarp neveikimo ir žalingų padarinių. Todėl kiekvienu atveju reikalinga įrodyti, jog asmuo buvo kaltas dėl pareigos nevykdymo, nes baudžiamojoje teisėje baudžiama tik už kaltai padarytą.

Esminis darbo objektas- pavojingas neveikimas, atskleidžiamas per baudžiamosios atsakomybės sąlygas už neveikimą remiantis Lietuvos ir užsienio teismų praktikos pavyzdžiais. Daug dėmesio skiriama specialiojo subjekto pareigą veikti reglamentuojantiems šaltiniams: įstatymams, sutartims, ankstesniam kaltininko veikimui. Taip pat darbe akcentuojama, kad baudžiamoji atsakomybė kyla tada, kai asmuo turėdamas specialią pareigą veikti, turi ir realią galimybę tą pareigą įvykdyti, bei vykdydamas teisėtą pareigą gali išvengti žalingų padarinių atsiradimo. Darbe atliekamas tam tikras palyginimas, kokie yra pavojingo neveikimo baudžiamojo teisinio vertinimo panašumai bei skirtumai Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamosios teisės praktikoje, leidžiantys išvesti tam tikrą baudžiamojo teisinio vertinimo paralelę tarp skirtingų šalių. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei pasiūlymai įstatymų leidėjui ir skaitytojui, kaip galima šalinti pavojingą neveikimą praktikoje, taip pat akcentuojama, jog ši tema yra verta tolesnių teisės mokslininkų diskusijų bei gilesnės analizės.

SUMMARY

Theme: Criminal omission and conditions of criminal liability for it. Theory and practice.

Main concepts: criminal omission, conditions of criminal liability for omissions, legal duty to act and possibility to act, avoidance of harmful consequence

The topic of the master work is relevant to reveal, because the concept of criminal omission is very few discussed in Lithuanian context. There is a little number of law scientists of Lithuania who has revealed the criminal omission topic both in penal law theory and practice. There is no doubt it has to be discussed more, because sometimes many people think that omission (or simply *failure of acts in some situation*) is less dangerous than criminal act, because the manifestation is *unseeable* in the outside world. But it is not true: sometimes lack of the acts in situations where acting is relevant to protect the goods of the society brings a real harmful consequences and even more harmful than it can be done by criminal acts. For example not helping other when he is in danger, can lead to the victim's dead, that could be prevented if the „potential rescuer“ had acted. So the criminal act and criminal omission both can be really dangerous for the values of the society that penal law defends.

Regarding to the law scientists and court practice in this master work the criminal omission is revealed from theoretics and practice point. The criminal omission is described as being very complicated in proving subjective and objective features: is very hard to prove the causal relation between an omission and harmful consequences. Also the guilt of the subject is hardly proved.

The basic object of the master work- the criminal omission, is revealed through the criminal liability conditions of the omission, regarding law doctrine and court practice in this pattern. A basic attention is put to the special subject's legal duty to act. If a person has a legal duty, not a moral duty, and he do not act when he has to, then he can be punished for omission. The legal duty for a special subject can arise either from the statute or from the contract, relationships between each other etc. The criminal liability arise only when a subject has as a real possibility to act. This is the second criminal condition of the criminal omission. The third condition of criminal liability discussed in this master work is when the subject has a legal duty to act and can avoid the harmful consequences.

In this master work there is done some evaluation comparing Lithuanian and other countries court practice and law scientists attitude towards criminal omissions in penal law. These comparison lead to announce that there are some universal criminal liability conditions of omissions in many countries. For the conclusions it has to be said that this topic should have deeper analysis of the Lithuanian law scientists, because the topic is very specific and important to develop.